

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**ŞEHİT AİLELERİNDE ÖLÜM KAYGISININ UMUTSUZLUK VE BAŞA
ÇIKMA TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ**

HİLAL SEVENCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEFKOŞA

2020

ŞEHİT AİLELERİNDE ÖLÜM KAYGISININ UMUTSUZLUK VE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ

HİLAL SEVENCAN

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ EZGİ ULU

LEFKOŞA

2020

KABUL VE ONAY

Hilal Sevensan tarafından hazırlanan “ Şehit Ailelerinde Ölüm Kaygısının Umutsuzluk ve Başa Çıkma Tutumu ile İlişkisi” başlıklı bu çalışma, 09/06/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucundabaşarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Doç. Dr. Aşkın Kiraz (Başkan)

Yakındoğu Üniversitesi

Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ULU

Yakındoğu Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Pervin Yiğit

Yakındoğu Üniversitesi

Atatürk Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümü

Prof. Dr. Mustafa Sağsan

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- Tezimin tamamı heryerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Yakın Doğu Üniversitesinde erişime açılabilir.
- Tezimin iki (2) yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı erişime açılabilir.

9 Haziran 2020

İmza

Hilal SEVENCAN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez sürecim boyunca yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Ulu'ya teşekkür ederim. Bütün enerjisiyle yanımda olan her zaman sorularımıza anında yanıt almamıza yardımcı olan Uzm. Klk. Psk. Ayőe Buran'a , başta Prof. Dr. Ebru Çakıcı olmak üzere bölüm hocalarımla her birine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Veri toplama sürecimde bana yardımcı olan Ankara Şehit Aileleri Federasyonu, Ankara Emniyet Mensupları Şehit Aileleri Vakfı, diğer sivil toplum kuruluşları ve değerli katılımcılarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Tez yazma sürecimde bana çok yardımcı olan, bilgi ve birikimini benimle paylaşan sevgili dedem Dr. Öğr. üyesi İbrahim Ethem Özdemir'e ve canım aileme çok teşekkür ederim.

ÖZ

ŞEHİT AİLELERİNDE ÖLÜM KAYGISININ UMUTSUZLUK VE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ

Bu araştırmanın temel amacı; şehit ailelerindeki ölüm kaygısının umutsuzluk ve başa çıkma tutumu ile ilişkisini incelemektir. Araştırmada ayrıca yaş, cinsiyet, medeni durum, kardeş sayısı, çocuk sayısı, eğitim durumu, aylık ev geliri ve şehit kişiyle yakınlık derecesi gibi demografik değişkenlere göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumlarını değerlendirme düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı da belirlenmiştir. Araştırmaya 140 kişi katılmış ve her birine Sosyodemografik Veri Formu (SDVF), Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği (TÖKÖ), Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE) uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre şehit ailelerinin Beck Umutsuzluk ve Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçekleri puanları arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca cinsiyet değişkenine göre ölüm kaygısının, yaş değişkenine göre umutsuzluk düzeylerinin, eğitim düzeyi değişkenine göre ölüm kaygısı, umutsuzluk, başa çıkma tutumunun, medeni durum değişkenine göre umutsuzluk düzeyinin istatistiksel olarak farklılaştığı test edilmiştir. Kardeş sayısı, çocuk sayısı, gelir durumuna göre istatistiksel olarak bir fark bulunamamıştır. Bu çalışmaya yönelik ölüm kaygısı oranını azaltmak için şehit yakını kadınlara ve eğitim düzeyi okur yazar olmayan ve ilkökul mezunu olan bireylere, umutsuzluk düzeyini azaltmak için 50 yaş ve üzeri şehit yakınlarına, ilkökul mezunu şehit yakınlarına ve şehit eşlerine yönelik psikolojik destek sağlanabilir ve daha sağlıklı baş etme yöntemleri üzerinde de durulabilir.

Anahtar Kelimeler : Ölüm Kaygısı, Umutsuzluk, Başa Çıkma Tutumları, Şehit Aileleri

ABSTRACT

THE RELATION BETWEEN DEATH ANXIETY IN THE FAMILIES OF THE MARTYRS AND THEIR HOPELESSNESS AND COPING ATTITUDES

The main aim of this research is to analyze the relation between death anxiety in the families of the martyrs and their hopelessness and coping attitudes. Whether differentiation in the evaluation of the level of death anxiety, hopelessness and coping attitudes exists or not according to demographic variables such as age, gender, marital status, number of siblings, number of children, level of education, monthly income of the household and degree of kinship to the martyr have also been determined. 140 people have participated in the research and Sociodemographic Data Form, Turkish Death Anxiety Scale, Beck Hopelessness Scale and Coping Orientation to Problems Experienced Scale have been used. During the administering of the research, descriptive and relational scanning model was implemented. According to the results of the study, a positive, medium level and statistically meaningful relation between the points of the families of the martyrs in Beck Hopelessness Scale and Turkish Death Anxiety Scale have been found out. Furthermore, the differentiation of death anxiety in the gender variable, the level of hopelessness in the age variable, death anxiety, hopelessness, coping attitude in the education level variable, hopelessness level in the marital status variable have been statistically detected. No statistical difference has been detected from the perspective of the number of siblings, the number of children and the income levels. Based on the findings of the study, psychological support could be used to reduce the level of death anxiety in women and illiterate individuals and primary school graduates who are close relatives of the martyrs and to reduce the level of hopelessness in the close relatives who are aged 50 or above and spouses of the martyrs.

Key Words: Death Anxiety, Hopelessness, Coping Attitudes, Families of Martyrs

İÇİNDEKİLER TABLOSU

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	i
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER TABLOSU.....	vi
TABLO DİZİNİ.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
1. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	2
1.2. Çalışmanın Amacı.....	4
1.3. Çalışmanın Önemi.....	4
1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları.....	5
1.5. Tanımlar.....	6
2. BÖLÜM.....	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE, İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Şehit.....	7
2.2. Şehit Ailelerinin Dayanıklılık Süreci.....	8
2.3. Ölüm.....	10
2.3.1. Çocukluk Döneminde Ölüm Anlayışı.....	10
2.3.2. Ergenlik Döneminde Ölüm Anlayışı.....	11
2.3.3. Yetişkinlik Döneminde Ölüm Anlayışı.....	11
2.4. Kaygı.....	12
2.4.1. Kaygı Çeşitleri.....	13
2.4.1. Ölüm Kaygısı.....	13
2.4.1.1. Ölüm Kaygısını Artıran ve Azaltan Faktörler.....	14
2.4.1.1.1. Sosyo- demografik Faktörler.....	14
2.4.1.1.2. Yaşamsal Döngü ve Sağlık Durumuna Dair Faktörler.....	15
2.4.1.1.3. Toplumsal Değerler ve İnanç Faktörleri.....	16
2.5. Umutsuzluk.....	16
2.5.1. Umutsuzluk belirtileri.....	19
2.5.2. Umutsuzluğun Sonuçları ve Baş etme Yolları.....	20
2.6. Stresle Başa Çıkma.....	20
2.6.1. Başa Çıkma Tutumları.....	21

2.7	Ölüm Kaygısı ve Umutsuzluk	23
2.7.1.	Ölüm Kaygısı ve Başa Çıkma Tutumu.....	24
2.8	İlgili Araştırmalar	25
3	BÖLÜM.....	28
	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	28
3.1	Araştırmanın Modeli.....	28
3.2.	Araştırmanın Evreni ve Örneklem	28
3.3.	Veri Toplama Araçları	31
3.3.1.	Sosyo-demografik Veri Formu	31
3.3.2.	Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği.....	31
3.3.3.	Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ).....	32
3.3.4.	Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE).....	32
3.4.	Veri Toplama Süreci.....	33
3.5.	Verilerin Analizi.....	34
4.	BÖLÜM.....	36
	BULGULAR	36
5.	BÖLÜM.....	78
	TARTIŞMA	78
6.	BÖLÜM.....	84
	SONUÇ	84
6.1.	Sonuç	84
6.2.	Öneriler.....	91
EKLER	.....	99
	Ek 1. Katılımcı Bilgilendirme Formu.....	99
	EK 2. AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU.....	100
	Ek 3. Sosyo- Demografik Veri Formu	101
	Ek 4. Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği.....	102
	Ek 5. Beck Umutsuzluk Ölçeği.....	102
	Ek 6. Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği	103
ÖZGEÇMİŞ	.....	104
İNTİHAL RAPORU	.....	105
ETİK KURUL RAPORU	.....	106

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. <i>Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler</i>	29
Tablo 2. <i>Ölçek Puanlarının Normallik Testi Sonuçları</i>	35
Tablo 3. <i>Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı, Beck Umutsuzluk ve Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri</i>	36
Tablo 4. <i>Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırması</i>	37
Tablo 5. <i>Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırması</i>	37
Tablo 6. <i>Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırması</i>	38
Tablo 7. <i>Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırması</i>	39
Tablo 8. <i>Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Yaşlarına Göre Karşılaştırması</i>	40
Tablo 9. <i>Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Yaşlarına Göre Karşılaştırması</i>	41
Tablo 10. <i>Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Yaşlarına Göre Karşılaştırması</i>	42
Tablo 11. <i>Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırması</i>	43
Tablo 12. <i>Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırması</i>	45
Tablo 13. <i>Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırması</i>	46
Tablo 14. <i>Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırması</i>	47
Tablo 15. <i>Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırması</i>	48
Tablo 16. <i>Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Medeni Durumlarına Göre Karşılaştırması</i>	50

Tablo 17. <i>Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Medeni DurumlarınaGöre Karşılaştırması</i>	51
Tablo 18. <i>Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Medeni DurumlarınaGöre Karşılaştırması</i>	52
Tablo 19. <i>Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Medeni DurumlarınaGöre Karşılaştırması</i>	52
Tablo 20. <i>Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Kardeş SayılarınaGöre Karşılaştırması</i>	55
Tablo 21. <i>Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Kardeş SayılarınaGöre Karşılaştırması</i>	56
Tablo 22. <i>Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Kardeş SayılarınaGöre Karşılaştırması</i>	57
Tablo 23. <i>Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Kardeş SayılarınaGöre Karşılaştırması</i>	57
Tablo 24. <i>KatılımcılarınAraştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Çocuk SayılarınaGöre Karşılaştırması</i>	59
Tablo 25. <i>Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Çocuk SayılarınaGöre Karşılaştırması</i>	60
Tablo 26. <i>Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Çocuk SayılarınaGöre Karşılaştırması</i>	61
Tablo 27. <i>KatılımcılarınBaşa Çıkma Tutumları Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Çocuk SayılarınaGöre Karşılaştırması</i>	61
Tablo 28. <i>Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Gelir DüzeylerineGöre Karşılaştırması</i>	63
Tablo 29. <i>Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Gelir DüzeylerineGöre Karşılaştırması</i>	64
Tablo 30. <i>Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Gelir DüzeylerineGöre Karşılaştırması</i>	65
Tablo 31. <i>Katılımcıların Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Gelir DüzeylerineGöre Karşılaştırması</i>	66
Tablo 32. <i>Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Şehit Kişiyle Yakınlık DerecelerineGöre Karşılaştırması</i>	67
Tablo 33. <i>Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Şehit Kişiyle Yakınlık DerecelerineGöre Karşılaştırması</i>	69

Tablo 34. <i>Katılımcıların Türkçe ÖlümKaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Şehit Kişiyile Yakınlık Derecelerine Göre Karşılaştırılması</i>	70
Tablo 35. <i>Katılımcıların Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Şehit Kişiyile Yakınlık Derecelerine Göre Karşılaştırılması</i>	71
Tablo 36. <i>Ölçeklerden ve Alt Boyutlarından Alınan Puanların Korelasyon Analizi</i>	74

KISALTMALAR

TÖKÖ: Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği

COPE: Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği

SDVF: Sosyo Demografik Veri Formu

BUÖ: Beck Umutsuzluk Ölçeği

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Bireyler ölümle baş başa kaldıklarında, bir yakınıni kaybettiklerinde meydana gelen o acı ile baş edemeyeceklerini, o acıya tutsak kalacaklarını ve ortaya çıkan mutsuzluğun, umutsuzluğun hiç gitmeyeceklerini düşünürler. Fakat bu hislerin ve düşüncelerin aksine acının boyutu azalır, ardından bir uyum sürecine girerler. Bu durum sadece kayıp ile ilgili olmamakla beraber herhangi yaşanan bir travmatik olay sonucunda da gelişebilmektedir. İnsanlar travmatik yaşantılar ve ani ölümlerin nadir olduğunu düşünse de hayatları boyunca bu durumlarla karşı karşıya kalabilirler (Karancı ve arkadaşları 2009). Ani kayıp kişiyi yas sürecine sürükleyebilir (Özdemir, 2019).

Kayıp yaşayan birey bu durumu kendi ile ilgili bir tehdit olarak algılayabilmekte ve bu algının ciddiyeti daha sonra çıkacak olan reaksiyonlar için önem arz etmektedir. Kişi hangi boyutta tehdit olarak algılasa yaşayacağı kaygıda o denli yoğun olacaktır (Acehan ve Eker, 2013).

Ölümü düşünmek ve düşünce sonucu ortaya çıkan davranışlar, kişide kaygı düzeyini etkilemekte ve bu durum sonucunda kaygı durumu yükselebilmektedir. Bu durum bireyin günlük yaşamına karşı da bozucu bir etkiye sahip olabilmektedir. Kişinin ölüm kaygı düzeyinin normal seviyede olması, o kişinin hayattan zevk alabilmesine ve bununla beraber doyum sağlayabilmesine yardımcı olur. (Akçay, 2019).

Bütün bunlarla beraber kişilerdeki dini inanç da onların ölüm kaygı düzeylerini kontrolde tutmasına yardımcı olabilmektedir. Dinlere göre ölüm tanımı ve

algısı farklılık göstermektedir. Yahudilikte ceza ve gerçek olarak algılanırken, Hristiyanlıkta yalnızca bedenin kaybı olarak algılanmaktadır. Müslümanlıkta ise Allah'ın yanına gitmek olarak değerlendirilmektedir (Kimter ve Köftegöl ,2017).

Kişide ölüm kaygısının beraberinde umutsuzluk duygusu ya da bu kaybın sonucunda olan nasıl başa çıkacağı düşüncesi meydana gelebilir. Umutsuzluk bireyin özellikle geleceğe dair performansını ve motivasyonunu kaybetmesidir (Gençöz, Vatan ve Lester, 2006).

Umutsuzluk kişinin kendi ile ilgili negatif algılarını kapsamaktadır. Umutsuzluk genelde depresyonla bağdaştırılmaktadır. Birey kendini yetersiz, zamanını az, geleceğe dair inancını yitirmiş olarak hisseder (Durak ve Palabıyıköglü, 1994).

Literatüre bakıldığında şehit ailelerini, onların yakın çevresini kapsayan çok fazla çalışma görülmemektedir ve şehit aileleri ile ilgili direkt olarak ölüm kaygısı, umutsuzluk ya da başa çıkma tutumları ile ilgili bir araştırma görülmemektedir. Fakat kayıp, yas ya da ölüm kaygısı ile ilgili araştırmaların fazlaca yer aldığı söylenebilir.

1.1. Problem Durumu

Terörle mücadele kapsamında onlarca ve yüzlerce güvenlik görevlisi, askerler ve sivil halk hayatını kaybetmektedir. Terörden ya da herhangi bir sebepten dolayı hayatlarını kaybeden askerlerin, güvenlik görevlilerinin aileleri bu ani ölümlerden travmatik olarak etkilenmektedir (Özçelik M, 2007). Meydana gelen bu kayıp ile beraber bireylerde, aile yakınlarında bir yas süreci, bunu takip eden umutsuzluk ya da ölüm kaygısı meydana gelebilmektedir. Bu süreçle beraber kişiler var olan yaşla birlikte hissedilen umutsuzluk ya da kaygı ile nasıl başa çıkacaklarının belirsizliği içindedirler. Bir diğer taraftan da ölüm motivasyon kaynağı olarak görülebilmektedir. Hayat sona erecektir ve bunun bilicinde olan birey kendi yaşam doyumu çabası içerisine girebilir. Kendi ile ilgili en fazla doyumu nasıl sağlayacağı üzerinde düşünebilir ve harekete geçebilir (Dökmen, 2003).

Şehit yakınları ile yapılan çalışmalarda ani kayıp süreci yaşayan anne-baba, eş, çocuk ya da kardeşlerde depresyon görülmektedir. Bununla beraber psikolojik sağlamlıkları da orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Çocuk sayısı, yaş ve cinsiyet de bu durumu etkileyebilmektedir (Duran ve Ünsal 2014).

Umut ya da umutsuzluk ise geçmiş araştırmalarda duygusal yönden tanımlanmaya çalışılmıştır. Fakat son zamanlarda araştırmacılar tarafından umut kavramının bilişsel yönüne de önem vermeye başlanmıştır. Bu bağlamda umut ya da umutsuzluk kavramı kişide bir hedefe ulaşmak için yeterli gücü hissetmesi olarak tanımlanabilmektedir. Ve bu güç ile beraber kendinde en doğru yolu bulabilecek inanca sahip olabilmesidir (Akın, 2012).

Umutsuzluk bireyin şimdi ve burada gerçekleştirmek istediği hedef ya da amaç doğrultusunda kendini olumsuz olarak yönlendirmesi ve olumsuz beklenti içerisine sokması olarak düşünülebilmektedir. Kişi belli yaşanmışlıklar sonucunda ya da ağır travmatik olaylar sonucunda geleceğe umutsuz bakabilmektedir. Bu durum kişinin gelecekteki hayatını negatif olarak yönlendirmesine sebep olarak kişide ruh sağlığı bozukluklarına yol açabilmektedir (Dilbaz ve Seber, 1993).

Bu araştırmada problem cümlesi şehit ailelerindeki ölüm kaygısının, umutsuzluk ve başa çıkma tutum düzeyleri üzerine etkisi olup olmadığını ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Bu çalışma şehit ailelerindeki ölüm kaygısının, umutsuzluk ve başa çıkma tutum düzeyleri ile ne derece ilişki içinde olduğunu tespit etmek için yapılmıştır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, şehit ailelerinin içinde buldukları ölüm kaygı oranlarını belirlemek, umutsuzluk düzeylerini ortaya çıkarmak ve nasıl başa çıkma tutumu içerisinde olduklarını incelemektir. Şehit ailelerinin ölüm kaygı oranları, umutsuzluk düzeyleri ve başa çıkma tutumlarını klinik açıdan değerlendirmek de araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Şehit ailelerinde ölüm kaygısının umutsuzluk ve başa çıkma tutumu üzerine etkisini ölçen problem cümlesi doğrultusunda aşağıda ki soruların da anlamlılığına dair cevap aranmaya çalışılmıştır:

- Şehit ailelerinde ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutum düzeyleri nedir?
- Şehit ailelerinde demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, kardeş sayısı, çocuk sayısı, aylık ev geliri, şehit ile yakınlık derecesi) ile ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutum düzeyleri arasında fark var mıdır?
- Şehit ailelerindeki ölüm kaygısı, umutsuzluk düzeyi ve başa çıkma tutum düzeyleri ile bir ilişki var mıdır?

1.3. Çalışmanın Önemi

İnsanlar yaşadığı hayatın belli bir kesiminde kayıp yaşayabilmektedir. Kayıp yaşayan bireyin hayatı değişebilmekte ve kimi insan bu değişime hemen adapte olabilirken kimisi belli bir süreç sonunda adapte olabilmektedir (Özdemir, 2019).

Şehit yakınları ile ilgili yapılan araştırmalara bakılacak olursa genellikle psikolojik açıdan olmadığı dikkat çekmektedir. Araştırmalara bakılacak olursa bir araştırmada terörün şehit yakınları ve gazilerde yarattığı travmanın izleri, onarılmaz bir yara açtığı görülmekte olup, psikolojik sarsıntıların etkileri büyük önem arz etmektedir (Özdemir, 2008).

Klinik anlamda yapılan bir çalışma da ise Çankırı ile şehit aileleri ve malul gazilerin depresif belirtileri ve psikolojik sağlık düzeylerine bakılmış olup şehit ailelerindeki depresif oranın daha fazla olduğu sosyo demografik bilgiler söz konusu olduğunda cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Kadınların erkeklere oranla daha depresif belirtiler içerisinde olduğu görülmüştür(Duran ve Ünsal, 2014).

Başka bir çalışmada ise şehit yakınları ve gazilerin sosyal dışlanma ve yaşam kalitesinin ölçülmesine yönelik bir doktora tezi yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda ise şehit yakınları ve gazilerin orta seviyede sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir (Nurdoğan, 2018).

Bir araştırmada da şehit ailelerinin yas süreciyle baş etme davranışları incelenmiş ve ailelerin ilk olarak şok tepkisi verdiği ve daha sonra en çok dini inançları ve milli duyguları ile rahatlamaya çalıştıklarını dile getirdikleri belirtilmiştir (Özdemir, 2019).

Şehit yakınları ile klinik anlamda çok az sayıda literatür çalışması yapılmış olması araştırmanın önemini artırmaktadır. Şehit ailelerinde ki ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutum düzeylerinin belirlenmesi, birbirleri ile ilişkisinin sosyo demografik veriler ile incelenmesi araştırmanın önemini oluşturup, bilime yararlı bir çalışma yapılması amaçlanmıştır.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu yapılan araştırma sadece Ankara ili Çankaya, Etimesgut, Kızılcahamam, Keçiören, Pursaklar, Güdül, Mamak gibi ilçelerde ki şehit ailelerini kapsamaktadır.

Bu yapılan araştırma Ocak 2020 ve Mart 2020 tarihleri ile sınırlıdır. 140 kişiyi kapsamaktadır.

Bu yapılan araştırma da ölçekleri doldurmayı istemeyen kişiler araştırma çerçevesine alınmamıştır.

Bu yapılan araştırma, araştırma esnasında kullanılan ölçekler ve formlar ile sınırlıdır.

Bu yapılan araştırmadaki ölçekleri dolduran kişilerin objektif cevapladığı düşünölmektedir.

1.5. Tanımlar

şehit: Türk Toplumunda askerlik görevi ya da güvenlik hizmetleri verilirken çeşitli nedenlere dayalı olarak görevli personelin hayatını kaybetmesidir (Özçelik, 2007).

Ölüm Kaygısı: Hayata gelinen an ile başlayan ve hayatın sonlanmasına kadar devam eden, bütün korkuların zeminini hazırlayan, her şeyin bitişinin kaçınılmazlığını belirten ve bu anlamda bilincin gelişmesi ile biçimlenen duygudur (Yıldız, 2001).

Umutsuzluk: Kişi de şu ana ve gelecek ile ilgili olarak olumsuz anlamda beklentileri ve yönelimleri olarak tanımlanabilmektedir (Dilbaz ve Seber, 1993).

Başa Çıkma Tutumları: Strese sebep olan durumların negatif etkenlerini azaltmak için ve bu etkenlerle başa çıkmak için uygulanan bilişsel, duygusal ve davranışsal çabalardır (Algın,2009).

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE, İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Şehit

En genel tanımıyla kutsal bir değer ya da inanç uğruna savaşırken ölen kişiye şehit dendiği için şehitlik kutsal sayılmış bir kavramdır. Şehitlik bir güvenlik gücünün mensubu olan ve bu görevi yerine getirdiği zaman yaşamını yitirenler için kullanılmaktadır (Yıldırım, Çınar ve Kısa, 2018).

İslam dinine göre şehitlik en üstün ölümlerden biridir. Tanıklık eden anlamına yoğunlaşan alimler Allah'ın verdiği nimetleri görüp faydalanan ve kıyamet günü Hz. Peygamber ile birlikte geçmiş ümmetler konusunda, şahitliğinin üstlenmesini dileneceği için onlara şehit denildiği belirtmektedir (Atar , 2010).

Türk halkında şehitlik kavramı önemli yer tutar. Bunun sebebi, İslamiyet öncesi Türk toplumunda askerlerin halkı korumak için savaşmasıdır. Savaşta ölmek onlar için en kutsal ölüm olarak tanımlanmıştır (Türksever, 2014).

Yahudilik ya da Hristiyanlık dininde de şehitlik kavramı şahit olan anlamına gelmektedir ve "Martyr" olarak anılmaktadır (Kurt, 2012). Yahudi dininde cinsellik, masumu öldürme ve putperestlikten uzak duran, dua ederek onları yaratanı sürekli anan insanlar şehit olurlar (Korkusuz,2019). Ayrıca Yahudiler Nazi katliamında hayatını kaybetmiş insanları şehit olarak anmaktadırlar (Johnson ve Zurlo, 2014).

Hristiyanlık dininde de şehitlik kavramı kutsaldır. Şehit olanlar ikinci İsa olarak anılmaktadırlar. Onlara göre şehitlik Hz. İsa'nın acı çekerek ölümünün tekrar etmesidir (Sümer,2015).

2.2. Şehit Ailelerinin Dayanıklılık Süreci

Değer verilen ve birey tarafından sevilen kişinin kaybı, önemli sağlık sorunlarına sebep olabilmektedir. Terör, savaş veya benzer şekilde yıkıcı, sarsan vakalar zor yaşam tecrübelerinden olması nedeni ile çoğu birey bu tip vakalar karşısında duygusal olarak yoğun zamanlar geçirmekte ve her zamankinden daha farklı olabilecek tepkiler veya davranışlar sergileyebilmektedir. İlk başlarda negatif duygu halleri ile birlikte, bireyler bu tip stres oluşturan olaylar ile kendi hayatlarını etkileyen bu durumlara zamanın geçiminde uyum sağlamayı başarmaktadırlar. Uyum sağlamanın en önemli etkeni devamlı olan bir psikolojik dayanıklılıktır (Basım ve Çetin, 2011).

Psikolojik dayanıklılık, zorlu yaşam tecrübelerine karşı bireyin kendisini toparlamak için güç, gayret ile değişimi olumlu bir şekilde başarma ya da yaşanan durumdaki zorlukları başarılı bir şekilde atlatma becerisi olarak tanımlanabilmektedir (Öz ve Yılmaz, 2009).

Şehit haberini alan ailelerin bu süreci beş aşamada geçirdikleri ifade edilmektedir:

- Kaygı dönemi: Daha çok risk içeren yerlerde veya risk içeren görevlerin içinde bulunan bireylerin aileleri için kaygı hissettiği ve sanki ani kötü haberler gelmesinden korkulduğu dönemdir.
- Acı habere hazırlık dönemi: Şehidin yakınına haberler olduğu gibi götürülmez. Öncelikle evde kimin olduğu ve oluşabilecek sağlık durumları için ihtiyaçlar ile ilgili çevrelerinden bilgiler alınıp sonrasında şehit babasının evde olmaması durumunda kendisinin uygun bir şekilde eve gelmesinin sağlandığı, sağlık ekipleri evin yakınında bekletilerek aileyi tanıyan ve ailenin yakını olan birey ile acı haber verildiği dönemdir.
- Acıyı paylaşma dönemi: Bu dönemde aile ile yakınlığı olan olmayan insanlar şehit ailesine destek verir ve yanlarında bulunurlar. Belli bir zaman şehit ailesinin evi boş bırakılmaz. Akraba ve komşular evdeki ihtiyaçları karşılamak için ellerinden geleni yaparlar. Ek olarak devletin ileri gelelerinden de bu aileye baş sağlığı için ziyaretler yapılır. Bu süreç içerisinde mevlitler

okumak , hayırlar yapmak gibi dinsel törenler de bu dönemin bir aşamasıdır. Fakat zamanla gelenlerin sayısını yavaş yavaş azalmaktadır ve alışagelmiş hayata dönülmeye başlanır. İçlerindeki acılar devam ediyor olsa da yoğunluk olarak ilk zamanlara kıyasla azalma gösterir.

- Acıya alışma dönemi: Acılar devamlıdır, unutulması zordur fakat zaman geçmekte ve hayat devam etmektedir. Bu dönemde yaşanan durum kabul edilmeye başlandığı için önemli ve kutsal bir inanç uğruna eş, kardeş, baba, evlat şehit oldu düşüncesi oturmaya başlar. Şehidin somut olarak yok olması, moral verecek duygular ve kutsal değerler ile telafi edilmiş olur. Böylelikle ailedeki bireylerin hissettiği acılar manevi değerleri ile denge sağlayarak kişilerin hayata sarılmalarını sağlar.

- Acıyı şoklama dönemi: Şehit ailesindeki bireyler kendilerini bu duruma alıştırmak için çaba harcarsa da yokluk hissini devamlılığı nedeniyle psikolojik anlamdaki acı, keder dönem dönem kendini gösterir. Şehit olan kişi ile ilgili hangi olayların ve durumların konuşulması gerektiği ve olayla ilgili konuşulduğu zaman nasıl tepkiler verilmesi gerektiği gibi hususlarda ailedeki bireyler arasında bilinçsiz uzlaşmanın olduğu görülür. Bu uzlaşmada acıyı şoklamadır (Özdemir, 2008).

Şehit ve gazi derneklerinde şehit yakını insanlar dayanışma duygusunu güçlendirmeye ve bunu dinç tutmaya çalışmaktadır. Bu duruma 'toplumsal onarım/yama' denilebilir. Bu kişilerin aralarında yaşadığı iletişimlerde benzerlik gösteren acıları ve problemleri vardır, karşılıklı olarak empati gösterirler. Sonuç olarak toplumsal onarım ya da yama bir sosyal probleme bağlı ortaya çıkmış acı ya da kederin hafifletilmesi ve kişide oluşan boşluğun yeni sosyal çevredeki iletişimlerle tamamlanmasını anlatır (Özdemir, 2008)

2.3. Ölüm

Ölüm yaşamın sonu gibi görünse de yaşamla bir bütün olarak görülmekte olup yaşamın sonlanmasına ölüm denir. Tüm kültür ve toplumlarda ölüm kaçınılmazdır (Öztürk, 2007).

Ölüm kişilerde farklı şekilde anlamını bulmuş olsa da bütün tanımların ortak noktası biyolojik devamlılığın devam etmemesi ve yaşamsal fonksiyonların sona ermesidir. Toplumlar yıllar boyunca süregelen ayinler, törenler, gömülüş şekilleri gibi ölüme sadece biyolojik olarak anlam yüklememiş, duygusal, bilişsel şekilde de bunu göstermeye çalışıp bunu sadece yaşamın sonlanması olarak görmemişlerdir. Bu süreç insanlığın başlangıcından bu yana devam edip şu ana kadar gelmiştir. Ölüm yaşam dönemlerinde de farklılıklar gösterebilmektedir. Çocukluk döneminde ki ölüm anlayışı ile ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılıktaki ölüm anlayışı birbirinden farklı olarak algılanabilmektedir (Onur, 2000).

2.3.1. Çocukluk Döneminde Ölüm Anlayışı

Çocuk geçmişindeki olayları, yaşantıları veya herhangi bir durumu tam olarak anlamlandıramayabilir. Bu sebepten ötürü çocuk içinde bulunduğu durumu ve yaşantıyı anlamlandırmak için çaba sarf etmektedir. Çocuk ölümü kendi içerisinde bir son olarak algılamamaktadır. Bu sebep ile yaşamın sonlanmasını geçici bir süreç olarak yordamaktadır. (Turgay, 2003).

Ölüm kavramı zihinlerinde gelişmeye başlayan çocuklarda ise durum biraz değişmeye başlamaktadır. Çocuk inkar etme davranışı gösterebilir, direkt olarak kabullenebilir ya da kendi içerisine kapanma eğilimi gösterebilir. Bunlar bazı yas tepkileri arasına girmektedir. Çocuklarında içinde

buldukları durumu sergiledikleri bir yas süreci vardır. (Tahta, Tahta ve Dernek, 2015)

2.3.2. Ergenlik Döneminde Ölüm Anlayışı

Ergenlik döneminde birey, yaşamın yitilmesi ile ölüme nelerin yaşandığını kişide meydana gelmiş olan bedensel değişiklikleri sorgular ve somut bir düşünceden soyut bir düşünceye doğru yol almaya başlar (Sezer ve Saya, 2009).

Ergenlikte kişinin ben merkezli bir vurgusu vardır. Bu ben merkezli duruş kişinin düşüncelerini, yaşamını etkilediği gibi ölüme olan bakış açısını da etkilemektedir.

Ergenlikte olan birey kendisinin hiçbir zaman ölüm ile karşılaşmayacağını düşünebilmektedir. Dolayısı ile hayatında birini kaybetmiş olan ergen birey bunu güçlü duygusal tepkiler vererek karşılayabilmektedir (Erden, 2000).

Cinsiyet olarak ergenleri ayırmak gerekir ise kızların erkeklere oranla çok daha fazla ölüm kaygısı içerisinde olduğu söylenebilir. Ölüm kavramı bireyin çocukluk ve ergenlik dönemleri arasında düşünce ve algı açısından farklılık göstermektedir (Sezer ve Saya, 2009). Bu durumda ergen bireyin ya da çocukluk döneminde olan bireyin yakınlarının, ebeveynlerinin onlara karşı tutumları oldukça önem arz etmektedir.

2.3.3. Yetişkinlik Döneminde Ölüm Anlayışı

Yetişkinlik döneminde ise ölüm kavramı, ölüm kaygısı ve ölüme olan anlayış çok daha farklı bir hal alabilmektedir. Yetişkinlik dönemindeki birey birçok anlamda ölüm kavramını bilişsel, duygusal ve fiziksel anlamda düşünebilmektedir. Kişinin dini inancı, ölüme ilişkin düşünceleri, gelenekleri ve bunun gibi yapılar ölüme ilişkin anlayışını etkilemektedir. Yetişkin bireyin ölümden sonra ki hayata inanması kişide kaygı düzeyini azaltmaktadır (Erden, 2000).

Ölüm anlayışı ve kişiye göre onun kavramı çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik döneminde çok fazla farklılıklar gösterebilmektedir. Ölüm çocukluk

döneminde soyut, ergenlik döneminde daha fiziksel ve ben merkezci, yetişkinlik ve yaşlılık döneminde ise daha kaçınılmaz olarak anlamlandırılabilir (Erden, 2000).

2.4. Kaygı

Kaygı ile birey karşı karşıya kaldığı durumda kendini çaresiz ve kontrolün ona ait olmadığını hissetmektedir. Belirsizlik kişiyi rahatsız edici bir durumdur ve stres yaşantılarından biri olarak kabul edilebilir. Mevcutta ki durumu idare edememek kişide çaresizlik duygusunu uyandırabilir ve kaygıya sebep olur (Tanhan, 2007). Kaygının amacı hayatın devam edebilmesi ve uyum davranışının sağlanmasıdır. Bilinmeyen ya da tehlike uyandıran durumlarda birey başa çıkma tutumları geliştirir. Bu duygunun aşırı şekilde yaşanması kişiyi olumsuz olarak etkilemekle kalmayıp aynı zamanda kişinin çevresi ile iletişimde ve sosyal hayatında da rol oynamaktadır (Özbayır, Yavuz vd,2011).

Kaygı kaçınılmaz olduğu için toplumda her insanın başına gelebilecek duyguların arasındadır. Neredeyse kaygı yaşamayan kişi yok denecek kadar azdır. Kaygının olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Kaygıyı minimal düzeyde tutmak kişide o durumla ilgili verimliliği artırabilir (Polat, 2019). Eğer kaygıyı minimal düzeyde tutmak başılamaz ise kişi neredeyse normal hayatını yaşayamayacak hale gelebilmektedir. Bunun sonucunda kişi de davranış bozuklukları da görmek mümkündür (Tanhan, 2007).

Kaygının kişide bazı fiziksel, duygusal, zihinsel belirtileri olabilmektedir. Kaygı anında kişide kalp atışının hızlanması, vücudun terlemesi gibi fiziksel belirtileri olabildiği gibi huzursuzluk hissi, yalnızlık hissi veya korku da gözlenebilir. Kişi kaygı durumunda unutkanlığa sürüklenebilir ya da kendisini olumsuz inançlara itebilir (Polat, 2019).

2.4.1. Kaygı Çeşitleri

a) Durumluk Kaygı

Kişinin içinde olduğu anı tehlikedeymiş gibi algılamasıdır. Bir anda ortaya çıkmaktadır ve kalıcı değildir. Stres yaratan durum yok olduğu anda bu kaygı düzeyi de azalır ve söner(Başoğlu, 2009).

b) Sürekli Kaygı

Sürekli kaygı duruluk kaygıdan farklıdır. Burada bir tehlike anı olması şart değildir. Sürekli kaygıda bir devamlılık aranmaktadır. Bireyin içinde bulunduğu içsel problemlerden dolayı meydana gelmektedir. Kişinin oldukça kendini rahatsız hissetmesine, huzursuz hissetmesine neden olmaktadır (Başoğlu, 2009).

2.4.1. Ölüm Kaygısı

Ölümü düşünmek insanları olumlu-olumsuz etkileyebilmektedir. Eğer bu düşünce artmaya başlarsa insanın psikolojisini bozabilir. Ölüm düşüncesinin insan yaşamına etkisi kaçınılmazdır. Bu sebepten ötürü bireyin hayatındaki mevcut durumunu güvende tutması için var olan ölüm düşüncesinin çizgisini ayarlamak önem arz etmektedir (Karaca, 2000).

Ölüm Kaygısı birbirinden farklı şekilde 3 biçimde görülebilmektedir. Bunlar;

- Varoluşsal Ölüm Kaygısı, insanoğlunun kaçınılmaz ölüme karşı hissettiği kaygıdır.
- Kaçınmacı Ölüm Kaygısı, ölüm kaygısının en eski formudur. Doğal felaketler ve yaşamdaki diğer tehdit edici durumların neden olduğu kaygıdır.
- Koruyucu Ölüm Kaygısı, insanoğluna duygusal ya da fiziksel olarak zarar verici durumların oluşması durumunda yaşanan kaygıdır (Tanhan, 2007).

Ölüm, bir yakınıni kaybetme kişide “Acaba benim başıma ne zaman gelecek?”, “Ben nasıl öleceğim?” gibi sorulara ve bunun sonucunda ortaya çıkacak olan ölüm kaygısına sebep olabilmektedir. Ölümün belirsizliği, öleceği anda yanında birinin olup olmayacağı, öldükten sonra kişinin başına neler geleceği gibi düşünceler de bireyi bu kaygılı sürece itekleyebilmektedir. Dolayısıyla bu düşünceler kişide ölüm kaygısına sebep olur (Magrebi, 2019).

Ölüm kaygısı, hayatın bitişi ile ilgili hisler, kaygı, korku ve düşüncelerimizdir. Kişi ölüme yaklaştığını düşündükçe ölüm kaygısı oranı artmaktadır(Tanhan, 2007).

Ölüm kaygısının en büyük ayırt ediciliği ölümün kaçınılmaz olması ve kişinin kendisinin de başına geleceğini bilmesidir. Pollack, ölüm kaygısı ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarını ele aldığı incelemesinde, ölümlle ilgili çalışmalarda farklı ölçme araçlarının kullanıldığı ve bu araştırmalarda yaş, cinsiyet, dindarlık gibi değişkenlerin farklı bulgularla rapor edildiğini belirtmektedir. Ölümlle ilgili araştırmaların bazılarında yaş, cinsiyet ve dindarlık değişkenlerinin farklı sonuçlar ortaya konmasına karşın, bazılarında ise benzer sonuçlar görülebilmektedir (Tanhan, 2007).

2.4.1.1. Ölüm Kaygısını Artıran ve Azaltan Faktörler

Hayatın son bulmasına dair yapılmış olan araştırmalarda negatif ya da pozitif faktörün ölüm kaygısını tetiklediği ortaya çıkartılmıştır. Yaş faktörü, ani kayıplar, yas süreci, kazalar, sağlık durumları gibi ölümlü kişiyeye hatırlatan durumlar ölüm kaygısını tetiklemektedir (Firestone , 2008).

2.4.1.1.1. Sosyo- demografik Faktörler

- Yaş değişkeni göz önüne alındığında bazı araştırmalar bunun bir etken olmadığını söylese de bazı çalışmalarda yaş ölüm kaygısı ile bağlantılıdır (Yukay, Yüksel vd, 2017).

- Cinsiyet incelendiğinde ise yetişkin bireyler ile yapılan bir çalışmada 465 kişi dahil olmuş ve kadınların erkeklere göre ölüm kaygısı oranı fazla çıkmıştır (Köftegöl, 2018).
- Diğer bir çalışmada ise yaş arttıkça ölüm kaygısının da arttığı görülmüştür (Ayten, 2009).
- Başka bir çalışmada ise cinsiyet değişkeni ile ölüm kaygısı değişkeni arasında ilişki saptanamamıştır (Mutlu, 2013).
- Bazı araştırmalarda ise eş kaybı sonucunda ölüm kaygısı oranının arttığı ortaya çıkmıştır (Kastenbaum, 2007).

2.4.1.1.2. Yaşamsal Döngü ve Sağlık Durumuna Dair Faktörler

Kişilerin ölümü nasıl tanımladıkları, nasıl karşıladıkları kendi içlerinde buldukları yaşamsal döngü ile de bağlantılıdır. Çocukluk dönemindeki birinin ölüm kavramını tanımlaması oldukça zor olabilmektedir. Ergenlik döneminde ise kişi ölüm kavramından kendini oldukça uzak tutmaya çalışmaktadır. Yetişkinlik döneminde bakılacak olur ise yetişkin bir birey artık gerilemeye başladığının bilincindedir. Dolayısıyla bu durum onu ölüm ile daha çok karşı karşıya getirmeye başlamaktadır. Bu sebeptir ki yetişkinlik dönemindeki birey ergenlik ve çocukluk dönemindeki bireye göre daha fazla ölümü düşünmekte ve kaygı duymaktadır (Santrock, 2016).

Yaşlılık döneminde ya da bir hastalığa yakalanacağını düşünen bir kişi artık gerilemeye başladığını hissedip ölümden korkmaya başlayabilir (Tanhan, 2007).

Sağlık sorunları ile baş etmeye çalışan bir birey etrafında aynı hastalığa yakalanan kişilerde tedavi sürecinin etkili olmadığını görmesi veya kendisine yapılan tedavinin sonucunda bir iyileşme sürecine girmemiş olması ve bunun sonucunda kendi ölümüne dair düşüncelere dalması kişide ölüm kaygısını artırabilmektedir (Kastenbaum, 2007).

2.4.1.1.3. Toplumsal Değerler ve İnanç Faktörleri

Kişi belirli bir kültür içerisinde yer almışsa içinde bulunduğu toplumun geleneklerinden etkilenmiştir. İnançları, düşünceleri de bu bağlamda etkilenmiştir. Ölüm ve bununla beraber ortaya çıkan kaygı durumu kendi içerisinde yaşadığı toplum ve toplumun öğretileri ile orantılı olarak şekillenmiştir (Ayten, 2009).

İnanç kişide ölümün manevi olarak kaçınılmaz olduğunu belirtir ve kişide ruhsal bazı problemlerin karşılanmasına ve giderilmesine sebep olur. Yapılan bazı araştırmalar, dini inancı olan bireylerin dini inancı olmayan bireylere göre daha az ölüm kaygısı yaşadığını ortaya çıkartmıştır (Tanhan 2007).

2.5. Umutsuzluk

Umut kavramı gündelik hayatımızda genellikle herhangi bir konudaki pozitif yönde beklentilerimizi anlatabilmek için kullanılmaktadır. Kuramsal yönden bakıldığında umut kavramına verilen değer farklılık gösterildiği izlenilmiştir. Umut kavramının hakkında yapılan ilk çalışmalar 13.yy'a dayanmaktadır. Aquinas, Hume ve Kant gibi bilim insanları umudu, insanın hayatındaki esas hislerden bir tanesi olarak tanımlamaya çalışmıştır (Özçelik, 2007).

Umutsuzluğun olmasının sebebi umudun yokluğudur. Bu yüzden umutsuzluk teriminin anlam kazanması için öncelikle umut kavramının tanımı yapılmalıdır (Kemer ve Atik, 2005). Umut kelimesi günlük konuşma dilinde çoğu zaman herhangi durumdaki pozitif yöndeki beklentilerinin anlamlandırılması için kullanılır. Miller (1985) da umut kavramını his, beklenti, algılama, arzu kavramları ile değerlendirmiş ve bununla birlikte "umut bireyler için olumsuzluklardan korunup var olan potansiyellerini açığa çıkarmalarına yardımcıdır" diye ifade etmektedir (Algın, 2009). Bir başka deyişle umut, kişiye karşılaşılabilecek olumsuz olayların üstesinde gelinebileceği hissini vererek kişinin psikolojisine olumlu yönde etkisi olan bir kavramdır (Özmen vd., 2008).

Ayrıca umudu olan insanın geleceğe güvenle bakabilmesi daha kolaydır (Peker, 2003). Umudu ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan birisi “kişinin amaca ulaşmak istemesi” ve de “hedefe ulaşmak nedeni ile bireyin özünde güç hissetmesi”dir. Bir diğeri “hedefe ulaşmak için yöntemleri temin etme yeteneğidir” anlamındadır. (Üngüren ve Ehtiyar ,2009). Bu iki kavram da ilişkilidirler ve birbirlerine karşı pozitif etkileri vardır (Kızılgöçit, 2011). Umut kişide fiziksel ve duygusal sağlığa etki eden bir kavramdır. Kişinin hayata olan arzusunu, güvenini hayata yüklediği anlamı belirleyen bir etkendir (Tarhan ve Bacanlı, 2015). Umut seviyesi yüksek olan bireyler hayattan zevk alırlar, belirledikleri hedefleri vardır ve bu hedeflere ulaşabilmek için çok daha fazla yöntem geliştirirler. Bununla beraber umut seviyesi yüksek olan bireylerin çok daha enerjik, canlı ve başa çıkma tutumlarının da yüksek olduğu görülmüştür (Tarhan ve Bacanlı, 2015).

Umutsuzluğun “oral (ağızcıl) dönemde” yani temel haz kaynağı emme olan dönemde geliştiği belirlenmiştir (Algın, 2009). Kişinin kötü ya da iyi bir anlayışta olması da oral dönemden kaynaklanmaktadır. Bir annenin çocuğuna karşı sevgi gösterebilmesi, bu sevgiyi verebilmesi ve bu durumun anne imgesi olarak içselleştirilebilmesi çocuklarında da aynı şekilde yetilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Başka bir deyişle anne ile çocuk ilişkisindeki tutarlı davranış ve süreklilik temel güven için oldukça önemlidir. Güven duygusu umut için ve bu umudun gelişmesi için çok gereklidir (Algın, 2009).

Umutsuz olan bireyin kognitif yapısı ve bilgiyi ele alarak inceleme şekli oldukça bağlantılıdır (Dinçer ve Derelioğlu, 2005). Umutsuzluk, insanların kendi içlerinde bilgiyi nasıl işledikleri ile alakalıdır. Bir diğeri yandan insanların içinde buldukları var olan iyilik durumundan yoksun olması, isteksiz olması ve bunun sonucunda meydana gelen yaşam biçimlerinden olumsuz olarak etkilenmesidir (Tetik ve Yurtsever, 2018). Olumsuzluk içeren yaşamdaki olaylar ile bunlarla bağlantılı olumsuz, yerleşmiş ve genellemeler yapılarak oluşturulan çıkarımlar, umutsuzluğu tetikleyen önemli etkenler arasındadır (Yerlikaya, 2006).

Umutsuzluk, temelinde geçmişte geçen olumsuz bir olay bulundurur. Kişiler hem gerçekleşen olayın nedenini hem de olay sonucunda oluşan olumsuz çıkarımlarla birlikte olay hakkında yorumlar yaparak sonucunda da umutsuzluğu ortaya çıkarırlar (Şahin, 2002). Umutsuzluk kişide depresif belirtileri artırarak kişinin başa çıkma tutumlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Tarhan ve Bacanlı, 2015). Umutsuzluk seviyesinin fazla olması kişide psikopatolojik belirtilerin artmasına sebep olabilmektedir. Bu durum kişiyi intihara (öz kıyım) ya da depresyona da sürükleyebilmektedir (Özmen vd., 2008). Depresyona yatkın bireyler gecelikleri hakkında negatif düşünürler ve hayata negatif bakarlar (Doğan, 2012).

İnsanlarda umutsuzluk, belirli bir hastalık sonucunda olabileceği gibi herhangi bir kayıp, yas sonucunda da meydana gelebilmektedir. Meydana gelen bu olumsuz duygu kişide problemi çözemeyeceği düşüncesini uyandırabilir ve bu durum kişiyi belli bir durağanlığa itebilmektedir. Bireyin içinde bulunduğu bu baş edilemez durumun sonucunda yardım alması kaçınılmazdır.

Kişi umutsuzlukla ilgili düşünceleri belirli süreçlerden geçirebilmektedir (Özkaya, 2017).

Yeteneğe karşı şans: Kişinin emellerine ulaşmasındaki en etkili iki faktör yetenek veya şans olarak adlandırılabilir. Birey emellerine ulaşmada şansın etkili olacağına inanıyorsa o kişi çok fazla çaba sarf etmeyebilir. Kişi planladığı fikirlerinin emellerine ulaşmasında etkili olmayacağına inanıyorsa şansa yönelmesi muhtemeldir. Bu iki faktör de birey için etkili olmaz ise kişi umutsuzluk duygusuna kapılmaya başlayabilir.

Güvene karşı güvensizlik: güven duygusu kişinin hayatındaki insanlara karşı besleyeceği umut duygusu için oldukça önemlidir. Eğer kişide etrafındaki insanlara karşı olan güvensizliğinin şiddeti artmaya başlarsa bu kişi hedeflerini sınırlandırmaya başlamaktadır. Eğer kişide güven duygusu gelişmiş ise bu kişi ani değişikliklerde ya da kendi ile ilgili

değerlendirmelerinde daha fazla sorumluluk sahibi olabilmektedir, farkındalığı yüksek ve uzun süreli amaçlar belirleyebilir.

Uzun döneme karşı kısa dönem: Umutsuzluk duygusu yüksek olan kişilerde hedefler daha çok kısa sürelidir. Eğer belirlediği hedefler uzun süreli olur ise kişi zamanla umutsuzluk duygusuna kapılmaya başlayabilmektedir.

2.5.1. Umutsuzluk belirtileri

Amerikan psikoloji birliği umutsuzluk belirtilerini sıralamışlardır (Yenibaş ve Şirin, 2007)

- 1) Umursamaz davranış (birey mevcuttaki umutsuzluğa sürükleyen durumu umursamamaya çalışır)
- 2) Sosyal ortamlara girmek istememe (umutsuzluk duygusuna sebep olan bir ortama girmek istemez veya umutsuzluk duygusu içerisinde olduğu için çekingen davranır.)
- 3) Diyalog kurmaya karşı isteksizlik (umutsuzluk duygusunun beraberinde birey ikili konuşmadan kendini çeker.)
- 4) İştahsızlık
- 5) Uyku bozukluğu (bu duygunun beraberinde birey çok fazla uyuyabilir veya neredeyse yok denecek kadar az uyuyabilir.)
- 6) Öz bakım isteksizliği (birey var olan duygu ile beraber kendine bakım yapma isteği gidebilir)
- 7) Duygu ifadesinde azalma (birey kendi içine kapanıp duygularını ifade etmekte zorlanabilir)

2.5.2. Umutsuzluğun Sonuçları ve Baş etme Yolları

Olumsuz düşünceler, mutlu hissetmeme, kendini bir problemden ötürü sorumlu hissetme umutsuzluğa sebep olabilecek bulgulardır. Bunlarla birlikte depresyon ya da öz kıyım düşünceleri umutsuzluğun sonuçları arasında yer alır (Budak, 2003).

İntihar(öz kıyım) umutsuzluk duygusuna eşlik ettiği belirtilmektedir ve bununla ilgili araştırmalar yapılmıştır. Beck vd., yatarak tedavi gören hastalar ile yapmış olduğu bir araştırmada umutsuzluğun intihar düşüncesiyle yakından ilişkili olduğunu belirlemişlerdir (Dilbaz ve Seber, 1993).

Umutsuzluk ile baş etme yolları oldukça önemlidir. Baş edebilmek için, çözüm bulmak, çözümün etkililiğini kendi içinde tartışmak gibi sorun çözme yöntemlerini uygulayabilmek oldukça önemlidir (Konukbay, 2005). Kişi baş etme yollarını yardım alarak ya da kendi içerisinde uygulayabilir. Baş etme yollarını gerçekleştirdiğinde bireyde rahatlama meydana gelebilmektedir ve umutsuzluk duygusu azalmaya başlar (Budak,2003).

2.6 Stresle Başa Çıkma

Bu kavramda bireyin kendine ait özellikleri, kaynakları ve başa çıkma stratejisinin ne olduğu önemlidir. Bireysel özellikleri önem arz etmektedir (Saral, 2013).

Stres kişiye has bir durumdur. İki bireyin verdiği tepkiler birbiriyle aynı olmayabilir. Bunun sebebi ise bireysel farklılıktır. Bu durumda bireyin strese karşı gelişen başa çıkma tutumlarını etkilemektedir. Bireysel özellikler kişinin stres kaynağından korunma seviyesini de belirler (Baltaş ve Baltaş, 2000).

Stres düzeyinin kişisel niteliklere göre artması veya azalmasına “esneklik” denir. Kişi psikolojik olarak onu rahatsız eden durumu düşünerek dışarı atmış

olursa, o durum strese sebep olup kişiyi mevcut durumundan geriye atabilir ve kişi başarısız olur (Aydın, 2003).

Lazarus ve Folkman (1984) modelinde stresi üç basamakta incelemişlerdir. Bunlardan ilki kişinin uyararı tehlikeli algılamasıdır. İkinci basamak algılanan tehlikeye karşı verilen zihinsel tepkidir. Üçüncü basamak ise zihinde oluşan tepkiyi gerçekleştirilmesi olan başa çıkma tutumlarıdır. Birinci basamak olan tehlike algısı bireyin içsel ve dışsal kaynakları tarafından belirlenir. İçsel kaynakların temelinde bireyin uyararı karşısında kontrol sahibi olup olmadığına dair inancı vardır. Dışsal kaynaklar ise uyararının tehdit edici olma seviyesi, uyarardan görülen zarar, uyararının tanıdık olması ya da olmaması, uyararının sonucunun belirsizlik düzeyi gibi bir takım çevresel etkenlerdir (Düzgören, 2017).

2.6.1. Başa Çıkma Tutumları

Bu kavram kişiye özel kognitif, duygusal ve davranışsal çabaları içermektedir. Başa çıkma tutumları problem çözme odaklı ve duygu odaklı olarak ikiye ayrılabilir. Başa çıkma, kişinin içinde bulunduğu stres oluşturabilecek olaylara karşı direnmesi, var olan olaylara yönelik başa çıkma sebebiyle sergilediği bilişsel, duygusal ve davranışsal reaksiyonlarının tümüdür (Şengül ve Baykan, 2013).

Bu kavram entegrasyona yani uyuma özgü olanlar ve de olmayanlar olarak tanımlanabilir. Entegrasyona özgü olmayan başa çıkma tutumları, strese sebep olan faktörler veya hayattaki olaylar ile psikolojik bozulmalar arasındaki ilişkiyi anlamaya yardımcı olmaktadır (Ağargün ve Beşiroğlu, 2005). Entegrasyona yönelik olanlar ise bir takım farklı uğraşlar edinme, probleme neden olabilecek etkenleri ortadan kaldırma, çözüm seçenekleri belirleme gibi aktif eylemlerden oluşur. Bu tutuma örnek verilecek olunur ise; ciddi bir fiziksel hastalığın başında olan birinin hemen hekimi arayıp belli tetkikler yaptırıp bir tedavi planı oluşturmasıdır (Erarslan, 2000).

Lazarus ve Folkman (1984), başa çıkma tutumlarını sorun odaklı ve duygu odaklı olarak iki grupta incelemiştir.

- a. Sorun Odaklı Başa Çıkma: Stresin temeline dönük olarak, kişinin aktif şekilde kaygı ve stres ortaya çıkaran durumunu ortadan kaldırmaya yönelik mantıksal analizdir. Sorun odaklı başa çıkma tutumunda kişi agrasif tarzda durumu değiştirmeye çalışacağı gibi, çözüme yönelik daha gerçekçi şekilde de yaklaşabilmektedir (Aysan ve Hamarat 2001). Ortaya atılan çabalar birey de davranış ve çevre değiştirmeye yönelik de olabilmektedir(Düzgören, 2017).
- b. Duygu Odaklı Başa Çıkma: Bireyin istemeden yüzleştiği durum ile ortaya çıkan duyguları yok etme gayretidir. Bu tarzda kişi süreci, tarafsız durumu ya da özellikleri dikkate almaz. Bu şekildeki başa çıkma bireyi mevcut problemden uzak tuttuğu için daha rahat bir biçimde probleme yaklaştırır. Bu durumda stresi kontrol etmesine yardımcı olur(Türküm, 1999).

Başta çıkma belli kuramcılar ve kuramlar tarafından geniş çaplı olarak araştırılmış ve konuya dahil edilmiştir.

Psikanalitik kurama göre başa çıkma, savunma mekanizmaları ile bağdaştırılabilmektedir. Başa çıkmanın temelini savunma mekanizmaları oluşturuyor denebilir. Egoyu korumak için oynanan rolün davranışsal biçimleri olarak algılanabilir diğer bir deyişle psiko dinamik yaklaşıma göre başa çıkma tutumları ego'ya ve dolayısı ile ilkel ve ilkel olmayan savunma mekanizmalarına vurgu yapmaktadır. (Gençtan, 1999).

Yılmazlık kuramına göre ise kişinin karşısına çıkacak problemler ya da engeller sonucunda o kişinin bu problemle nasıl başa çıkacağını fark etmesi, nasıl özelliklere sahip olduğu hakkında bilinçlenmesi bu durumu kabullenip ona göre şekillenmesi olarak tanımlanmıştır(Boysam, 2012). Bu kurama göre kişinin kendi içindeki öznel iyi oluşu ve mevcut durumdaki şartlarına geri döndürebilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Fenomenolojik kurama göre başa çıkma kavramı bireyin kendi öznel denetiminde ona karşı bir tehdit oluşturan etken sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu kuram Bilişsel yaklaşımlara göre düşünce biçiminden

ayrılmaktadır. Fenomenolojik stres modelinde kişi, yaşadığı o kaygılı durumla ilgili ortaya attığı çıkarımlar ve bilişsel değerlendirmeler ile gündeme gelmektedir(Lazarus, 2006).

Bireyin strese maruz kaldığı durumlar ile ilgili bilişsel süreçlere dikkat çeken fenomenolojik kuram kişisel etkenleri üç başlıkta toplamıştır. Bu başlıklar; kişisel hedefler, benliğe ve dünyaya ilişkin inanışlar, kişisel kaynaklardır. Kişinin kendi ile ilgili belirlediği hedeflerin bir tehlike arz etmesi kişide stres düzeyini artırmaktadır. Kişisel önem anlamındaki hiyerarşide üst basamaklardaki tehditler kişideki stres düzeyini çok daha fazla artırmaktadır. Kişi kendini dünyada nerede gördüğü ve kendi içinde nerede gördüğü ise benliğe ve dünyaya ilişkin inanışlarını netleştirmektedir. Bu durumda kişinin benliği ile ilgili olan hedeflerinin tehlikeye düştüğünü düşündüğü durumlarda nasıl bilişsel çıkarımlarda bulunduğu ve nasıl çaba harcadığı önemli olmaktadır(Lazarus, 2006).

İnsanlar yaşamları süresince denge ve uyum durumlarını etkileyen psikolojik ve fiziksel çok fazla uyaranla karşı karşıya gelebilmektedir. Mevcut uyaranlar bireye stres ve kaygı verici, yeniden düzenlemesini gerektirecek, çözüm biçimini sorgulayıcı ve yeni duruma nasıl uyum sağlayacağını belirleyeceği zaman harcatmaktadır (Basut, 2006)Başa çıkma tutumlarını değerlendirme bazı zamanlar da içsel de olabilmektedir. Kişi dışsal faktörleri üzerinde durmak yerine kendine dönüp kendi davranışlarını değiştirmeye karar verebilir. Bilişsel şemalara yönelir ya da başka meşguliyetlerle ilgilenebilir. Bu sayede kendine ait farklı kaynaklar üretmeye başlayabilir (Basut, 2006)

2.7 Ölüm Kaygısı ve Umutsuzluk

Umutsuzluk kavramı beraberinde ölüm kaygısını meydana getirebilir ya da yaşanmışlıklar sonucunda ortaya çıkan ölüm kaygısı umutsuzluk duygusunu meydana getirebilir. Ölüm kaygısı kişide bir baş etme stratejisi geliştirebilmektedir. Bunların başında da inkar gelmektedir. Kişi ölümü kabullenmek istemez, hatta bunu inkar etme eğilimi gösterebilir(Yılmaz, 2011). Rapor edilen değişkenlerde gösterilen ölüm kaygısı ve depresyon ile

anlamli bir iliŒki oluŒturan umutsuzluğun, ölümlle alakalı olarak depresyonla da anlamli iliŒki içinde olduğu belirtilmektedir (Yılmaz, 2011).

Bütün yaŒam aŒamalarında ele alınması gerekli olan depresyon yaŒlılık döneminde diğer dönemlerden ayrı olarak ve kendine özgü bir Œekilde kendini göstermektedir. Ölüm kaygısı insan hayatında değişik derecelerde ve durumlarda gözlenebilmektedir. Ölüm kaygısı oranlarına bakıldığında ise ölüm kaygısı oranı yaŒ ilerledikçe azalmakta ve genç nüfus oranında artış gösterebilmektedir. Bu durumda Erikson'un psikososyal gelişim kuramıyla baędaŒmaktadır (Vatan ve Gençöz,2007). Bunların dışında yaŒ faktöründen farklı olarak sosyo-ekonomik düzey de ölüm kaygısı ve bunun beraberinde olan umutsuzluk duygusunu da etkileyebilmektedir. Ölüm kaygısı oranı fazla olan kiŒilerin umutsuzluk oranlarının da doğru orantılı olarak fazla olduğu görülebilmektedir.

2.7.1. Ölüm Kaygısı ve BaŒa Çıkma Tutumu

Belirli bir travmatik olaya Œahit olma kiŒide ölüm kaygısına sebep olabilmektedir (Yılmaz, 2006). Bu ortaya çıkan ölüm kaygısı ile baŒa çıkma tutumunun nasıl olacağı aŒikardır. KiŒi içinde bulunduğu o durumu ne kadar tehdit edici olarak algılasa kaygı düzeyi de o derece artacak ve baŒa çıkma stili de kaygısı yönünde deęiŒecektir (Ertufan, 2008).

KiŒinin kendisi ile alakalı ya da ailesi ile alakalı bir tehditle karŒı karŒıya kalması ve bunun sonucunda oluŒan tehditle ilgili algısının ciddiyeindeki düzey bireyin tepkileri için oldukça önemlidir (Acehan ve Eker, 2013).

Birey yaŒadıęı ani ölüm karŒısında belirli bir kaygı içine girer ve nasıl baŒa çıkacağını farkında olarak ya da olmayarak değerlendirmeye çalıŒır. Soruna tamamen bırakarak, alkol, madde kullanımı gibi kendini rahatlatma yolu bulmaya çalıŒarak, birileri ile görüŒmeyi deneyerek veya bunun gibi durumlar da güçlü olmak için çabalayarak kendi baŒa çıkma tutumlarını değerlendirmeye çalıŒır. Bu tutum ve davranıŒları da o kiŒinin düzeyini belirlemektedir.

2.8 İlgili Araştırmalar

Türkiye’de insanlardaki ölüm kaygısına dair uygulanan araştırma sayısı azdır. Araştırmayı ilk olarak Ünver yapmıştır. Bu araştırmasında ölümle ilgili tutumlar üzerine yoğunlaşmıştır. Ülkemizde ölümden korkulmadığını belirtmiştir (Turgay, 2003).

Başka bir çalışmada da iki ayrı bölümde okuyan üniversite öğrencilerindeki ölüm kaygılarının düzeyleri araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre okudukları bölüm ile ölüm kaygısı ve ölüme yükledikleri anlam açısından bir fark bulunamamıştır (Tanhan ve Arı , 2006).

60 yaş ve üzerindeki kişilerin incelendiği bir araştırma da yaşlılık döneminde sosyo demografik değişkenler ile ölümden sonra ki hayata inanış ile ilgili pozitif yönde ilişki bulunmuştur (Koç, 2004).

Sonuç olarak ülkemizde yapılmış bilimsel araştırmalara göre sık sık cinsiyet ve ölüm kaygısı ilişkisine bakılmıştır. Ayrıca ergen bireylerin ölüme bakış açıları dini açılardan da incelenmiştir. Yurt dışına göre ülkemizde ölüm kaygısı ile ilgili yapılan bilimsel çalışma sayısı daha azdır.

Umutsuzluk ile yapılan bir çalışmada umutsuzluk teriminin depresyon ve intihar ile rolüne bakılmış, gelecek ile ilgili tutumların umutsuzluk kavramının psikopatolojide önemli bir görevi olduğu belirtilmiştir (Dilbaz ve Seber, 1993).

Bir diğer araştırma da ise ergenlerdeki umutsuzluk seviyesinin ne derecede olduğu belirlenmiş ve etkileyen faktörler ile ilişkisi araştırılmıştır. Şehirde yaşayan ergenlerin geleceğe dair umutlu oldukları belirlenmiştir. Ve umutsuz olan bireylerin daha çok sosyoekonomik düzeyi düşük bulunmuştur (Özmen ve ark, 2008).

Başka bir araştırmada ise amaç üniversitede öğrenim gören öğrencilerin bölüm, sınıf ve cinsiyet bağlamında umutsuzluk dereceleri incelenmeye çalışılmıştır. İlk sınıf ve son sınıfta öğrenim gören öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri problem çözme becerilerini oldukça fazla etkilemektedir (Oğuztürk ve ark, 2011).

Bir diğer araştırmada Kars Devlet Hastanesi'nde yatan hasta grubunun umutsuzlukları ve sosyal desteklerinin düzeyleri tespit edilmek istenmiştir. Eğitim seviyesi düşük, çocuk sayısı fazla ve maddi durumu az olan kişilerin umutsuzluk seviyesinin yüksek olduğu saptanmıştır (Arslantaş ve ark, 2010). Genel olarak umutsuzluk ile yapılan çalışmalara bakılacak olursa umutsuzluk derecesini cinsiyet, sosyo ekonomik durum, eğitim seviyesi ya da çocuk sayısının etkilediği görülmektedir.

Yapılan bir araştırmada genç yetişkinlerde bilinçli farkındalık seviyesi ve başa çıkma tutumlarıyla psikolojik olarak sağlıklı olma arasında ilişki incelenmiştir. İncelenen analizler ve araştırmanın sonucu bilinçli farkında olma ile olumlu olarak tekrar yorumlamayla gelişmenin arasındaki pozitif yönde anlamlı bir sonuç elde edilirken, zihinsel boş verme ile madde kullanımı arasında negatif açıdan anlamlı bir ilişkinin saptandığı belirtilmektedir. Bilinçli farkında olma ile psikolojik anlamda iyi olma arasında pozitif anlamlı ilişkinin saptandığı bulunmuştur (Çelikler, 2017).

Bir diğer bilimsel araştırmada ise bilişsel esnek olmayla başa çıkma tutumları arasında anlam incelenmiştir. Araştırma sonucunda ise bilişsel esnek olma ile aktif başa çıkma ve negatif başa çıkma arasında anlamlı ilişkinin olduğu bulunmuşken bilişsel esneklik ile kaçınan başa çıkma stratejisi arasında anlamlı ilişki olmadığı bulunmuştur (Bedel ve Ulubey, 2015).

Başta çıkma tutumlarını konu alan bir diğer araştırmada ise intihar girişiminde hayati anlamda önemli olarak ele alınan başta çıkma tutumları araştırılmış ek olarak sağlıklı gönüllü kişiler ile karşılaştırılma yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda ise öz kıyım davranışında bulunan kişiler ile bulunmayan kişilere göre daha az işlevsel başta çıkma tutumlarına sahiptir. Cinsiyetlere göre

açıklanacak olur ise kadınların duygularını açığa vurma yöntemini erkeklere göre çok daha fazla uyguladığı bulunmuştur (Konkan vd., 2014).

Bir diğer araştırmada ise "Erken Dönem Uyumsuz Şemalar" Bilişsel Davranışçı Terapi kuramındaki "Şema Odaklı Yaklaşım" altında tanımlanmıştır ve bu şemalar ile başa çıkma stratejileri ve öz olarak iyi oluş arasındaki ilişkisi incelenmiştir. İnsanlardaki yaşam doyum düzeylerinin sosyo-demografik verilere göre değiştiği belirtilmiştir. Eğitim seviyesi ilkokul olan ebeveynlere sahip kişilerin negatif duygulanım içerisinde olduğu, kadınlar erkeklerle karşılaştırıldığında, kadınlarda daha çok duygusal başa çıkma tutumunun kullanıldığı belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre başa çıkma tutumlarının öznel iyi oluşta önemli bir rolü olduğu belirtilmiştir (Boysan, 2012).

Yapılan araştırmalara göre başa çıkma tutumlarının cinsiyete göre değişkenliği dikkat çekmekte ve birçok davranış ya da farkındalık seviyesini başa çıkma tutumları etkilemektedir.

3 BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. İlişkisel tarama yöntemi genel tarama modelleri arasında yer almaktadır. Araştırmada şehit ailelerinde ölüm kaygısının, umutsuzluk ve başa çıkma tutumlarını değerlendirme düzeyi üzerine etkisinin olup olmadığını incelemek için ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. Evren hakkında bir yargıya varmak için evrenin tamamı ya da belirli bölümü ile yapılan tarama modeline genel tarama modeli denir. İlişkisel tarama modeli ise iki ya da daha fazla değişkenin arasında olan değişiklik ya da bu değişikliğin düzeyini belirlemeye yardımcı olur. Bu model ile bir sebep-sonuç ilişkisinden ziyade bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde diğerinin belirlenmesi olarak tanımlanabilir (Karasar, 2010).

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evreni; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Hizmet İl Müdürlüğü'ne kayıtlı olan Ankara ilinde ikamet eden Şehit aileleridir.

Araştırmanın örnekleme, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Hizmet İl müdürlüğü Ankara merkez ilçelerde kayıtlı olan Şehit yakınlarından Aralık 2019- Ocak 2020 tarihleri arasında tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 140 birey seçilmiştir. Tesadüfi örnekleme; örnekleme yöntemleri arasında en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Bu örnekleme yönteminde örnekleme dahil olabilecek herkesin araştırmaya girme şansı eşittir. Bu şekilde elde

edilecek bilgilerin popülasyona genelleştirilmesi bilimsel yaklaşımın temelini oluşturmaktadır (Serper, 2017).

Çalışmada yer alan katılımcıların demografik nitelikleriyle ilişkili sayı ve yüzdelik değerleri Tablo 1’de yer almıştır.

Tablo 1.

Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Değişkenler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	89	63,6
Erkek	51	36,4
Yaş		
17-34 yaş	21	15,0
35-52 yaş	45	32,1
53-69 yaş	50	35,7
70 yaş ve üzeri	24	17,1
Eğitim Düzeyi		
Okuryazar değil	6	4,3
İlkokul	41	29,3
Ortaokul	18	12,9
Lise	37	26,4
Üniversite	38	27,1
Medeni Durum		
Bekâr	22	15,7
Evli	76	54,3
Boşanmış	10	7,1
Dul	32	22,9
Kardeş Sayısı		
0-1 kardeş	13	9,3
2 kardeş	12	8,6
3 kardeş	27	19,3
4 kardeş	41	29,3
5 kardeş ve üzeri	47	33,6
Çocuk Sayısı		
0-1 çocuk	19	13,6
2 çocuk	47	33,6
3 çocuk	51	36,4
4 çocuk ve üzeri	23	16,4
Gelir Düzeyi		
500-1000TL	7	5,00
1000-2000TL	6	4,3
2000-3000TL	47	33,6
3000-4000TL	39	27,9
4000TL ve fazlası	41	29,3
Şehit Kişiyle Yakınlık Derecesi		
Eşi	29	20,7
Annesi	26	18,6

Babası	30	21,4
Çocuğu	16	11,4
Kardeşi	39	27,9

Araştırma kapsamında sorulan soruları yanıtlayan 140 kişinin 89'unu (%63.6) kadın bireylerin ve 51'ini (%36.4) erkek bireylerin oluşturduğu görülmüştür. Kişilerin yaş gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında 17-34 yaş aralığında 21, (%15.0) 35-52 yaş aralığında 45, (%32.1) 53-69 yaş aralığında 50, (%35.7) ve 70 yaş ve üzeri yaş grubunda 24 (%17.1) kişinin yer aldığı belirlenmiştir. Katılımcılardan okuryazar olmayan 6 kişi, (%4.3) ilkokul mezunu 41 kişi, (%29.3) ortaokul mezunu 18 kişi, (%12.9) lise mezunu 37 kişi, (%26.4) ve niversite mezunu 38 kişi, (%27.1) olduğu görülmüştür. Kişilerin medeni durumlarına bakıldığında bekâr kişilerin sayısı 22, (%15.7) evli kişilerin sayısı 76, (%54.3) boşanmiş kişilerin sayısı 10, (%7.1) ve dul kişilerin sayısı 32 (%22.9) olarak belirlenmiştir. Katılımcıların belirtmiş olduğu kardeş sayıları incelediğinde kardeşi olmayan ve 1 kardeşe sahip olan (0-1 kardeş) 13 kişinin, (%9.3) 2 kardeşe sahip olan 12 kişinin, (%8.6) 3 kardeşe sahip olan 27 kişinin, (%19.3) 4 kardeşe sahip olan 41 kişinin, (%29.3) 5 ve üzeri kardeşe sahip olan 47 kişinin (%33.6) olduğu belirlenmiştir. Kişilerin ocuk sayıları incelendiğinde çocuğu olamayan ve 1 çocuğu olan (0-1 ocuk) kişilerin sayısı 19, (%13.6) 2 çocuğu olan kişilerin sayısı 47, (%33.6) 3 çocuğu olan kişilerin sayısı 51, (%36.4) 4 ocuk ve üzeri çocuğa sahip olan kişilerin sayısı 23, (%16.4) olarak hesaplanmiştir. Kişilerin gelir düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde 7 kişinin (%5.0) 500-1000 TL gelire, 6 kişinin (%4.3) 1000-2000 TL gelire, 47 kişinin (%33.6) 2000-3000 TL gelire, 39 kişinin (%27.9) 3000-4000 TL gelire ve 41 kişinin (%29.3) 4000 TL ve üzeri gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Kişilerinden 29'u (%20.7) Şehit kişinin eşi olduğunu, 26'sı (%18.6) Şehit kişinin annesi olduğunu, 30'u (%21.4) Şehit kişinin babası olduğunu, 16'sı (%11.4) Şehit kişinin çocuğu olduğunu ve 39'u (%27.9) Şehit kişinin kardeşi olduğunu belirtmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerin elde edilebilmesi Sosyo-Demografik Veri Formu (SDVF), Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği (TÖKÖ), Umutsuzluk Ölçeği, Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE) kullanılmıştır.

3.3.1. Sosyo-demografik Veri Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmış olup katılımcılara cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, medeni durumu, kardeş sayısı, çocuk sayısı, aylık gelir durumu ve şehit ile yakınlık derecesi ile ilgili 8 soru sorulmaktadır.

3.3.2. Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği

Bu ölçek kişilerin ölüme dair tavırlarını, ölümden sonrasını ve farklı ölüm biçimleriyle alakalı kaygı durumlarını saptamak için geliştirilmiştir. Türk kültürüne uygun olarak geliştirilen bir ölçektir. Ölçek Sarıkaya tarafından 2013 yılında geliştirilmiştir. 20 maddeli ve 5'li likert tipi bir ölçek olup açımlayıcı faktör analizinde toplam varyansı %67.27'dir. üç faktörlü yapıdadır. Bu faktörler "ölümün belirsizliği", "ölümü düşünme ve tanıklık" ve "acı çekme" olarak adlandırılmıştır. Bu üç bileşenli yapı doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Gerçekleştirilen t testi ile % 27 alt-üst grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Ölüm Kaygısı Ölçeği ile TP-DAS, sürekli kaygı, durumluk kaygı ve BDI arasındaki korelasyonlar sırası ile 76, .43, .28 ve .24 bulunmuştur (Sarıkaya 2013). Ölçeğin Cronbach-Alfa güvenilirlik katsayısı .95 olarak hesaplanmıştır. Test tekrar test korelasyon katsayısı da .82 olarak bulunmuştur.

3.3.3. Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)

BUÖ Beck, Lester ve Trexler (1974) tarafından bireyin gelecekle ilgili negatif beklenti seviyesi belirlenmek amacı ile geliştirilmiştir. Ölçek 20 maddeden oluşmakta ve 0-20 arası puan alınmaktadır. Bu 20 madde sonucu alınan puanların yüksek olması, kişideki umutsuzluk düzeyinin fazla olduğunu gösterir. Ölçeğin Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışması Seber (1991) ve Durak (1993) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0,86'dır. Ölçek 3 alt boyuttan meydana gelmiştir. "Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler" için Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.72, "Motivasyon Kaybı" için 0.68, "Umut" için 0.67'dir (Yıldırım ve Keskinlik, 2017).

Kişiden kendisi için doğru olan cümlelere "evet", kendisi için yanlış olan ifadelerle "hayır" cevabını vermesi rica edilir. 2,4,7,9,11,12,14,16,17,18,20. Maddelerde ki cümlelere evet cevabını verenlere 1 puan verilir. 1,3,5,6,8,10,13,15,19. Maddelerde ki cümlelere hayır cevabını verenlere 1 puan verilir. 0-3 puan arası alanlar umutsuz olmama, 4-8 puan arası alanlar düşük seviyede umutsuz, 9 - 14 puanları arasında alan bireyler orta düzeyde umutsuz, 15 - 20 puanları arasında alanlar ise yüksek düzeyde umutsuz olarak değerlendirilir(Derebaşı, 1996)

3.3.4. Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE)

Carver, Schneier ve Weintraub tarafından 1989 yılında geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları Ağargün ve arkadaşları tarafından 2005 yılında yapılmıştır. Ölçek 60 madde ve 15 alt boyuttan oluşmaktadır. Her alt boyut dörder maddeden meydana gelmiştir. Alt boyutların her biri ayrı bir tutum hakkında bilgilendirir. Diğer bir deyişle alınan puanların derecesi kişinin hangi başa çıkma tutumunu daha çok uyguladığına dair bilgi verir. Bu 15 başa çıkma tutumu ya da alt ölçek şunlardır: 1. Pozitif yeniden yorumlama

ve gelişme, 2. Zihinsel boş verme, 3. Soruna odaklanma ve duyguları açığa vurma, 4. Yararlı sosyal destek kullanımı, 5. Aktif başa çıkma, 6. İnkâr, 7. Dini olarak başa çıkma, 8. Şakaya vurma, 9. Davranışsal olarak boş verme, 10. Geri durma, 11. Duygusal sosyal destek kullanımı, 12. Madde kullanımı, 13. Kabullenme, 14. Diğer meşguliyetleri bastırma, 15. Plan yapma (Ağargün ve Beşiroğlu 2005). Alt ölçeklerden alınacak puanların yüksekliği hangi başa çıkma tutumunun kişi tarafından daha çok kullanıldığı hakkında yorum yapma olasılığı vermektedir. Bu araştırmada ölçeğin geneline ait olan Cronbach Alpha katsayısı 0,83 olarak hesaplanmıştır (Ağargün ve ark., 2005).

3.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecine başlamadan önce Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilimsel Araştırmalar Etik Kuruluna belgeler gönderildi ve etik kuruldan onay alındı. Etik kuruldan onay alındıktan sonra veri toplama sürecine başlandı. Bu çalışmadaki verilere anket yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Katılımcılara ev ziyaretleri yapılarak, Şehit-Gazi derneklerine gidilerek ve şehitliğe gidilerek katılımcılara ulaşılmıştır. Katılımcılar gönüllülük esasını göz önünde bulundurularak ölçekler ve SDVF dağıtılmış, katılımcılardan kendilerine en uygun olan seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Gönüllü olarak katılan katılımcılara da aydınlatılmış onam formu dağıtılıp araştırma ile ilgili onayları alınmıştır. Veri toplama süreci COVID-19 Pandemi sürecine denk geldiği için yaklaşık 2 ay sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmada kullanılan veriler katılımcılara sunulan Sosyo-demografik Veri Formu, Türkçe Ölüm Kaygısı, Beck Umutsuzluk ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçekleri cevaplarından elde edilmiştir. Sosyo-demografik Veri Formu cevapları frekans ve yüzdeler kullanılarak belirtilmiştir. Ölçeklere verilen cevapların toplamları ortalama, standart sapma ve alt-üst değerler ile gösterilmiştir.

Ölçeklerin ve alt boyutlarının puanlarına normal dağılım testi uygulanmıştır. Normal dağılım test sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir. Shapiro Wilk sonucuna göre verilerin normal dağılıma elverişli olmadığı test edilmiştir. Bu sebeple ölçeklerin, alt boyutların demografik özelliklere göre karşılaştırmasına ilişkin parametrik olmayan testler kullanılmıştır. İki gruba sahip olan değişken için Mann Whitney U testi uygulanırken ikiden çok gruba sahip olan değişkenler için Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Ölçeklerin ve alt boyutların puanlarının birbirleri arasındaki ilişkiler Spearman korelasyon analizi ile belirlenmiştir. Korelasyon katsayılarının yorumları $r= 0$; ilişki yok, $r= .01-.29$; zayıf düzeyde ilişki, $r= .3-.7$; orta düzeyde ilişki, $r= .71-.99$; yüksek düzeyde ilişki, $r= 1$; mükemmel ilişki (Köklü ve diğ., 2006) düzeyleri ile yorumlanmıştır.

Araştırma verileri IBM SPSS Statistics 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Tablo 2.*Ölçek Puanlarının Normallik Testi Sonuçları*

Değişkenler	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	İstatistik	p
BECK Umutsuzluk	-0,889	0,438	0,941	0,000
Türkçe Ölüm Kaygısı	-0,801	-0,597	0,891	0,000
Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme	0,531	-0,081	0,991	0,006
TÖKÖ Alt Boyutları				
Ölümün belirsizliği	-0,967	-0,055	0,968	0,002
Ölüme maruz kalma	-0,774	-0,166	0,975	0,011
Acı çekerek ölme	-0,801	-0,597	0,891	0,000
COPE Alt Boyutları				
Pozitif y.y	1,915	-1,416	0,853	0,000
Zihinsel b.v	-0,272	-0,041	0,976	0,013
Soruna o. ve duyguları a.v	-0,778	0,069	0,965	0,001
Yararlı sosyal d.k	-0,249	-0,481	0,953	0,000
Aktif başa ç.	1,150	-1,107	0,899	0,000
İnkâr	-0,652	0,703	0,870	0,000
Dini olarak b.ç	1,481	-1,610	0,652	0,000
Şakaya vurma	30,356	4,267	0,612	0,000
Davranışsal olarak b.v	-0,622	0,519	0,925	0,000
Geri durma	0,194	-0,289	0,974	0,008
Duygusal sosyal d.k	0,193	-0,348	0,956	0,000
Madde kullanımı	12,411	3,325	0,437	0,000
Kabullenme	0,114	-0,365	0,957	0,000
Diğer meşguliyetleri b.	-0,385	-0,213	0,968	0,002
Plan yapma	0,320	-0,620	0,957	0,000

4. BÖLÜM

BULGULAR

Tablo 3.

Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı, Beck Umutsuzluk ve Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri

Ölçekler	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (SS)	Minumum	Maksimum
Beck Umutsuzluk (BUÖ)	61,0	18,7	20	95
Türkçe Ölüm Kaygısı (TÖKÖ)	8,8	5,7	0	20
Başta Çıkma Tutumları Değerlendirme (COPE)	154,5	14,8	108	192

Tablo 3’de şehit yakınlarının ölçeklerden aldıkları puanlarının ortalama, standart sapma, minumum ve maksimum değerleri yer almıştır. Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarına ilişkin yapılan hesaplamalarla ölçeğin puan ortalaması 61.0, standart sapması 18.7 minumum değeri 20 ve maksimum değeri 95 olarak belirtilmiştir. Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeğinin ortalaması 8.8, standart sapması 5.7 minumum değeri 0 ve maksimum değeri 20 olarak hesaplanmıştır. Başta Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği incelendiğinde ölçeğe verilen cevapların ortalaması 154.5, standart sapması 14.8, minumum değeri 108 ve maksimum değeri 192 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.

Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırması

Ölçek	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
	Cinsiyet					
Beck Umutsuzluk	Kadın	89	74,4	6624,5	1919,5	0,129
	Erkek	51	63,6	3245,5		
Türkçe Ölüm Kaygısı	Kadın	89	82,6	7348,5	1195,5	0,000*
	Erkek	51	49,4	2521,5		
Baş Çıkma Tutumları Değerlendirme	Kadın	89	74,0	6588,0	1956,0	0,174
	Erkek	51	64,4	3282,0		

* $p \leq 0.05$

Tablo 4'te Beck Umutsuzluk, Türkçe Ölüm Kaygısı ve Baş Çıkma Tutumları Değerlendirme ölçekleri puanlarının cinsiyet değişkenine göre karşılaştırması yer almıştır. Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Baş Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı, ($p \geq 0.05$) Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği puanlarının cinsiyete göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Şehit yakını kadın bireylerin şehit yakını erkeklere göre ölüm kaygılarının yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 5.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırması

Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
	Cinsiyet					
Gelecek Beklentileri	Kadın	89	74,4	6623,5	1920,5	0,122
	Erkek	51	63,6	3246,5		
Motivasyon Kaybı	Kadın	89	77,2	6877,0	1667,0	0,008*
	Erkek	51	58,6	2993,0		
Umut Faktörü	Kadın	89	70,85	6306,0	2238,0	0,890
	Erkek	51	69,88	3564,0		

* $p \leq 0.05$

Tablo 5'te Beck Umutsuzluk Ölçeğinin alt boyutlarından alınan puanların cinsiyet değişkenine göre karşılaştırması yer almıştır. Gelecek Beklentileri alt boyutu ve Umut Faktörü alt boyutu puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı, ($p \geq 0.05$) Motivasyon Kaybı alt boyut puanlarının cinsiyete göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Şehit yakını kadın bireylerin şehit yakını erkek bireylere göre Motivasyon Kayıpları puanlarının yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 6.

Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların CinsiyetlerineGöre Karşılaştırması

TÖK Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Ölümün Belirsizliği	Cinsiyet					
	Kadın	89	82,3	7326,0	1218,0	0,000*
Erkek	51	49,9	2544,0			
Ölüme Maruz Kalma	Kadın	89	83,0	7383,5	1160,5	0,000*
	Erkek	51	48,8	2486,5		
Acı çekerek ölme	Kadın	89	76,1	6769,0	1775,0	0,030*
	Erkek	51	60,8	3101,0		

* $p \leq 0.05$

Tablo 6'da katılımcıların cinsiyetlerine göre Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların karşılaştırma sonuçları yer almıştır. Analiz sonucuna göre tüm alt boyutlardan alınan puanların cinsiyete göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Şehit yakını kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre Ölümün Belirsizliği, Ölüme Maruz Kalma ve Acı Çekerek Ölme alt boyutlarından aldıkları puanların yüksek olduğu analiz edilmiştir.

Tablo 7.

Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırması

COPE Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Pozitif Yeniden Yorumlama	Cinsiyet					
	Kadın	89	69,3	6165,0	2160,0	0,631
Erkek	51	72,7	3705,0			
Zihinsel Boş Verme	Kadın	89	76,6	6821,0	1723,0	0,017*
	Erkek	51	59,8	3049,0		
Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma	Kadın	89	75,9	6753,5	1790,5	0,037*
	Erkek	51	61,1	3116,5		
Yararlı Sosyal Destek Kullanımı	Kadın	89	74,6	6638,0	1906,0	0,112
	Erkek	51	63,4	3232,0		
Aktif Başa Çıkma	Kadın	89	68,2	6066,0	2061,0	0,361
	Erkek	51	74,6	3804,0		
İnkâr	Kadın	89	76,6	6820,5	1723,5	0,016*
	Erkek	51	59,8	3049,5		
Dini Olarak Başa Çıkma	Kadın	89	72,3	6433,5	2110,5	0,412
	Erkek	51	67,4	3436,5		
Şakaya Vurma	Kadın	89	67,3	5991,5	1986,5	0,196
	Erkek	51	76,1	3878,5		
Davranışsal Olarak Boş Verme	Kadın	89	74,2	6603,0	1941,0	0,152
	Erkek	51	64,1	3267,0		
Geri Durma	Kadın	89	71,0	6317,0	2227,0	0,852
	Erkek	51	69,7	3553,0		
Duygusal Sosyal Destek Kullanımı	Kadın	89	75,8	6742,5	1801,5	0,041*
	Erkek	51	61,3	3127,5		
Madde Kullanımı	Kadın	89	69,5	6181,5	2176,5	0,540
	Erkek	51	72,3	3688,5		
Kabullenme	Kadın	89	74,1	6593,5	1950,5	0,161
	Erkek	51	64,3	3276,5		
Diğer Meşguliyetleri Bastırma	Kadın	89	68,5	6096,5	2091,5	0,436
	Erkek	51	74,0	3773,5		
Plan Yapma	Kadın	89	66,8	5948,5	1943,5	0,155
	Erkek	51	76,9	3921,5		

* $p \leq 0.05$

Tablo 7’de katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların cinsiyetlerine göre karşılaştırmalarına ilişkin yapılan analiz sonuçları yer almıştır. Analiz sonucuna bakıldığında Zihinsel Boş Verme, Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma, İnkâr ve Duygusal Sosyal Destek Kullanımı alt boyutlarından alınan puanların cinsiyete göre farklılaştığı belirlenmiştir. ($p \leq 0.05$) Cinsiyete göre farklılık

olduğu belirlenen alt boyutlarından kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre yüksek puan aldığı görülmüştür. Diğer alt boyutlardan alınan puanların katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 8.

Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Yaşlarına Göre Karşılaştırması

Ölçek	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Beck Umutsuzluk	Yaş					
	17-34 yaş*	21	42,6	3	16,940	0.001*
	35-52 yaş	45	64,8			
	53-69 yaş*	50	83,4			
70 yaş ve üzeri*	24	78,8				
Türkçe Ölüm Kaygısı	17-34 yaş	21	80,6	3	3,331	0.343
	35-52 yaş	45	62,6			
	53-69 yaş	50	73,8			
	70 yaş ve üzeri	24	69,7			
Baş Çıkma Tutumları Değerlendirme	17-34 yaş	21	81,7	3	4,519	0.211
	35-52 yaş	45	75,0			
	53-69 yaş	50	61,7			
	70 yaş ve üzeri	24	70,7			

* $p \leq 0.05$

Araştırmada kullanılan ölçeklerden alınan puanlar kişilerin buldukları yaş grupları arasında analiz edilmiş, analiz sonuçları Tablo 8'de gösterilmiştir. Türkçe Ölüm Kaygısı ve Baş Çıkma Tutumları Değerlendirme ölçekleri puanlarının şehit yakınlarının yer aldığı yaş gruplarına göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. ($p \geq 0.05$) Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının yaş grupları arasında farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Oluşan farklılığın 17-34 yaş grubunda yer alan bireyler ile 53-69 yaş ve 70 yaş ve üzeri yaş gruplarında yer alan bireyler arasında olduğu belirlenmiştir. 53-69 ve 70 ve üzeri yaş gruplarında yer alan şehit yakınlarının 17-34 yaş gruplarında yer alan şehit yakınlarına göre umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 9.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Yaşlarına Göre Karşılaştırması

Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
	Yaş					
Gelecek Beklentileri	17-34 yaş*	21	48,4	3	11,229	0.011*
	35-52 yaş	45	65,9			
	53-69 yaş*	50	81,2			
	70 yaş ve üzeri	24	76,0			
Motivasyon Kaybı	17-34 yaş*	21	41,4	3	15,699	0.001*
	35-52 yaş	45	67,8			
	53-69 yaş*	50	81,3			
	70 yaş ve üzeri*	24	78,4			
Umut Faktörü	17-34 yaş*	21	45,4	3	16,878	0.001*
	35-52 yaş*	45	62,5			
	53-69 yaş*	50	84,5			
	70 yaş ve üzeri*	24	77,9			

* $p \leq 0.05$

Tablo 9'da katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların yaş gruplarına göre karşılaştırma testi sonuçları gösterilmiştir. Beck Umutsuzluk Ölçeğinin üç alt boyut puanlarının yaş grupları arasında farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Gelecek Beklentileri alt boyutunda farklılığı oluşturan grupların 17-34 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 53-69 yaş grubunda yer alan katılımcılar arasında olduğu belirlenmiştir. 53-69 yaş grubundaki katılımcıların 17-34 yaş grubunda yer alan katılımcılara göre gelecek beklentileri alt boyut puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Motivasyon Kaybı alt boyutunda farklılığı yaratan 17-34 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 53-69 ve 70 yaş ve üzerinde yer alan katılımcılar arasında olduğu görülmüştür. 53-69 ve 70 yaş ve üzeri yaş grubunda yer alan katılımcıların Motivasyon Kaybı alt boyut puanlarının 17-34 yaş grubunda yer alan katılımcıların puanlarına göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Umut Faktörü alt boyutunda 17-34 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 53-69 ve 70 yaş ve üzeri grubunda yer alan katılımcı puanları arasında fark olduğu ve

35-52 yaş grubunda yer alan katılımcıların puanları ile 53-69 yaş grubunda yer alan katılımcıların puanları arasında fark olduğu görülmüştür. 53-69 yaş grubunda yer alan katılımcıların Umut Faktörü alt boyutu puanlarının 17-34 ve 70 yaş ve üzeri gruplarında yer alan katılımcıların puanlarına göre yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca 53-69 yaş grubunda yer alan katılımcıların puanlarının 35-52 yaş grubunda yer alan katılımcıların puanlarına göre yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 10.

Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Yaşlarına Göre Karşılaştırması

TÖK Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Ölümün Belirsizliği	Yaş					
	17-34 yaş	21	79,4	3	1,795	0,616
	35-52 yaş	45	65,3			
	53-69 yaş	50	71,6			
70 yaş ve üzeri	24	70,3				
Ölüme Maruz Kalma	17-34 yaş	21	85,6	3	7,294	0,063
	35-52 yaş	45	58,7			
	53-69 yaş	50	74,9			
	70 yaş ve üzeri	24	70,1			
Acı Çekerek Ölme	17-34 yaş	21	64,5	3	0,807	0,848
	35-52 yaş	45	70,6			
	53-69 yaş	50	73,6			
	70 yaş ve üzeri	24	69,2			

Tablo 10'da katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların yaşlarına göre karşılaştırma sonuçları yer almıştır. Analiz sonucunda katılımcıların ait olduğu yaş gruplarına göre Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların farklılaşmadığı analiz edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 11.

Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırması

COPE Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Pozitif Yeniden Yorumlama	Yaş					
	17-34 yaş	21	79,9	3	4,048	0,256
	35-52 yaş	45	74,3			
	53-69 yaş	50	61,8			
70 yaş ve üzeri	24	73,4				
Zihinsel Boş Verme	17-34 yaş*	21	102,8	3	19,443	0,000*
	35-52 yaş*	45	73,3			
	53-69 yaş*	50	61,1			
	70 yaş ve üzeri*	24	56,5			
Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma	17-34 yaş	21	72,5	3	2,567	0,463
	35-52 yaş	45	77,1			
	53-69 yaş	50	67,9			
	70 yaş ve üzeri	24	61,8			
Yararlı Sosyal Destek Kullanımı	17-34 yaş	21	70,4	3	2,385	0,496
	35-52 yaş	45	77,3			
	53-69 yaş	50	64,6			
	70 yaş ve üzeri	24	70,1			
Aktif Başa Çıkma	17-34 yaş	21	69,7	3	1,533	0,675
	35-52 yaş	45	75,2			
	53-69 yaş	50	65,4			
	70 yaş ve üzeri	24	73,1			
İnkâr	17-34 yaş	21	81,6	3	2,497	0,476
	35-52 yaş	45	65,8			
	53-69 yaş	50	71,7			
	70 yaş ve üzeri	24	67,0			
Dini Olarak Başa Çıkma	17-34 yaş*	21	46,3	3	20,556	0,000*
	35-52 yaş*	45	67,6			
	53-69 yaş*	50	73,2			
	70 yaş ve üzeri*	24	91,7			
Şakaya Vurma	17-34 yaş*	21	97,6	3	15,660	0,001*
	35-52 yaş*	45	66,5			
	53-69 yaş*	50	59,6			
	70 yaş ve üzeri	24	77,1			
Davranışsal Olarak Boş Verme	17-34 yaş	21	77,8	3	2,212	0,530
	35-52 yaş	45	64,8			
	53-69 yaş	50	74,3			
	70 yaş ve üzeri	24	67,0			
Geri Durma	17-34 yaş	21	73,1	3	10,090	0,018*
	35-52 yaş*	45	79,6			
	53-69 yaş*	50	56,4			
	71 yaş ve üzeri	24	80,6			
Duygusal Sosyal Destek Kullanımı	17-34 yaş	21	66,7	3	1,007	0,800
	35-52 yaş	45	75,3			
	53-69 yaş	50	68,7			
	70 yaş ve üzeri	24	68,5			

Madde Kullanımı	17-34 yaş	21	77,2	3	3,966	0,265
	35-52 yaş	45	70,9			
	53-69 yaş	50	71,5			
	70 yaş ve üzeri	24	61,8			
Kabullenme	17-34 yaş	21	77,0	3	0,865	0,834
	35-52 yaş	45	70,0			
	53-69 yaş	50	67,5			
	70 yaş ve üzeri	24	71,9			
Diğer Meşguliyetleri Bastırma	17-34 yaş	21	67,6	3	5,276	0,153
	35-52 yaş	45	70,1			
	53-69 yaş	50	64,3			
	70 yaş ve üzeri	24	86,8			
Plan Yapma	17-34 yaş	21	68,4	3	2,155	0,541
	35-52 yaş	45	76,0			
	53-69 yaş	50	64,6			
	70 yaş ve üzeri	24	74,2			

* $p \leq 0.05$

Tablo 11’da katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların yaş gruplarına göre karşılaştırması yer almıştır. Zihinsel Boş Verme alt boyutundan alınan puanların yaş gruplarına göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) 70 yaş ve üzeri yaş grubundaki bireylerin 17-34, 35-52 ve 53-69 yaş grubundaki bireylere göre Zihinsel Boş Verme alt boyutundan aldıkları puanların düşük olduğu görülmüştür. Dini Olarak Başa Çıkma alt boyutu incelendiğinde katılımcıların yaş gruplarına göre alınan puanların farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) 17-34 yaş grubundaki bireylerin aldıkları puanların 53-69 ve 70 yaş ve üzeri yaş gruplarındaki bireylerin aldıkları puanlara göre düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca 35-52 yaş grubundaki bireylerin de 70 yaş ve üzeri yaş grubundaki bireylere göre Dini Olarak Başa Çıkma alt boyutundan aldıkları puanların düşük olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların Şakaya Vurma alt boyutundan aldıkları puanların yaş gruplarına göre farklılaştığı görülmüştür. ($p \leq 0.05$) 17-34 yaş grubundaki bireylerin Şakaya Vurma alt boyutundan aldıkları puanların 35-52 ve 53-69 yaş grubundaki bireylerin aldıkları puanlardan yüksek olduğu analiz edilmiştir. Geri Durma alt boyutundan alınan puanların yaş gruplarına göre farklılaştığı test edilmiştir. ($p \leq 0.05$) 35-52 ile 53-69 yaş grupları arasında alınan puanların farklılaştığı, 35-52 yaş grubundaki bireylerin 53-69 yaş grubundaki bireylere göre Geri Durma alt boyutundan aldıkları puanların yüksek olduğu görülmüştür. Diğer alt boyutlardan alınan

puanların katılımcıların ait oldukları yaş gruplarına farklılaşmadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$)

Tablo 12.

Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırması

Ölçek	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Beck Umutsuzluk	Eğitim Düzeyi					
	Okuryazar değil	6	100,0			
	İlkokul*	41	83,3			
	Ortaokul	18	70,0	4	13,208	0,010*
	Lise	37	68,0			
Üniversite*	38	54,7				
Türkçe Ölüm Kaygısı	Okuryazar değil	6	96,2			
	İlkokul*	41	86,2			
	Ortaokul	18	56,2	4	17,373	0,002*
	Lise	37	73,0			
	Üniversite*	38	53,8			
Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme	Okuryazar değil*	6	27,1			
	İlkokul*	41	79,9			
	Ortaokul	18	64,7	4	9,500	0,049*
	Lise	37	69,2			
	Üniversite	38	71,3			

* $p \leq 0.05$

Şehit yakınlarının eğitim düzeylerine göre araştırma ölçeklerinden aldıkları puanlar karşılaştırılmış, sonuçlar Tablo 12'de gösterilmiştir. Tüm ölçeklere ilişkin alınan puanların eğitim düzeylerine göre farklılaştığı test edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği puanları değerlendirildiğinde ilkokul mezunlarının üniversite mezunlarına göre umutsuzluk düzeylerinin ve ölüm kaygısı düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Başa Çıkma Tutumları Ölçeği puanları değerlendirildiğinde okuryazar olmayan bireyler ile ilkokul mezunları arasında farklılık olduğu analiz edilmiştir. İlkokul mezunlarının başa çıkma tutumları düzeylerinin okuryazar olmayan bireylere göre yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 13.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırması

Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
	Eğitim Düzeyi					
Gelecek Beklentileri	Okuryazar değil	6	99,5			
	İlkokul	41	79,9			
	Ortaokul	18	70,6	4	11,197	0,051
	Lise	37	70,9			
	Üniversite	38	99,5			
Motivasyon Kaybı	Okuryazar değil*	6	106,3			
	İlkokul*	41	80,1			
	Ortaokul	18	75,6	4	13,757	0,008*
	Lise	37	68,0			
	Üniversite*	38	54,2			
Umut Faktörü	Okuryazar değil	6	96,5			
	İlkokul*	41	84,6			
	Ortaokul	18	67,5	4	12,260	0,016*
	Lise	37	65,2			
	Üniversite*	38	57,6			

* $p \leq 0.05$

Şehit yakınlarının eğitim düzeylerine göre Beck Umutsuzluk ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puanlar karşılaştırılmış, sonuçlar Tablo 13'de gösterilmiştir. Gelecek Beklentileri alt boyut puanlarının eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığı test edilmiştir. ($p \geq 0.05$) Motivasyon Kaybı alt boyut puanları ve Umut Faktörü alt boyut puanlarının eğitim düzeylerine göre farklılaştığı test edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Motivasyon Kaybı alt boyut puanları değerlendirildiğinde ilkokul mezunlarının ve okur-yazar olmayanların üniversite mezunlarına göre motivasyon kaybı puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Umut Faktörü alt boyut puanları değerlendirildiğinde ilkokul mezunlarının puanlarının üniversite mezunlarının puanlarına göre yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 14.

Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırması

TÖK Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Ölümün Belirsizliği	Eğitim Düzeyi					
	Okuryazar değil	6	81,1			
	İlkokul*	41	61,4			
	Ortaokul	18	76,8	4	11,975	0,018*
	Lise	37	54,3			
Ölüme Maruz Kalma	Üniversite*	38	89,5			
	Okuryazar değil	6	88,5			
	İlkokul*	41	55,3			
	Ortaokul*	18	68,0	4	18,227	0,001*
	Lise	37	56,4			
Acı Çekerek Ölme	Üniversite*	38	98,3			
	Okuryazar değil	6	84,5			
	İlkokul	41	54,5			
	Ortaokul	18	70,8	4	11,854	0,051
	Lise	37	59,8			
	Üniversite	38	88,3			

* $p \leq 0.05$

Tablo 14'te katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların eğitim düzeylerine göre karşılaştırması ilişkin sonuçlar yer almıştır. Ölümün Belirsizliği alt boyutundan alınan puanların bireylerin eğitim düzeylerine göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Üniversite mezunu şehit yakınlarının ilkokul mezunu bireylere göre Ölümün Belirsizliği alt boyutundan aldıkları puanların yüksek olduğu görülmüştür. Ölüme Maruz Kalma alt boyutundan alınan puanların bireylerin eğitim düzeylerine göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Aralarında farklılık olduğu belirlenen gruplar incelendiğinde üniversite ve ortaokul mezunu olan şehit yakınlarının ilkokul mezunlarına göre Ölüme Maruz Kalma alt boyutlarından aldıkları puanların yüksek olduğu belirlenmiştir. Acı Çekerek Ölme alt boyutundan alınan puanların katılımcıların eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığı test edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 15.

Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırması

COPE Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Pozitif Yeniden Yorumlama	Eğitim Düzeyi					
	Okur-Yazar Değil	41	63,1	4	5,069	0,280
	İlkokul	18	64,5			
	Ortaokul	37	78,3			
	Lise	38	76,3			
Üniversite	6	53,8				
Zihinsel Boş Verme	Okur-Yazar Değil*	41	64,4	4	12,665	0,013*
	İlkokul	18	64,4			
	Ortaokul	37	85,7			
	Lise*	38	71,5			
	Üniversite	6	30,4			
Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma	Okur-Yazar Değil	41	83,0	4	11,071	0,026*
	İlkokul*	18	47,4			
	Ortaokul*	37	67,5			
	Lise	38	73,3			
	Üniversite	6	55,6			
Yararlı Sosyal Destek Kullanımı	Okur-Yazar Değil	41	75,8	4	4,058	0,398
	İlkokul	18	60,2			
	Ortaokul	37	69,4			
	Lise	38	74,2			
	Üniversite	6	48,3			
Aktif Başa Çıkma	Okur-Yazar Değil	41	66,9	4	5,627	0,229
	İlkokul	18	62,2			
	Ortaokul	37	80,7			
	Lise	38	72,2			
	Üniversite	6	46,9			
İnkâr	Okur-Yazar Değil	41	76,8	4	8,449	0,076
	İlkokul	18	72,8			
	Ortaokul	37	74,6			
	Lise	38	55,5			
	Üniversite	6	90,7			
Dini Olarak Başa Çıkma	Okur-Yazar Değil	41	83,2	4	9,411	0,052
	İlkokul	18	71,9			
	Ortaokul	37	62,3			
	Lise	38	66,4			
	Üniversite	6	56,6			
Şakaya Vurma	Okur-Yazar Değil	41	72,6	4	3,607	0,462
	İlkokul	18	77,4			
	Ortaokul	37	65,3			
	Lise	38	73,6			
	Üniversite	6	48,4			
Davranışsal Olarak Boş Verme	Okur-Yazar Değil	41	82,1	4	6,987	0,137
	İlkokul	18	62,2			
	Ortaokul	37	70,4			
	Lise	38	60,4			
	Üniversite	6	81,2			
Geri Durma	Okur-Yazar Değil	41	71,1	4	2,580	0,630
	İlkokul	18	75,9			
	Ortaokul	37	71,5			
	Lise	38	70,1			
	Üniversite	6	46,1			

Duygusal Sosyal Destek Kullanımı	Okur-Yazar Değil	41	75,5	4	4,322	0,364
	İlkokul	18	60,1			
	Ortaokul	37	70,8			
	Lise	38	73,6			
	Üniversite	6	46,0			
Madde Kullanımı	Okur-Yazar Değil	41	69,0	4	1,663	0,797
	İlkokul	18	71,0			
	Ortaokul	37	74,9			
	Lise	38	67,4			
	Üniversite	6	71,9			
Kabullenme	Okur-Yazar Değil	41	80,1	4	7,702	0,103
	İlkokul	18	64,4			
	Ortaokul	37	67,6			
	Lise	38	71,4			
	Üniversite	6	35,2			
Diğer Meşguliyetleri Bastırma	Okur-Yazar Değil	41	74,1	4	2,466	0,651
	İlkokul	18	68,0			
	Ortaokul	37	69,5			
	Lise	38	72,4			
	Üniversite	6	47,6			
Plan Yapma	Okur-Yazar Değil	41	64,2	4	10,893	0,051
	İlkokul	18	78,1			
	Ortaokul	37	65,7			
	Lise	38	83,9			
	Üniversite	6	35,7			

* $p \leq 0.05$

Tablo 15'te katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların eğitim düzeylerine göre karşılaştırmasına ilişkin analiz sonuçları yer almıştır. Zihinsel Boş Verme ile Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma alt boyutlarından alınan puanların eğitim düzeylerine göre farklılaştığı görülmüştür. ($p \leq 0.05$) Zihinsel Boş Verme alt boyutunda lise mezunu bireylerin adlıkları puanların okur-yazar olmayan bireylere göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma alt boyutu incelendiğinde ortaokul mezunu bireylerin aldıkları puanların ilkokul mezunu bireylere göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların diğer alt boyutlardan aldıkları puanların eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 16.

Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Medeni Durumlarına Göre Karşılaştırması

Ölçek	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
	Medeni Durum					
Beck Umutsuzluk	Bekâr*	22	54,0	3	10,829	0,013*
	Evli	76	68,9			
	Boşanmış	10	60,6			
	Eşini Kaybetmiş*	32	88,7			
Türkçe Ölüm Kaygısı	Bekâr	22	75,0	3	5,109	0,164
	Evli	76	63,6			
	Boşanmış	10	77,7			
	Eşini Kaybetmiş	32	81,5			
Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme	Bekâr	22	77,8	3	3,031	0,387
	Evli	76	73,2			
	Boşanmış	10	60,9			
	Eşini Kaybetmiş	32	62,0			

* $p \leq 0.05$

Tablo 16’te şehit yakınlarının medeni durumlarına göre ölçeklerden aldıkları puanlarının karşılaştırmasına ilişkin analiz sonuçları yer almıştır. Kişilerin Türkçe Ölüm Kaygısı ve Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme ölçeklerinden aldıkları puanların medeni durumlarına göre farklılaşmadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$) Beck Umutsuzluk Ölçeğinden alınan puanların ise medeni duruma göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Medeni durumu eşini kaybetmiş olan şehit yakınlarının bekâr bireylere göre umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu test edilmiştir.

Tablo 17.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Medeni Durumlarına Göre Karşılaştırması

Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
	Medeni Durum					
Gelecek Beklentileri	Bekâr	22	59,2	3	3,988	0,263
	Evli	76	70,1			
	Boşanmış	10	65,8			
	Eşini Kaybetmiş	32	80,5			
Motivasyon Kaybı	Bekâr*	22	49,8	3	11,928	0,008*
	Evli	76	68,6			
	Boşanmış	10	75,0			
	Eşini Kaybetmiş*	32	87,6			
Umut Faktörü	Bekâr*	22	56,6	3	12,410	0,006
	Evli	76	69,2			
	Boşanmış*	10	49,9			
	Eşini Kaybetmiş*	32	89,4			

* $p \leq 0.05$

Katılımcıların Beck Umutsuzluk ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlar medeni durumlarına göre karşılaştırılmış ve analiz sonuçları Tablo 17’de gösterilmiştir. Katılımcıların medeni durumlarına göre Gelecek Beklentileri alt boyutundan aldıkları puanların farklılaşmadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$) Katılımcıların Motivasyon Kaybı ve Umut Faktörü alt boyutlarından aldıkları puanların medeni durumlarına göre farklılaştığı belirlenmiştir. ($p \leq 0.05$) Motivasyon Kaybı alt boyut puanları katılımcıların medeni durumlarına göre incelendiğinde medeni durumu eşini kaybetmiş olan katılımcıların puanlarının medeni durumu bekâr olan katılımcıların puanlarına göre yüksek olduğu görülmüştür. Umut Faktörü alt boyut puanları incelendiğinde medeni durumu dul olan katılımcıların puanlarının medeni durumu bekâr ve boşanmış olan katılımcıların puanlarından yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 18.

Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Medeni DurumlarınaGöre Karşılaştırması

TÖK Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Ölümün Belirsizliği	Medeni Durum					
	Bekâr	22	74,1			
	Evli	76	62,8	3	6,594	0,086
	Boşanmış	10	84,1			
Ölüme Maruz Kalma	Eşini Kaybetmiş	32	82,0			
	Bekâr*	22	77,2			
	Evli	76	64,1	3	4,283	0,233
	Boşanmış	10	83,2			
Acı Çekerek Ölme	Eşini Kaybetmiş*	32	77,1			
	Bekâr*	22	67,2			
	Evli	76	70,0	3	4,197	0,241
	Boşanmış*	10	51,4			
	Eşini Kaybetmiş*	32	79,9			

Tablo 18’de katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı alt boyutlarından aldıkları puanların medeni durumlarına göre karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları yer almıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde Türkçe Ölüm Kaygısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların medeni durumlarına göre farklılaşmadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$)

Tablo 19.

Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Medeni DurumlarınaGöre Karşılaştırması

COPE Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Pozitif yeniden yorumlama	Medeni Durum					
	Bekâr	22	74,7			
	Evli	76	73,2	3	5,499	0,139
	Boşanmış	10	84,6			
Zihinsel boş verme	Eşini Kaybetmiş	32	56,9			
	Bekâr*	22	97,0			
	Evli*	76	67,2	3	12,474	0,006*
	Boşanmış	10	72,6			
Soruna odaklanma ve duyguları açığa vurma	Eşini Kaybetmiş*	32	59,6			
	Bekâr	22	70,9	3	2,295	0,513
	Evli	76	69,7			

	Boşanmış	10	55,2			
	Eşini Kaybetmiş	32	77,0			
Yararlı sosyal destek kullanımı	Bekâr	22	63,1	3	1,210	0,750
	Evli	76	73,0			
	Boşanmış	10	74,1			
	Eşini Kaybetmiş	32	68,5			
Aktif başa çıkma	Bekâr	22	73,9	3	1,173	0,759
	Evli	76	70,2			
	Boşanmış	10	80,2			
	Eşini Kaybetmiş	32	65,9			
İnkâr	Bekâr	22	71,8	3	0,072	0,995
	Evli	76	69,7			
	Boşanmış	10	72,2			
	Eşini Kaybetmiş	32	71,0			
Dini olarak başa çıkma	Bekâr*	22	48,1	3	14,233	0,003*
	Evli*	76	78,4			
	Boşanmış	10	73,5			
	Eşini Kaybetmiş	32	66,2			
Şakaya vurma	Bekâr*	22	94,2	3	15,391	0,002*
	Evli	76	71,9			
	Boşanmış	10	63,8			
	Eşini Kaybetmiş*	32	53,0			
Davranışsal olarak boş verme	Bekâr	22	80,6	3	5,852	0,119
	Evli	76	66,4			
	Boşanmış	10	51,7			
	Eşini Kaybetmiş	32	79,2			
Geri durma	Bekâr	22	83,3	3	3,115	0,374
	Evli	76	67,2			
	Boşanmış	10	63,5			
	Eşini Kaybetmiş	32	71,8			
Duygusal sosyal destek kullanımı	Bekâr	22	67,5	3	1,415	0,702
	Evli	76	74,1			
	Boşanmış	10	66,5			
	Eşini Kaybetmiş	32	65,2			
Madde kullanımı	Bekâr	22	73,5	3	0,678	0,878
	Evli	76	70,4			
	Boşanmış	10	65,2			
	Eşini Kaybetmiş	32	70,3			
Kabullenme	Bekâr	22	75,8	3	2,426	0,489
	Evli	76	72,7			
	Boşanmış	10	55,0			
	Eşini Kaybetmiş	32	66,6			
Diğer meşguliyetleri bastırma	Bekâr	22	73,8	3	0,179	0,981
	Evli	76	69,8			
	Boşanmış	10	69,4			
	Eşini Kaybetmiş	32	70,4			
Plan yapma	Bekâr	22	70,1	3	1,466	0,690
	Evli	76	73,9			
	Boşanmış	10	64,6			
	Eşini Kaybetmiş	32	64,6			

* $p \leq 0.05$

Tablo 19’da katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların medeni durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Zihinsel Boş Verme, Dini Olarak Başa Çıkma ve Şakaya Vurma alt boyut puanlarının medeni durumlara göre farklılık gösterdiği analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Zihinsel Boş Verme alt boyut puanları incelendiğinde medeni durumu bekâr olan bireyler ile eşini kaybetmiş ve evli olan bireyler arasında farklılık olduğu gözlenmiştir. Bekâr katılımcıların puanlarının eşini kaybetmiş ve evli katılımcılara göre yüksek olduğu görülmüştür. Dini Olarak Başa Çıkma alt boyut puanları incelendiğinde evli katılımcıların puanlarının bekâr katılımcılar göre yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Şakaya Vurma alt boyut puanlarına bakıldığında medeni durumu eşini kaybetmiş olan katılımcılar ile bekâr katılımcılar arasında farklılık olduğu ve bekâr katılımcıların puanlarının eşini kaybetmiş katılımcılara göre yüksek olduğu görülmüştür. Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin diğer alt boyut puanlarının medeni durumlara göre farklılaşmadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$)

Tablo 20.

Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Kardeş Sayılarına Göre Karşılaştırması

Ölçek	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Beck Umutsuzluk	Kardeş Sayısı					
	0-1 kardeş	13	52,0			
	2 kardeş	12	57,7			
	3 kardeş	27	74,0	4	10,597	0,051
	4 kardeş	41	62,8			
	5 kardeş ve üzeri	47	83,6			
Türkçe Ölüm Kaygısı	0-1 kardeş	13	68,8			
	2 kardeş	12	75,3			
	3 kardeş	27	74,9	4	0,702	0,951
	4 kardeş	41	68,0			
	5 kardeş ve üzeri	47	69,4			
Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme	0-1 kardeş	13	84,5			
	2 kardeş	12	67,7			
	3 kardeş	27	83,7	4	6,931	0,140
	4 kardeş	41	68,6			
	5 kardeş ve üzeri	47	61,4			

Tablo 20’de şehit yakınlarının araştırma ölçeklerinden aldıkları puanların sahip oldukları kardeş sayılarına göre karşılaştırmasına ilişkin analiz sonuçları yer almıştır. Şehit yakınlarının Beck Umutsuzluk, Türkçe Ölüm Kaygısı ve Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme ölçeklerinden aldıkları puanların sahip oldukları kardeş sayılarına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 21.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Kardeş Sayılarına Göre Karşılaştırması

Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Gelecek Beklentileri	Kardeş Sayısı					
	0-1 kardeş	13	61,6			
	2 kardeş	12	68,9			
	3 kardeş	27	71,7	4	10,109	0,039*
	4 kardeş*	41	57,8			
	5 kardeş ve üzeri*	47	83,7			
Motivasyon Kaybı	0-1 kardeş*	13	43,8			
	2 kardeş	12	52,5			
	3 kardeş	27	78,8	4	13,969	0,007*
	4 kardeş	41	65,2			
	5 kardeş ve üzeri*	47	82,2			
Umut Faktörü	0-1 kardeş	13	57,6			
	2 kardeş	12	60,9			
	3 kardeş	27	70,1	4	6,232	0,182
	4 kardeş	41	65,0			
	5 kardeş ve üzeri	47	81,4			

* $p \leq 0.05$

Tablo 21’de Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutları puanları kardeş sayısına göre karşılaştırılmıştır. Gelecek Beklentileri alt boyut puanlarının ve Motivasyon Kaybı alt boyut puanlarının kardeş sayılarına göre farklılaştığı ($p \leq 0.05$), Umut Faktörü alt boyut puanlarının kardeş sayısına göre farklılaşmadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$) Gelecek Beklentileri alt boyut puanları incelendiğinde 5 kardeş ve üzeri kardeşe sahip olan katılımcı puanlarının 4 kardeşe sahip olan katılımcı puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Motivasyon Kaybı alt boyut puanları incelendiğinde ise 5 kardeş ve üzeri kardeşe sahip olan katılımcıların puanlarının 0 veya 1 kardeş sahibi olan katılımcıların puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 22.

Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Kardeş Sayılarına Göre Karşılaştırması

TÖK Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Ölümün Belirsizliği	Kardeş Sayısı					
	0-1 kardeş	13	61,6	4	1,781	0,776
	2 kardeş	12	78,0			
	3 kardeş	27	76,5			
	4 kardeş*	41	68,3			
5 kardeş ve üzeri*	47	69,5				
Ölüme Maruz Kalma	0-1 kardeş	13	72,7	4	0,410	0,982
	2 kardeş	12	74,1			
	3 kardeş	27	73,1			
	4 kardeş*	41	69,6			
	5 kardeş ve üzeri*	47	68,3			
Acı Çekerek Ölme	0-1 kardeş	13	80,1	4	1,337	0,855
	2 kardeş	12	71,8			
	3 kardeş	27	70,8			
	4 kardeş*	41	65,9			
	5 kardeş ve üzeri*	47	71,4			

Tablo 22’de katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı alt boyutlarından aldıkları puanların sahip oldukları kardeş sayılarına göre karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları yer almıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde şehit yakını bireylerin Türkçe Ölüm Kaygısı alt boyutlarından alınan puanların sahip oldukları kardeş sayılarına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 23.

Katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Kardeş Sayılarına Göre Karşılaştırması

COPE Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Pozitif Yeniden Yorumlama	Kardeş Sayısı					
	0-1 kardeş	13	79,6	4	3,456	0,485
	2 kardeş	12	69,1			
	3 kardeş	27	66,9			
	4 kardeş	41	77,8			
5 kardeş ve üzeri	47	64,1				
Zihinsel Boş Verme	0-1 kardeş	13	81,7	4	7,895	0,096

	2 kardeş	12	91,8			
	3 kardeş	27	76,5			
	4 kardeş	41	67,8			
	5 kardeş ve üzeri	47	60,8			
Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma	0-1 kardeş	13	88,3	4	9,693	0,051
	2 kardeş	12	47,6			
	3 kardeş	27	83,0			
	4 kardeş	41	68,3			
	5 kardeş ve üzeri	47	66,1			
Yararlı Sosyal Destek Kullanımı	0-1 kardeş	13	73,0	4	3,197	0,525
	2 kardeş	12	69,6			
	3 kardeş	27	82,3			
	4 kardeş	41	66,7			
	5 kardeş ve üzeri	47	66,6			
Aktif Başa Çıkma	0-1 kardeş	13	77,4	4	4,289	0,368
	2 kardeş	12	72,8			
	3 kardeş	27	73,5			
	4 kardeş	41	76,7			
	5 kardeş ve üzeri	47	60,9			
İnkâr	0-1 kardeş	13	63,7	4	1,183	0,881
	2 kardeş	12	70,4			
	3 kardeş	27	65,9			
	4 kardeş	41	74,5			
	5 kardeş ve üzeri	47	71,6			
Dini Olarak Başa Çıkma	0-1 kardeş	13	50,4	4	7,116	0,130
	2 kardeş	12	71,9			
	3 kardeş	27	72,9			
	4 kardeş	41	67,0			
	5 kardeş ve üzeri	47	77,5			
Şakaya Vurma	0-1 kardeş	13	84,9	4	6,999	0,136
	2 kardeş	12	90,8			
	3 kardeş	27	69,7			
	4 kardeş	41	69,1			
	5 kardeş ve üzeri	47	63,0			
Davranışsal Olarak Boş Verme	0-1 kardeş	13	64,2	4	1,871	0,759
	2 kardeş	12	62,2			
	3 kardeş	27	77,9			
	4 kardeş	41	68,7			
	5 kardeş ve üzeri	47	71,7			
Geri Durma	0-1 kardeş	13	87,8	4	4,004	0,406
	2 kardeş	12	62,3			
	3 kardeş	27	75,4			
	4 kardeş	41	69,6			
	5 kardeş ve üzeri	47	65,8			
Duygusal Sosyal Destek Kullanımı	0-1 kardeş	13	78,9	4	7,534	0,110
	2 kardeş	12	68,5			
	3 kardeş	27	87,1			
	4 kardeş	41	61,7			
	5 kardeş ve üzeri	47	66,8			
Madde Kullanımı	0-1 kardeş	13	69,4	4	2,360	0,670
	2 kardeş	12	81,6			
	3 kardeş	27	69,0			
	4 kardeş	41	70,3			
	5 kardeş ve üzeri	47	69,0			
Kabullenme	0-1 kardeş	13	87,1	4	4,243	0,374
	2 kardeş	12	56,8			
	3 kardeş	27	74,4			
	4 kardeş	41	70,7			
	5 kardeş ve üzeri	47	67,0			

Diğer Meşguliyetleri Bastırma	0-1 kardeş	13	88,6	4	3,755	0,440
	2 kardeş	12	70,3			
	3 kardeş	27	73,1			
	4 kardeş	41	69,8			
	5 kardeş ve üzeri	47	64,7			
Plan Yapma	0-1 kardeş	13	79,5	4	2,659	0,616
	2 kardeş	12	54,3			
	3 kardeş	27	70,6			
	4 kardeş	41	70,7			
	5 kardeş ve üzeri	47	71,9			

Tablo 23’de katılımcıların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların sahip oldukları kardeş sayılarına göre karşılaştırmasına ilişkin analiz sonuçları yer almıştır. Şehit yakını bireylerin sahip oldukları kardeş sayılarına aldıkları puanların farklılaşmadığı test edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 24.

Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Sahip oldukları Çocuk Sayılarına Göre Karşılaştırması

Ölçek	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Beck Umutsuzluk	Çocuk Sayısı					
	0-1 çocuk	19	71,4	3	2,969	0,396
	2 çocuk	47	67,9			
	3 çocuk	51	66,7			
	4 çocuk ve üzeri	23	83,4			
Türkçe Ölüm Kaygısı	0-1 çocuk	19	78,5	3	4,894	0,180
	2 çocuk	47	63,0			
	3 çocuk	51	77,9			
	4 çocuk ve üzeri	23	62,8			
Baş Çıkma Tutumları Değerlendirme	0-1 çocuk	19	80,1	3	1,563	0,668
	2 çocuk	47	69,2			
	3 çocuk	51	70,7			
	4 çocuk ve üzeri	23	64,8			

Şehit yakınlarının araştırma ölçeklerinden aldıkları puanların sahip oldukları çocuk sayılarına göre karşılaştırma testi sonuçları Tablo 24’te yer almıştır. Şehit yakınlarının Beck Umutsuzluk, Türkçe Ölüm Kaygısı ve Baş Çıkma

Tutumları Değerlendirme ölçeklerinden aldıkları puanların sahip oldukları çocuk sayılarına göre farklılaşmadığı test edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 25.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Çocuk Sayılarına Göre Karşılaştırması

Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
	Çocuk Sayısı					
Gelecek Beklentileri	0-1 çocuk	19	75,9	3	1,595	0,661
	2 çocuk	47	65,8			
	3 çocuk	51	69,9			
	4 çocuk ve üzeri	23	76,7			
Motivasyon Kaybı	0-1 çocuk	19	74,3	3	1,957	0,581
	2 çocuk	47	67,8			
	3 çocuk	51	67,3			
	4 çocuk ve üzeri	23	79,8			
Umut Faktörü	0-1 çocuk	19	66,5	3	3,755	0,289
	2 çocuk	47	69,2			
	3 çocuk	51	66,6			
	4 çocuk ve üzeri	23	85,0			

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği alt boyut puanları sahip oldukları çocuk sayılarına göre karşılaştırılmış ve sonuçlar Tablo 25'te gösterilmiştir. Katılımcıların Gelecek Beklentileri, Motivasyon Kaybı ve Umut Faktörü alt boyut puanlarının sahip oldukları çocuk sayılarına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 26.

Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Sahip Oldukları Çocuk Sayılarına Göre Karşılaştırması

TÖK Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Ölümün Belirsizliği	Çocuk Sayısı					
	0-1 çocuk	19	80,7	3	3,951	0,267
	2 çocuk	47	65,1			
	3 çocuk	51	75,7			
	4 çocuk ve üzeri	23	61,7			
Ölüme Maruz Kalma	0-1 çocuk	19	76,9	3	5,582	0,134
	2 çocuk	47	61,0			
	3 çocuk	51	78,9			
	4 çocuk ve üzeri	23	66,0			
	Acı Çekerek Ölme	0-1 çocuk	19	73,0	3	3,376
2 çocuk		47	66,8			
3 çocuk		51	77,4			
4 çocuk ve üzeri		23	60,7			

Tablo 26'da katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı alt boyutlarından aldıkları puanların sahip oldukları çocuk sayılarına göre karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları yer almıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde şehit yakını bireylerin Türkçe Ölüm Kaygısı alt boyutlarından alınan puanların sahip oldukları çocuk sayılarına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 27.

Katılımcıların Başa Çıkma Tutumları Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Çocuk Sayılarına Göre Karşılaştırması

COPE Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Pozitif yeniden yorumlama	Çocuk Sayısı					
	0-1 çocuk	19	84,7	3	3,531	0,317
	2 çocuk	47	72,2			
	3 çocuk	51	65,2			
	4 çocuk ve üzeri	23	67,0			
Zihinsel boş verme	0-1 çocuk	19	74,3	3	5,668	0,129
	2 çocuk	47	66,7			
	3 çocuk	51	78,9			
	4 çocuk ve üzeri	23	56,4			

Soruna odaklanma ve duyguları açığa vurma	0-1 çocuk	19	80,5	3	1,868	0,600
	2 çocuk	47	67,3			
	3 çocuk	51	68,0			
	4 çocuk ve üzeri	23	74,3			
Yararlı sosyal destek kullanımı	0-1 çocuk	19	79,7	3	3,054	0,383
	2 çocuk	47	70,7			
	3 çocuk	51	63,8			
	4 çocuk ve üzeri	23	77,4			
Aktif başa çıkma	0-1 çocuk	19	78,1	3	4,166	0,244
	2 çocuk	47	77,0			
	3 çocuk	51	66,8			
	4 çocuk ve üzeri	23	59,2			
İnkâr	0-1 çocuk	19	72,1	3	4,508	0,212
	2 çocuk	47	60,7			
	3 çocuk	51	77,1			
	4 çocuk ve üzeri	23	74,6			
Dini olarak başa çıkma	0-1 çocuk	19	81,6	3	14,121	0,003*
	2 çocuk*	47	76,5			
	3 çocuk*	51	56,4			
	4 çocuk ve üzeri*	23	80,4			
Şakaya vurma	0-1 çocuk	19	59,3	3	6,022	0,111
	2 çocuk	47	70,1			
	3 çocuk	51	79,6			
	4 çocuk ve üzeri	23	60,5			
Davranışsal olarak boş verme	0-1 çocuk	19	70,7	3	2,773	0,428
	2 çocuk	47	63,4			
	3 çocuk	51	76,9			
	4 çocuk ve üzeri	23	70,7			
Geri durma	0-1 çocuk	19	89,8	3	5,750	0,124
	2 çocuk	47	63,8			
	3 çocuk	51	69,3			
	4 çocuk ve üzeri	23	71,0			
Duygusal sosyal destek kullanımı	0-1 çocuk	19	69,4	3	4,507	0,212
	2 çocuk	47	78,5			
	3 çocuk	51	61,8			
	4 çocuk ve üzeri	23	74,6			
Madde kullanımı	0-1 çocuk	19	62,0	3	2,569	0,463
	2 çocuk	47	72,1			
	3 çocuk	51	72,9			
	4 çocuk ve üzeri	23	69,0			
Kabullenme	0-1 çocuk	19	87,3	3	5,989	0,112
	2 çocuk	47	61,5			
	3 çocuk	51	73,2			
	4 çocuk ve üzeri	23	69,2			
Diğer meşguliyetleri bastırma	0-1 çocuk	19	74,8	3	1,297	0,730
	2 çocuk	47	70,6			
	3 çocuk	51	72,5			
	4 çocuk ve üzeri	23	62,4			
Plan yapma	0-1 çocuk	19	76,1	3	4,150	0,246
	2 çocuk	47	77,4			
	3 çocuk	51	61,8			
	4 çocuk ve üzeri	23	71,0			

* $p \leq 0.05$

Tablo 27’de katılımcıların Başa Çıkma Tutumları Ölçeği alt boyut puanlarından aldıkları puanların sahip oldukları çocuk sayılarına göre karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları yer almıştır. Dini Olarak Başa Çıkma alt boyut puanlarının katılımcıların sahip olduğu çocuk sayısına göre farklılık gösterdiği görülmüştür. ($p \leq 0.05$) Diğer alt boyut puanlarının sahip olunan çocuk sayısına göre farklılaşmadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$) Dini Olarak Başa Çıkma alt boyut puanları incelendiğinde 4 çocuk ve üzeri çocuğa sahip olan katılımcıların aldıkları puanların 2 ve 3 çocuğa sahip olan katılımcılara göre yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 28.

Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Gelir Düzeylerine Göre Karşılaştırması

Ölçek	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Beck Umutsuzluk	Gelir Düzeyi					
	500-1000TL	7	55,1			
	1001-2000TL	6	94,3			
	2001-3000TL	47	71,4	4	6,882	0,142
	3001-4000TL	39	60,6			
	4001TL ve fazlası	41	78,1			
Türkçe Ölüm Kaygısı	500-1000TL	7	83,2			
	1001-2000TL	6	85,8			
	2001-3000TL	47	68,3	4	4,242	0,374
	3001-4000TL	39	62,1			
	4001TL ve fazlası	41	76,5			
Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme	500-1000TL	7	61,3			
	1001-2000TL	6	50,6			
	2001-3000TL	47	75,7	4	2,693	0,610
	3001-4000TL	39	71,0			
	4001TL ve fazlası	41	68,5			

Şehit yakınlarının araştırma ölçeklerinden aldıkları puanların gelir düzeylerine göre karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan test sonuçları Tablo 28’de gösterilmiştir. Şehit yakınlarının Beck Umutsuzluk, Türkçe Ölüm Kaygısı ve

Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme ölçeklerinden aldıkları puanların gelir düzeylerine göre farklılaşmadığı test edilmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 29.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Gelir Düzeylerine Göre Karşılaştırması

Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Gelecek Beklentileri	Gelir Düzeyi					
	500-1000TL	7	64,4			
	1001-2000TL	6	96,9			
	2001-3000TL	47	72,9	4	7,648	0,105
	3001-4000TL	39	58,2			
	4001TL ve fazlası	41	76,5			
Motivasyon Kaybı	500-1000TL	7	51,1			
	1001-2000TL	6	91,2			
	2001-3000TL	47	66,4	4	7,506	0,111
	3001-4000TL	39	64,4			
	4001TL ve fazlası	41	81,2			
Umut Faktörü	500-1000TL	7	54,8			
	1001-2000TL	6	92,3			
	2001-3000TL	47	74,3	4	6,177	0,186
	3001-4000TL	39	60,5			
	4001TL ve fazlası	41	74,9			

Tablo 29’de katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği alt boyut puanlarının gelir düzeylerine göre bir farklılık olup olmadığı test edilmiştir. Analiz sonucuna göre katılımcıların Gelecek Beklentileri, Motivasyon Kaybı ve Umut Faktörü alt boyut puanlarının gelir düzeylerine göre bir farklılık taşımadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$)

Tablo 30.

Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Gelir Düzeylerine Göre Karşılaştırması

TÖK Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Ölümün Belirsizliği	Gelir Düzeyi					
	500-1000TL	7	87,9			
	1001-2000TL	6	88,8			
	2001-3000TL	47	68,8	4	5,026	0,285
	3001-4000TL	39	61,6			
	4001TL ve fazlası	41	75,2			
Ölüme Maruz Kalma	500-1000TL	7	88,0			
	1001-2000TL	6	85,2			
	2001-3000TL	47	68,5	4	3,716	0,446
	3001-4000TL	39	63,6			
	4001TL ve fazlası	41	74,3			
Acı Çekerek Ölme	500-1000TL	7	53,9			
	1001-2000TL	6	75,5			
	2001-3000TL	47	69,9	4	3,440	0,487
	3001-4000TL	39	65,4			
	4001TL ve fazlası	41	78,2			

Tablo 30'da katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı alt boyutlarından aldıkları puanların gelir düzeylerine göre karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar yer almıştır. Şehit yakını bireylerin Türkçe Ölüm Kaygısı alt boyutlarından alınan puanların gelir düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$)

Tablo 31.

Katılımcıların Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Gelir Düzeylerine Göre Karşılaştırması

COPE Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Pozitif Yeniden Yorumlama	Gelir Düzeyi					
	500-1000TL	7	105,0	4	6,182	0,186
	1001-2000TL	6	56,7			
	2001-3000TL	47	71,1			
	3001-4000TL	39	68,2			
4001TL ve fazlası	41	68,2				
Zihinsel Boş Verme	500-1000TL	7	78,1	4	10,622	0,031*
	1001-2000TL	6	51,3			
	2001-3000TL	47	68,7			
	3001-4000TL*	39	86,0			
	4001TL ve fazlası*	41	59,4			
Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma	500-1000TL	7	52,0	4	5,904	0,206
	1001-2000TL	6	80,3			
	2001-3000TL	47	74,0			
	3001-4000TL	39	60,5			
	4001TL ve fazlası	41	77,7			
Yararlı Sosyal Destek Kullanımı	500-1000TL	7	47,2	4	3,029	0,553
	1001-2000TL	6	81,7			
	2001-3000TL	47	72,8			
	3001-4000TL	39	71,6			
	4001TL ve fazlası	41	69,2			
Aktif Başa Çıkma	500-1000TL	7	91,1	4	3,488	0,480
	1001-2000TL	6	50,7			
	2001-3000TL	47	70,9			
	3001-4000TL	39	71,8			
	4001TL ve fazlası	41	68,3			
İnkâr	500-1000TL	7	73,2	4	0,873	0,928
	1001-2000TL	6	72,7			
	2001-3000TL	47	72,9			
	3001-4000TL	39	71,9			
	4001TL ve fazlası	41	65,7			
Dini Olarak Başa Çıkma	500-1000TL	7	51,4	4	9,862	0,051
	1001-2000TL	6	80,8			
	2001-3000TL	47	81,3			
	3001-4000TL	39	62,9			
	4001TL ve fazlası	41	67,0			
Şakaya Vurma	500-1000TL	7	88,9	4	5,546	0,236
	1001-2000TL	6	50,4			
	2001-3000TL	47	70,2			
	3001-4000TL	39	77,3			
	4001TL ve fazlası	41	64,2			
Davranışsal Olarak Boş Verme	500-1000TL	7	63,9	4	1,224	0,874
	1001-2000TL	6	59,8			
	2001-3000TL	47	72,8			
	3001-4000TL	39	67,4			
	4001TL ve fazlası	41	73,6			
Geri Durma	500-1000TL	7	71,6	4	2,136	0,711
	1001-2000TL	6	56,6			
	2001-3000TL	47	66,6			
	3001-4000TL	39	76,8			
	4001TL ve fazlası	41	70,9			

Duygusal Sosyal Destek Kullanımı	500-1000TL	7	50,1	4	5,115	0,276
	1001-2000TL	6	78,9			
	2001-3000TL	47	78,8			
	3001-4000TL	39	69,7			
	4001TL ve fazlası	41	64,1			
Madde Kullanımı	500-1000TL	7	75,8	4	0,849	0,932
	1001-2000TL	6	70,7			
	2001-3000TL	47	69,1			
	3001-4000TL	39	72,9			
	4001TL ve fazlası	41	68,9			
Kabullenme	500-1000TL	7	61,5	4	3,474	0,482
	1001-2000TL	6	45,1			
	2001-3000TL	47	75,2			
	3001-4000TL	39	69,4			
	4001TL ve fazlası	41	71,4			
Diğer Meşguliyetleri Bastırma	500-1000TL	7	78,0	4	4,262	0,372
	1001-2000TL	6	38,6			
	2001-3000TL	47	72,6			
	3001-4000TL	39	69,7			
	4001TL ve fazlası	41	72,2			
Plan Yapma	500-1000TL	7	72,7	4	0,763	0,943
	1001-2000TL	6	70,6			
	2001-3000TL	47	66,6			
	3001-4000TL	39	71,4			
	4001TL ve fazlası	41	73,8			

* $p \leq 0.05$

Başta Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği alt boyut puanları gelir durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve analiz sonuçları Tablo 31'da gösterilmiştir. Zihinsel Boş Verme alt boyutundan alınan puanların gelir düzeylerine göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Gelir düzeyi 3001-4000 TL olan katılımcıların aldıkları puanların gelir düzeyi 4001 TL ve üzeri olan katılımcılara göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Diğer alt boyutlardan alınan puanların katılımcıların gelir düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. ($p \geq 0.05$)

Tablo 32.

Katılımcıların Araştırma Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Şehit Kişiyle Yakınlık Derecelerine Göre Karşılaştırması

Ölçek	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Beck Umutsuzluk	Şehit Kişiyle Yakınlık Derecesi					
	Eşi	29	79,7	4	17,719	0,001*
	Annesi*	26	85,4			
	Babası*	30	78,1			

	Çocuğu*	16	39,8			
	Kardeşi*	39	60,4			
Türkçe Ölüm Kaygısı	Eşi	29	77,9			
	Annesi*	26	94,2			
	Babası*	30	52,6	4	19,468	0,001*
	Çocuğu	16	79,4			
	Kardeşi*	39	59,3			
Başı Çıkma Tutumları Değerlendirme	Eşi	29	73,1			
	Annesi	26	74,0			
	Babası	30	64,3	4	3,629	0,459
	Çocuğu	16	84,6			
	Kardeşi	39	65,2			

* $p \leq 0.05$

Tablo 32’de kişilerin araştırma ölçeklerinden aldıkları puanların şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre karşılaştırmasına ilişkin uygulanan analiz sonuçları yer almıştır. Beck Umutsuzluk Ölçeğinden alınan puanlar incelendiğinde şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre umutsuzluk düzeylerinin farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Bu farklılığın şehit kişinin çocukları ile anneleri, babaları ve kardeşleri arasında olduğu görölmüştür. ($p \leq 0.05$) Şehit kişilerin annelerinin, babalarının ve kardeşlerinin şehit kişinin çocuklarına göre umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği incelendiğinde şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre ölçekten alınan puanların farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Şehit kişilerin annelerinin şehit kişinin babaları ve kardeşlerine göre ölüm kaygısı düzeylerinin yüksek olduğu görölmüştür. Başı Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre incelediğinde alınan puanların farklılaşmadığı belirlenmiştir. ($p \geq 0.05$)

Tablo 33.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Şehit Kişiyile Yakınlık Derecelerine Göre Karşılaştırması

Beck Umutsuzluk Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Gelecek Beklentileri	Şehit Kişiyile Yakınlık Derecesi					
	Eşi	29	75,9			
	Annesi*	26	86,6			
	Babası	30	74,4	4	11,534	0,021*
	Çocuğu*	16	50,5			
	Kardeşi	39	60,8			
Motivasyon Kaybı	Eşi*	29	84,0			
	Annesi*	26	87,2			
	Babası*	30	74,0	4	22,215	0,000*
	Çocuğu*	16	35,8			
	Kardeşi	39	60,7			
	Umut Faktörü	Eşi	29	74,7		
Annesi*		26	80,2			
Babası*		30	81,9	4	13,185	0,010*
Çocuğu*		16	42,7			
Kardeşi		39	63,4			

* $p \leq 0.05$

Katılımcıların şehit kişiye yakınlık derecelerine göre Beck Umutsuzluk Ölçeği alt boyut puanları arasında farklılık olup olmadığına ilişkin karşılaştırma sonuçları Tablo 33'de gösterilmiş ve tüm alt boyutlarda alınan puanlar arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$) Katılımcıların Gelecek Beklentileri alt boyut puanları ele alındığında şehit kişinin annesinin puanının şehit kişinin çocuğunun puanına göre yüksek olduğu görülmüştür. Motivasyon Kaybı alt boyut puanlarında ise şehit kişinin çocuğunun puanları ile şehit kişinin babasının, annesinin ve eşinin puanları arasında farklılık olduğu belirlenmiştir. Çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre şehit annesinin, babasının ve eşinin puanları şehit kişinin çocuğunun puanlarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Son olarak katılımcıların Umut Faktörü alt boyut puanları incelendiğinde şehit kişinin çocuğunun puanları ile şehit kişinin annesinin ve babasının puanları arasında fark olduğu belirlenmiş ve şehit

kişinin anne ile babasının Umut Faktörü alt boyut puanlarının şehit kişinin çocuğunun Umut Faktörü alt boyut puanlarına göre yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 34.

Katılımcıların Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Şehit Kişiyile Yakınlık Derecelerine Göre Karşılaştırılması

TÖK Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Ölümün Belirsizliği	Şehit Kişiyile Yakınlık Derecesi					
	Eşi*	29	83,43			
	Annesi*	26	88,88			
	Babası*	30	49,80	4	19,029	0,001*
	Çocuğu	16	79,22			
	Kardeşi	39	60,97			
Ölüme Maruz Kalma	Eşi	29	68,67			
	Annesi*	26	95,50			
	Babası*	30	55,97	4	15,655	0,004*
	Çocuğu	16	78,19			
	Kardeşi *	39	63,22			
Acı Çekerek Ölme	Eşi	29	76,64			
	Annesi*	26	89,98			
	Babası*	30	59,55	4	11,067	0,026*
	Çocuğu	16	70,13			
	Kardeşi*	39	61,53			

* $p \leq 0.05$

Şehit kişiyile yakınlık derecelerine göre Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeğinden alınan puanlar karşılaştırılmış, sonuçlar Tablo 34'te gösterilmiştir. Analiz sonucunda her alt boyut için alınan puanların yakınlık derecelerine göre farklılaştığı test edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Ölümün Belirsizliği alt boyutu incelendiğinde şehit kişilerin annelerinin aldıkları puanların şehit kişilerin eşlerine ve babalarına göre yüksek olduğu görülmüştür. Ölüme Maruz Kalma ve Acı Çekerek Ölme alt boyutları incelendiğinde şehit kişilerin annelerinin aldıkları puanların şehit kişilerin babalarına ve kardeşlerine göre yüksek olduğu analiz edilmiştir.

Tablo 35.

Katılımcıların Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Şehit Kişiyle Yakınlık Derecelerine Göre Karşılaştırılması

COPE Ölçeği Alt Boyutları	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
	Şehit Kişiyle Yakınlık Derecesi					
Pozitif Yeniden Yorumlama	Eşi	29	62,8	4	8,679	0,070
	Annesi	26	63,9			
	Babası	30	61,9			
	Çocuğu	16	89,7			
	Kardeşi	39	79,3			
Zihinsel Boş Verme	Eşi	29	71,8	4	10,736	0,035*
	Annesi*	26	57,9			
	Babası	30	61,6			
	Çocuğu*	16	94,9			
	Kardeşi	39	74,7			
Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma	Eşi*	29	87,7	4	13,601	0,009*
	Annesi	26	75,7			
	Babası	30	64,6			
	Çocuğu	16	81,1			
	Kardeşi*	39	54,5			
Yararlı Sosyal Destek Kullanımı	Eşi	29	74,2	4	1,506	0,823
	Annesi	26	71,3			
	Babası	30	64,5			
	Çocuğu	16	65,3			
	Kardeşi	39	74,0			
Aktif Başa Çıkma	Eşi	29	71,6	4	10,431	0,034
	Annesi	26	56,4			
	Babası	30	60,0			
	Çocuğu	16	77,9			
	Kardeşi	39	84,2			
İnkâr	Eşi	29	69,6	4	6,614	0,158
	Annesi	26	88,2			
	Babası	30	65,5			
	Çocuğu	16	66,7			
	Kardeşi	39	64,7			
Dini Olarak Başa Çıkma	Eşi	29	66,3	4	13,240	0,010*
	Annesi*	26	83,6			
	Babası*	30	76,8			
	Çocuğu*	16	46,6			
	Kardeşi	39	69,8			
Şakaya Vurma	Eşi	29	53,4	4	18,996	0,001*
	Annesi	26	69,8			
	Babası	30	68,3			
	Çocuğu	16	105,3			
	Kardeşi	39	71,1			
Davranışsal Olarak Boş Verme	Eşi	29	74,0	4	9,501	0,050*
	Annesi*	26	86,5			
	Babası	30	69,7			

	Çocuğu	16	74,8			
	Kardeşi *	39	56,1			
Geri Durma	Eşi	29	83,5			
	Annesi	26	63,7			
	Babası	30	66,2	4	7,402	0,116
	Çocuğu	16	84,4			
	Kardeşi	39	63,0			
Duygusal Sosyal Destek Kullanımı	Eşi	29	70,8			
	Annesi	26	72,1			
	Babası	30	63,1	4	3,126	0,537
	Çocuğu	16	62,5			
	Kardeşi	39	78,2			
Madde Kullanımı	Eşi	29	70,7			
	Annesi	26	66,2			
	Babası	30	71,2	4	1,040	0,904
	Çocuğu	16	69,8			
	Kardeşi	39	73,0			
Kabullenme	Eşi	29	76,9			
	Annesi	26	80,2			
	Babası	30	65,4	4	7,288	0,121
	Çocuğu	16	81,3			
	Kardeşi	39	58,8			
Diğer Meşgüliyetleri Bastırma	Eşi	29	75,2			
	Annesi	26	71,4			
	Babası	30	70,8	4	3,477	0,481
	Çocuğu	16	81,4			
	Kardeşi	39	61,7			
Plan Yapma	Eşi	29	69,2			
	Annesi	26	55,9			
	Babası	30	73,1	4	4,975	0,290
	Çocuğu	16	79,5			
	Kardeşi	39	75,5			

* $p \leq 0.05$

Tablo 35'te kişilerin başa çıkma tutumları ölçeğinden aldıkları puanların şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan analiz sonucu yer almıştır. Analiz sonucunda Pozitif Yeniden Yorumlama, Yararlı Sosyal Destek Kullanımı, Aktif Başa Çıkma, İnkâr, Geri Durma, Duygusal Sosyal Destek Kullanımı, Madde Kullanımı, Kabullenme, Diğer Meşgüliyetleri Bastırma ve Plan Yapma alt boyutlarından alınan puanların şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. ($p \geq 0.05$) Zihinsel Boş Verme alt boyutu incelendiğinde şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre alınan puanların farklılaştığı görülmüştür. ($p \leq 0.05$) Şehit kişilerin çocuklarının şehit kişilerin annelerine göre aldıkları puanların yüksek olduğu belirlenmiştir. Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa vurma alt boyutu incelendiğinde kişilerin şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre aldıkları puanların farklılaştığı belirlenmiştir. ($p \leq 0.05$) Şehit kişilerin eşlerinin şehit kişilerin kardeşlerine göre aldıkları puanların yüksek olduğu görülmüştür. Dini Olarak Başa Çıkma

alt boyutu incelendiğinde şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre alınan puanların farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Şehit kişilerin annelerinin ve babalarının şehit kişilerin çocuklarına göre aldıkları puanların yüksek olduğu görülmüştür. Şakaya Vurma alt boyutundan alınan puanların bireylerin şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Şehit kişilerin çocuklarının alt boyuttan aldıkları puanların şehit kişilerin eşlerinden, annelerinden, babalarından ve kardeşlerinden yüksek olduğu analiz edilmiştir. Davranışsal Olarak Boş Verme alt boyutundan alınan puanların şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre farklılaştığı analiz edilmiştir. ($p \leq 0.05$) Şehit kişilerin annelerinin şehit kişilerin kardeşlerine göre aldıkları puanların yüksek olduğu görülmüştür.

Gelecek Beklentileri alt boyutu ile Motivasyon Kaybı, Umut Faktörü ve Beck Umutsuzluk arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; Ölümün Belirsizliği, Ölüme Maruz Kalma, Acı Çekerek Ölme, Türkçe Ölüm Kaygısı, Davranışsal Olarak Boş Verme arasında pozitif yönde orta düzeyde; Pozitif Yeniden Yorumlama ve Aktif Olarak Başa Çıkma arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Motivasyon Kaybı alt boyutu ile Umut Faktörü ve Beck Umutsuzluk arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; Acı Çekerek Ölme, Türkçe Ölüm Kaygısı, İnkâr ve Davranışsal Olarak Boş Verme arasında pozitif yönde orta düzeyde; Aktif Başa Çıkma ve Plan Yapma arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Umut Faktörü alt boyutu ile Beck Umutsuzluk arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; Davranışsal Olarak Boş Verme arasında pozitif yönde orta düzeyde; Pozitif Yeniden Yorumlama arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Beck Umutsuzluk ile Ölümün Belirsizliği, Ölüme Maruz Kalma, Acı Çekerek Ölme, Türkçe Ölüm Kaygısı ve Davranışsal Olarak Boş Verme arasında pozitif yönde orta düzeyde; Pozitif Yeniden Yorumlama ve Aktif Başa Çıkma arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Ölümün Belirsizliği alt boyutu ile Ölüme Maruz Kalma ve Türkçe Ölüm Kaygısı Arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; Acı Çekerek Ölme, İnkâr ve Davranışsal Olarak Boş Verme arasında pozitif yönde orta düzeyde; Plan Yapma arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Ölüme Maruz Kalma alt boyutu ile Türkçe Ölüm Kaygısı Arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; Ölüme Maruz Kalma, İnkâr ve Davranışsal Olarak Boş Verme arasında pozitif yönde orta düzeyde; Plan Yapma arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Acı Çekerek Ölme alt boyutu ile Türkçe Ölüm Kaygısı Arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; Davranışsal Olarak Boş Verme arasında pozitif yönde orta düzeyde; Plan Yapma arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Türkçe Ölüm Kaygısı ile İnkâr ve Davranışsal Olarak Boş Verme arasında pozitif yönde orta düzeyde; Plan Yapma arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Pozitif Yeniden Yorumlama alt boyutu ile Aktif Başa Çıkma, Geri Durma, Kabullenme, Diğer Meşguliyetleri Bastırma ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde; İnkâr ve Davranışsal Olarak Boş Verme arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Zihinsel Boş Verme alt boyutu ile Şakaya Vurma ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Soruna Odaklanma alt boyutu ile Yararlı Sosyal Destek Kullanımı, Duygusal Sosyal Destek Kullanımı ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Yararlı Sosyal Destek Kullanımı alt boyutu ile Duygusal Sosyal Destek Kullanımı arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; Plan Yapma ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Aktif Başa Çıkma alt boyutu ile Geri Durma, Diğer Meşguliyetleri Bastırma, Plan Yapma ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde; İnkâr ve Davranışsal Olarak Boş Verme arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p < .05$)

Dini Olarak Başa Çıkma alt boyutu ile Kabullenme arasında pozitif yönde orta düzeyde; Madde Kullanımı arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Şakaya Vurma alt boyutu ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Davranışsal Olarak Boş Verme alt boyutu ile Plan Yapma arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Geri Durma alt boyutu ile Kabullenme, Diğer Meşguliyetleri Bastırma, Plan Yapma ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Duygusal Sosyal Destek Kullanımı alt boyutu ile Plan Yapma ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Kabullenme alt boyutu ile Diğer Meşguliyetleri Bastırma ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

Plan Yapma alt boyutu ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. ($p \leq 0.05$)

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmada Şehit ailelerindeki ölüm kaygısı, umutsuzluk düşüncesi ve başa çıkma tutumları ile ilişkisi araştırılmıştır.

Cinsiyet değişkenine göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumunun incelendiği bu çalışmada cinsiyet değişkeninin umutsuzluk düzeylerine göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Yapılan bir çalışmada cinsiyet ve umutsuzluk arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır (Aras,2011). Bir diğer çalışmada da aynı şekilde cinsiyet ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiye bakılmış ve anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Kırımoğlu,2010). Araştırmamız da literatür ile uyumludur. Busonuçların aksine cinsiyet ve umutsuzluk arasında anlamlı farklılığın olduğu araştırmalar da görmek mümkündür. Örneğin bir çalışmada erkeklerin kadınlara oranla umut oranlarının daha fazla olduğu görülmüştür (Kara ve Yıldırım, 2017). Bir diğer çalışmada ise kadınların umut düzeylerinin erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmüştür (Özben ve Argun, 2003).

Cinsiyet değişkenine göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumu incelendiğinde bu çalışmada cinsiyet değişkeninin ölüm kaygısı puanlarına göre farklılaştığı analiz edilmiştir. Şehit yakını kadınların erkeklere göre ölüm kaygı düzeyleri yüksek görülmüştür. Cinsiyet değişkenine göre ölüm kaygısının incelendiği araştırmalara bakıldığında huzurevinde yapılan bir çalışmada erkeklerin kadınlara oranla daha fazla ölüm kaygısı içerisinde olduğu belirtilmiştir (Özen, 2008). Başka bir çalışmada da kadınların erkeklere oranla daha fazla ölüm kaygısına sahip olduğu bulunmuştur (Yüksel, 2017). Bazı araştırmalar ise kadınların erkeklere oranla ölüm kaygısı düzeyinin fazla olduğu ancak aradaki farkın anlamlı derece yüksek olmadığını belirtmiştir(Magrebi,2009). Türkiye'deki araştırmaların birçoğunda ölüm kaygısı ve cinsiyet arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Araştırmamızın da genel olarak cinsiyet değişkeni anlamında literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Başta çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı ölçülmüştür. Bu sonuçla paralellik gösteren literatüre rastlamak mümkündür. Bir çalışmada cinsiyet ve başta çıkma tutumu arasında ki ilişki incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır (Çörtük, 2019). Bir

başka araştırmada da cinsiyet ve başa çıkma tutumu arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (Düzgören, 2017). Bu bağlamda bu çalışma bir grup literatür ile uyumludur. Başka araştırmalara bakılacak olursa kadınların duygu odaklı başa çıkma tutumları erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur (Üzel, 2020).

Umutsuzluk ile yaş arasındaki ilişkiyi inceleyen alan yazındaki çalışmalara bakılacak olur ise yaş ile pozitif yönde ilişki olduğunu belirten çalışmalar olduğunu görmek mümkündür. Yapılan bir araştırmada öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri incelenmiş ve yaşı 51'den fazla olanların umutsuzluk düzeylerinin daha fazla olduğu görülmüştür (Yıldırım ve Keskinliç, 2017). Bu araştırmada bunu desteklemektedir. Umutsuzluk ölçeğinden alınan puanların yaş grupları ile farklılaştığı analiz edilmiştir. 53-69 ve 70 ve üzeri yaş gruplarında yer alan şehit yakınlarının 17-34 yaş gruplarında yer alan şehit yakınlarına göre umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Yaş değişkenine göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumu incelendiğinde genellikle ölüm kaygısının en önemli sebeplerinden birinin yaş olduğu düşünülmektedir. İnsanda yaşlandıkça ölüme dair kaygının da artacağı düşüncesi vardır (Öztürk, 2010). Bu çalışmada ise şehit yakınlarının yer aldığı yaş grupları ile ölüm kaygısı arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Araştırmalara genel olarak bakılacak olursa yaşlandıkça ölüm kaygısı düzeyinin arttığını destekleyen literatür görmek mümkündür. Bir araştırmada 60 yaşından büyük bireylerin, kendisinden küçük olan yaştaki bireylere göre ölüm kaygısı oranının anlamlı derece yüksek olduğu belirlenmiştir (Erdoğan ve Özkan, 2007). Bunlar ile beraber araştırmaların tam tersini destekleyen çalışmalar da görmek mümkündür. Örneğin bir araştırmada yaşlı insanlarla çalışılmış ve yaş ile ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Öztürk, 2010).

Başta çıkma tutumları incelendiğinde ise bu araştırma şehit yakınlarının aldığı puanlara göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir. Literatüre bakıldığında bir araştırmada elli yaş ve üzeri gruplarda başta çıkma alt boyutlarından inkar, boş verme, kabullenme oranlarının elli yaş altına göre daha fazla olduğu görülmüştür (Doğan, 2017).

Eğitim düzeyine göre Şehit yakınlarının ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumlarının incelendiği bu araştırmada umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı farklılık çıkmıştır. Yapılan bir araştırmaya göre polislerin eğitim durumuna göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Başka bir araştırmacı tarafından uygulanan araştırmaya göre öğrencilerin okudukları bölümü lisans ile desteklemek istemelerine göre anlamlı farklılıklar çıkmıştır (zmen vd, 2008). Bu araştırmada da Şehit yakınlarının eğitim duruma göre umutsuzluk düzeyleri incelenmiş ve ilkokul mezunlarının niversite mezunlarına göre umutsuzluk derecelerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar çerçevesinde araştırma, literatür ile uyumludur. Bir diğer araştırmada, Eğitim seviyesi düşük olan kişilerin umutsuzluk düzeyleri yüksek çıkmıştır (Arslantaş ve ark, 2010).

Eğitim düzeyi değişkenine göre ölüm kaygısı incelendiğinde Şehit yakınlarının ölüm kaygısı düzeylerinin istatistiksel olarak eğitim düzeyine göre farklılaştığı görülmüştür. İllkokul mezunlarının niversite mezunlarına göre ölüm kaygısı düzeyleri yüksek görülmüştür. Bu sonuçla paralellik gösteren literatüre rastlamak mümkündür. Bir araştırmada 16 yaş üstü bireylerle çalışılmış, eğitim seviyesi arttıķca ölüm kaygısı oranının düŐtüđü tespit edilmiştir (Erdoğdu ve zkan, 2007). Bu sonuçlarda literatürle uyumlu olduğunu gösterebilir. Bunlarla birlikte ölüm kaygısı ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir fark oluŐmayan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin bir araştırmada ölüm kaygısı ve eğitim düzeyi arasında ki ilişki incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır (zmen vd, 2008). Bunun sebebi ise ağırlıklı olarak bu çalışma lise öğrencilerine yer vermiŐtir. Mevcut bizim çalıŐmamız da 17 yaş ve üzeri ile çalışılmıştır. O sebeple farklılık olduğu dŐnlmektedir.

Başa ıkma tutumlarının incelendiği bir araştırmada eğitim düzeyi ile alt ölçeklerden "davranışsal olarak boş verme" puanları arasında negatif yönde bağıntı bulunmuştur. Diğer alt ölçekler ile anlamlı bağıntı bulunamamıştır (Algın, 2009). Bir diğer araştırmada da eğitim düzeyinin azaldıkķa başa çıkma tutumlarını değerlendirme düzeyleri alt boyutlarından sosyal destek arama yaklaŐımının arttığı görülmüştür (Ayyıldız, 2012). Başka bir araştırmada da eğitim düzeyi ile başa çıkma tutumları arasında istatistiksel olarak fark bulunmuştur (zel,2020).

Bu araştırmada da Şehit yakınlarının eğitim düzeylerine göre başa çıkma tutumlarını değerlendirme düzeylerinin farklılaştığı görülmüştür. Özellikle okur yazar olmayan bireylerin ve ilkokul mezunu bireylere göre başa çıkma tutum düzeyleri düşük

bulunmuştur. Alt boyutlara bakılacak olursa bu araştırmada Zihinsel Boş Verme alt boyutunda lise mezunu bireylerin adlıkları puanların okur-yazar olmayan bireylere göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Soruna Odaklanma ve Duyguları Açığa Vurma alt boyutu incelendiğinde ortaokul mezunu bireylerin aldıkları puanların ilkokul mezunu bireylere göre yüksek olduğu belirlenmiştir.

Medeni durum değişkenine göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumu incelendiğinde araştırmamızda medeni durum değişkeninin Türkçe Ölüm Kaygısı ve Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme ölçeklerinden aldıkları puanlara göre farklılaşmadığı görülmüştür. Beck Umutsuzluk Ölçeğinden alınan puanların ise medeni duruma göre farklılaştığı analiz edilmiştir. Medeni durumu dul olan şehit yakınlarının bekâr bireylere göre umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu test edilmiştir.

Umutsuzluk ve medeni durum değişkeni arasındaki ilişkiye bakılacak olur ise literatürde araştırma sonucumuzla çelişen çalışmalar görmek mümkündür. Bir araştırmada medeni durum değişkenine göre umutsuzluk ölçeğinden alınan puanlar arasında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır (Yıldırım ve Kara, 2017). Bir diğer araştırmada da medeni durum ve umutsuzluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır (Özben ve Argun, 2003).

Literatüre bakılacak olur ise medeni durumun ölüm kaygısı ile ilişkili olduğunu destekleyen çalışmalar görmek mümkündür (Erdoğan ve Özkan 2007). Bekar olanların evli olanlara göre daha az ölüm kaygısı içerisinde olduğu bulunmuştur. Benzer bir şekilde eşleri vefat eden insanlar, ölümü daha çok düşünmekte, ölüm kaygısını eşini kaybetmemiş kişilere göre daha yoğun yaşamaktadır. Buna benzer diğer çalışmalarda, bizim araştırmamızdaki bulguları desteklenmektedir (Turgay, 2003). Mevcut araştırmamız bu literatür ile çelişmektedir çünkü araştırmamızda ölüm kaygısı ve medeni durum arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Araştırma sonucumuzu destekleyen literatürde mevcuttur. Örneğin bir araştırmada yaşlı bireylerdeki ölüm kaygı oranı tespit edilmeye çalışılmış ve medeni durum değişkenine göre ölçüldüğünde anlamlı bir fark bulunamamıştır (Kalaoğlu, 2010).

Başta çıkma tutumları ile medeni durum değişkeni arasında farklılık olup olmadığını inceleyen çalışmalara bakıldığında bir araştırmada medeni durum değişkenine göre başta çıkma tutumları düzeyleri karşılaştırılmış, istatistiksel olarak anlamlı farklılık

bulunmamıştır(Çörtük,2019).Araştırmamızda literatürle paralellik gösterebilmektedir. Bu sonuçla çelişen literatürde görmek mümkündür. Bir araştırmada evli bireylerin bekar bireylere göre başa çıkma tutum düzeyleri yüksek çıkmıştır (Doğan,2017).

Kardeş sayısı değişkenine göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumu incelendiğinde bu araştırmada kardeş sayısı 0-1 kardeş, 1,2,3,4 ve 5 kardeş ve üzeri olarak gruplandı. Yapılan analizler sonucunda kardeş sayısı değişkeni ile Türkçe Ölüm Kaygısı ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme ölçeklerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Literatürde bu alanda kardeş sayısı ile ölüm kaygısı, umutsuzluk ya da başa çıkma tutumunu ölçen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Çocuk sayısı değişkenine göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumu incelendiğinde şehit yakınları ile yapılan bu araştırmada çocuk sayısı değişkeni ile umutsuzluk, ölüm kaygısı ve başa çıkma tutumları ile ilişkisi incelenmiş, istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Literatüre bakılacak olursa çocuk sayısı fazla olan kişilerin umutsuzluk seviyeleri yüksek çıkmıştır. (Arslantaş ve ark, 2010). Bu farklılığın sebebi ise bu araştırma, hastanede yatan hastaları ele almıştır. Bizim araştırmamız ise şehit yakınlarını ele almıştır. Farklılığın oluşma sebebi bu yüzden olabilir.

Gelir durumu değişkenine göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumu incelendiğinde bir araştırmada gelir durumunu karşılayamayan ve kendisini yoksul olarak gören öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri yüksek çıkmıştır (Özmen vd, 2008).

Bir diğer araştırmada Kars devlet hastanesinde yatan hasta grubunun umutsuzluk ve sosyal destek düzeyleri tespit edilmek istenmiştir. Maddi durumu az olan kişilerin umutsuzluk seviyesinin yüksek olduğu saptanmıştır (Arslantaş ve ark, 2010). Bu araştırmada ise gelir durumuna göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumları ile anlamlı farklılık bulunmamıştır. Farklılık olmamasının nedeni, şehit yakınlarının özellikle çocuk, eş ya da şehit kişi bekar ise anne-babasının aldığı gelir miktarının yakın olmasıdır. Bu sebeple bu araştırmada gelir durumuna göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumuna göre farklılık bulunmamıştır.

Yapılan bir araştırmada başa çıkma tutumu ve umutsuzluk arasında ki ilişki incelenmiş ve COPE alt ölçeklerinden davranışsal olarak boş verme ile umutsuzluk arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir (Algin, 2009). Bu araştırmada da davranışsal

olarak boş verme alt boyutu puanları ile Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği puanları arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu analiz edilmiştir. Bu bağlamda literatürle paralellik gösterdiği söylenebilir.

Bir araştırmada ölüm kaygısı ve umutsuzluk arasındaki ilişki incelenmiş ve umutsuzluk ve ölüm kaygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Yıldız, 2011). Bu araştırmada da ölüm kaygısı ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Literatürle paralellik gösterdiği söylenebilir. Buna benzer bir diğer araştırmada da ölüm kaygısının umutsuzluk düzeyini etkilediği analiz edilmiştir (Hululular, 2019).

Ölüm kaygısı ölçeğinin ölümün belirsizliği, ölüme maruz kalma ve acı çekerek ölme alt boyutlarının puanları ile Beck Umutsuzluk Ölçeği puanları arasında pozitif yönde ve orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu analiz edilmiştir. Ölüm kaygısı alt boyutlarının ile Başa Çıkma Tutumları Değerlendirme Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olmadığı analiz edilmiştir. Araştırmamızda bütün alt boyutlar ve ölçekler arası analizler yapılmış ve değerlendirilmiştir. Literatürde bu üç ölçek ve alt boyutlarının incelendiği araştırma bulunamamıştır.

6. BÖLÜM

SONUÇ

6.1. Sonuç

Ankara’da ikamet eden 89’u kadın, 51’i erkek olmak üzere toplam 140 şehit yakınının sosyo-demografik özellikleri temel alınarak ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutumlarını değerlendirme düzeylerinin incelendiği bu çalışmada birçok bulgu ve sonuç elde edilmiştir;

- Analiz sonucuna göre ölümün belirsizliği, ölüme maruz kalma ve acı çekerek ölme alt boyutlarının puanları ile Beck Umutsuzluk Ölçeği puanları arasında pozitif yönde ve orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu analiz edilmiştir. Ölüm kaygı düzeyi artarken umutsuzluk düzeyi de artmaktadır.
- Umutsuzluk ve başa çıkma tutum düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir. Ölüm kaygısı ise cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır. Kadınların erkeklere oranla ölüm kaygısı oranı fazladır.
- Umutsuzluk ölçeği alt boyutlarına göre “Gelecek Beklentileri” alt boyutu ve “Umut Faktörü” alt boyutu puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Şehit yakını kadınların erkeklere göre “Motivasyon Kaybı” alt boyut puanı fazladır. Ölüm kaygısı ölçeği alt boyutlarına göre şehit yakını kadınların erkeklere oranla “Ölümün Belirsizliği”, “Ölüme Maruz Kalma” ve “Acı Çekerek Ölme” alt boyutlarından aldıkları puanların yüksek olduğu analiz edilmiştir. COPE ölçeğine göre “Zihinsel Boş Verme”, “Soruna Odaklanma” ve “Duyguları Açığa Vurma”, “İnkâr” ve “Duygusal Sosyal Destek Kullanımı” alt boyut puanları, kadınların erkeklere göre daha fazladır. Diğer COPE alt boyutlarından alınan puanların, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir.
- Ölüm kaygısı ve başa çıkma tutum düzeyleri yaş değişkenine göre farklılaşmamaktadır. Umutsuzluk düzeyi ise yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır. 53-69 ve 70 ve üzeri yaş gruplarında yer alan şehit

yakınlarının 17-34 yaş gruplarında yer alan şehit yakınlarına göre umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

- “Gelecek Beklentileri” alt boyutunda 53-69 yaş grubundaki katılımcıların 17-34 yaş grubunda yer alan katılımcılara göre gelecek beklentileri alt boyut puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. “Motivasyon Kaybı” alt boyutunda 53-69 ve 70 yaş ve üzeri yaş grubunda yer alan katılımcıların Motivasyon Kaybı alt boyut puanlarının 17-34 yaş grubunda yer alan katılımcıların puanlarına göre yüksek olduğu belirlenmiştir. “Umut Faktörü” alt boyutunda 53-69 yaş grubunda yer alan katılımcıların 17-34 ve 70 yaş ve üzeri gruplarında yer alan katılımcıların puanlarına göre yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca 53-69 yaş grubunda yer alan katılımcıların puanlarının 35-52 yaş grubunda yer alan katılımcıların puanlarına göre yüksek olduğu görülmüştür. TÖKÖ alt boyutlarına göre yaş değişkeni farklılık göstermemektedir. Umutsuzluk ölçeği alt boyutlarına göre yaş değişkeni farklılık göstermektedir. COPE ölçeği alt boyutlarına göre “Zihinsel Boş Verme” alt boyutu 70 yaş ve üzeri yaş grubundaki bireylerin diğer yaş grubundaki bireylere göre puanının düşük olduğu analiz edilmiştir. “Dini Olarak Başa Çıkma” alt boyutunda 17-34 yaş grubundaki katılımcıların 53-69 ve 70 yaş ve üzeri yaş gruplarındaki katılımcılara göre aldıkları puanların düşük olduğu analiz edilmiştir. “Şakaya Vurma” alt boyutunda 17-34 yaş grubundaki katılımcıların 35-52 ve 53-69 yaş grubundaki katılımcılara göre aldıkları puan yüksektir. “Geri Durma” alt boyutunda 35-52 yaş grubundaki katılımcıların 53-69 yaş grubundaki katılımcılara göre puanı yüksektir. Diğer alt boyutlardan alınan puanların katılımcıların ait oldukları yaş gruplarına farklılaşmadığı görülmüştür.
- Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği puanları değerlendirildiğinde ilkökul mezunlarının üniversite mezunlarına göre umutsuzluk düzeylerinin ve ölüm kaygısı düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Başa Çıkma Tutumları Ölçeği puanları değerlendirildiğinde ilkökul mezunlarının başa çıkma tutum düzeylerinin okuryazar olmayan bireylere göre yüksek olduğu görülmüştür.
- BUÖ alt boyutlarına göre eğitim düzeyi değişkeni analiz edilmiş ve “Gelecek Beklentileri” alt boyut puanlarının eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığı test edilmiştir. “Motivasyon Kaybı” alt boyutuna göre ilkökul mezunlarının ve okur-

yazar olmayanların üniversite mezunlarına göre motivasyon kaybı puanı yüksektir. “Umut Faktörü” alt boyutunda ilkokul mezunlarının üniversite mezunlarına göre puanı yüksektir. ÖKÖ alt boyutuna göre Üniversite mezunu şehit yakınlarının ilkokul mezunu bireylere göre “Ölümün Belirsizliği” alt boyutundan aldıkları puanların yüksek olduğu görülmüştür. “Ölüme Maruz Kalma” alt boyutuna göre üniversite ve ortaokul mezunu olan şehit yakınlarının ilkokul mezunlarına göre aldıkları puan yüksektir. “Acı Çekerek Ölme” alt boyutundan alınan puanların katılımcıların eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. COPE alt boyutuna göre “Zihinsel Boş Verme” alt boyutunda lise mezunu bireylerin aldıkları puanların okur-yazar olmayan bireylere göre yüksek olduğu belirlenmiştir. “Soruna Odaklanma” ve “Duyguları Açığa Vurma” alt boyutu incelendiğinde ortaokul mezunu bireylerin aldıkları puanların ilkokul mezunu bireylere göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların diğer alt boyutlardan aldıkları puanların eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir.

- Şehit ailelerinin Ölüm Kaygısı ve Başa Çıkma Tutumları medeni durum değişkenine göre farklılaşmamaktadır. Umutsuzluk düzeylerinin ise medeni duruma göre farklılaştığı analiz edilmiştir. Medeni durumu dul olan şehit yakınlarının bekâr bireylere göre umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu test edilmiştir.
- BUÖ alt boyutlarına göre katılımcıların medeni durumları incelenmiş ve “Gelecek Beklentileri” alt boyutundan aldıkları puanların farklılaşmadığı görülmüştür. “Motivasyon Kaybı” alt boyutunda dul olan katılımcıların bekâr olan katılımcılara göre puanları yüksektir. “Umut Faktörü” alt boyutunda dul olan katılımcıların bekâr ve boşanmış olan katılımcılara göre puanı yüksektir. TÖKÖ alt boyutlarından alınan puanların farklılaşmadığı analiz edilmiştir. COPE alt boyutlarına göre “Zihinsel Boş Verme” alt boyutunda bekâr olan katılımcıların dul ve evli katılımcılara göre puanı yüksektir. “Dini Olarak Başa Çıkma” alt boyutunda evli katılımcıların bekâr katılımcılara göre puanı yüksektir. “Şakaya Vurma” alt boyutunda bekâr katılımcıların dul katılımcılara göre puanı yüksektir. COPE diğer alt boyut puanlarının medeni durumlara göre farklılaşmadığı görülmüştür.

- Şehit yakınlarının ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutum düzeylerinin sahip oldukları kardeş sayılarına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir.
- BUÖ alt boyutlarına göre “Gelecek Beklentileri” alt boyutunda 5 kardeş ve üzeri kardeşe sahip olan katılımcı puanlarının 4 kardeşe sahip olan katılımcı puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. “Motivasyon Kaybı” alt boyutunda ise 5 kardeş ve üzeri kardeşe sahip olan katılımcıların puanlarının 0 veya 1 kardeş sahibi olan katılımcılara göre puanları yüksektir. TÖKÖ alt boyutlarından alınan puanların sahip oldukları kardeş sayılarına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. COPE alt boyutlarından alınan puanların sahip oldukları kardeş sayısına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir.
- Şehit yakınlarının ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutum düzeylerinin sahip oldukları çocuk sayılarına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir.
- BUÖ alt boyutlarının şehit ailelerinin sahip oldukları çocuk sayısına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. TÖKÖ alt boyutlarının şehit ailelerinin sahip oldukları çocuk sayısına göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir. COPE alt boyutlarına göre “Dini Olarak Başa Çıkma” alt boyutunda 4 çocuk ve üzeri çocuğa sahip olan katılımcıların 2 ve 3 çocuğa sahip olan katılımcılara göre puanı yüksektir. Diğer alt boyut puanlarının sahip olunan çocuk sayısına göre farklılaşmadığı görülmüştür.
- Şehit yakınlarının ölüm kaygısı, umutsuzluk ve başa çıkma tutum düzeylerinin gelir düzeyi göre farklılaşmadığı analiz edilmiştir.
- BUÖ alt boyutlarının gelir düzeylerine göre bir farklılık taşımadığı görülmüştür. TÖKÖ alt boyutlarının gelir düzeyine göre farklılık taşımadığı görülmüştür. COPE alt boyutlarına göre “Zihinsel Boş Verme” alt boyutunda gelir düzeyi 3000-4000 TL olan katılımcıların 4000 TL ve üzeri olan katılımcılara göre puanı yüksektir. Diğer alt boyutlardan alınan puanların katılımcıların gelir düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmüştür.
- Şehit kişilerin annelerinin, babalarının ve kardeşlerinin şehit kişinin çocuklarına göre umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Şehit kişilerin annelerinin şehit kişinin babaları ve kardeşlerine göre ölüm kaygısı düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.
- BUÖ alt boyutlarından “Gelecek Beklentileri” alt boyutu incelendiğinde şehit kişinin annesinin şehit kişinin çocuğuna göre puanı yüksektir. “Motivasyon

Kayıbı” alt boyutunda çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre şehit annesinin, babasının ve eşinin şehit kişinin çocuğuna gre puanı yüksektir. “Umut Faktörü” alt boyutunda şehit kişinin anne ile babasının şehit kişinin çocuğuna göre puanı yüksektir. TÖKÖ alt boyutlarından “Ölümün Belirsizliği” alt boyutunda şehit kişilerin annelerinin şehit kişilerin eşlerine ve babalarına göre puanları yüksektir. “Ölüme Maruz Kalma” ve “Acı Çekerek Ölme” alt boyutları incelendiğinde şehit kişilerin annelerinin şehit kişilerin babalarına ve kardeşlerine göre aldıkları puan yüksektir. COPE’a göre “Pozitif Yeniden Yorumlama”, “Yararlı Sosyal Destek Kullanımı”, “Aktif Başa Çıkma”, “İnkâr”, “Geri Durma”, “Duygusal Sosyal Destek Kullanımı”, “Madde Kullanımı”, “Kabullenme”, “Diğer Meşguliyetleri Bastırma” ve “Plan Yapma” alt boyutlarından alınan puanların şehit kişiyle yakınlık derecelerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. “Zihinsel boş verme” alt boyutu incelendiğinde şehit kişilerin çocuklarının şehit kişilerin annelerine göre aldıkları puanların yüksek olduğu belirlenmiştir. “Soruna odaklanma” ve “duyguları açığa vurma” alt boyutu incelendiğinde şehit kişilerin eşlerinin şehit kişilerin kardeşlerine göre aldıkları puanların yüksek olduğu görülmüştür. “Dini olarak başa çıkma” alt boyutu incelendiğinde şehit kişilerin annelerinin ve babalarının şehit kişilerin çocuklarına göre aldıkları puanların yüksek olduğu görülmüştür. “Şakaya vurma” alt boyutundan alınan puanlara göre şehit kişilerin çocuklarının alt boyuttan aldıkları puanların şehit kişilerin eşlerinden, annelerinden, babalarından ve kardeşlerinden yüksek olduğu analiz edilmiştir. “Davranışsal olarak boş verme” alt boyutundan alınan puanlara göre şehit kişilerin annelerinin, şehit kişilerin kardeşlerine göre aldıkları puanların yüksek olduğu görülmüştür.

- Araştırma ölçeklerinin alt boyutlarından alınan puanlarla korelasyon analizi yapılmıştır. Bunun sonucuna göre ölçekler ve alt boyutlar arasında orta ve yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. “Gelecek Beklentileri” alt boyutu ile “Motivasyon Kaybı”, “Umut” Faktörü ve BUÖ arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; “Ölümün Belirsizliği”, “Ölüme Maruz Kalma”, “Acı Çekerek Ölme”, TÖKÖ “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında pozitif yönde orta düzeyde; “Pozitif Yeniden Yorumlama” ve “Aktif Olarak Başa Çıkma” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

- “Motivasyon Kaybı” alt boyutu ile “Umut Faktörü” ve BUÖ arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; “Acı Çekerek Ölme”, TÖKÖ, “İnkâr” ve “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında pozitif yönde orta düzeyde; “Aktif Başa Çıkma” ve “Plan Yapma” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Umut” Faktörü alt boyutu ile BUÖ arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında pozitif yönde orta düzeyde; “Pozitif Yeniden Yorumlama” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- BUÖ ile “Ölümün Belirsizliği”, “Ölüme Maruz Kalma”, “Acı Çekerek Ölme”, TÖKÖ ve “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında pozitif yönde orta düzeyde; “Pozitif Yeniden Yorumlama” ve “Aktif Başa Çıkma” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Ölümün Belirsizliği” alt boyutu ile “Ölüme Maruz Kalma” ve TÖKÖ Arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; “Acı Çekerek Ölme”, “İnkâr” ve “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında pozitif yönde orta düzeyde; “Plan Yapma” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Ölüme Maruz Kalma” alt boyutu ile TÖKÖ Arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; “Ölüme Maruz Kalma”, “İnkâr” ve “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında pozitif yönde orta düzeyde; “Plan Yapma” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Acı Çekerek Ölme” alt boyutu ile TÖKÖ Arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında pozitif yönde orta düzeyde; “Plan Yapma” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- TÖKÖ ile “İnkâr” ve “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında pozitif yönde orta düzeyde; Plan Yapma arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Pozitif Yeniden Yorumlama” alt boyutu ile “Aktif Başa Çıkma”, “Geri Durma”, “Kabullenme”, “Diğer Meşguliyetleri Bastırma” ve COPE arasında pozitif yönde

orta düzeyde; “İnkâr” ve “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

- “Zihinsel Boş Verme” alt boyutu ile “Şakaya Vurma” ve COPE arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Soruna Odaklanma” alt boyutu ile “Yararlı Sosyal Destek Kullanımı”, “Duygusal Sosyal Destek Kullanımı” ve COPE arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Yararlı Sosyal Destek Kullanımı” alt boyutu ile “Duygusal Sosyal Destek Kullanımı” arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; “Plan Yapma” ve COPE arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Aktif Başa Çıkma” alt boyutu ile “Geri Durma”, “Diğer Meşguliyetleri Bastırma”, “Plan Yapma” ve COPE arasında pozitif yönde orta düzeyde; “İnkâr” ve “Davranışsal Olarak Boş Verme” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Dini Olarak Başa Çıkma” alt boyutu ile “Kabullenme” arasında pozitif yönde orta düzeyde; “Madde Kullanımı” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Şakaya Vurma” alt boyutu ile COPE arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Davranışsal Olarak Boş Verme” alt boyutu ile “Plan Yapma” arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Geri Durma” alt boyutu ile “Kabullenme”, “Diğer Meşguliyetleri Bastırma”, “Plan Yapma” ve COPE arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Duygusal Sosyal Destek Kullanımı” alt boyutu ile “Plan Yapma” ve COPE arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Kabullenme” alt boyutu ile “Diğer Meşguliyetleri Bastırma” ve COPE arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.
- “Plan Yapma” alt boyutu ile COPE arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

6.2. Öneriler

- Şehit yakınlarına araştırma çerçevesindeki sonuçlara göre ölüm kaygısı, umutsuzluk ya da strese maruz kalındığında nasıl başa çıkılabileceği ile ilgili eğitimler verilebilir.
- Bu çalışmaya yönelik olarak ölüm kaygısı oranını azaltmak için şehit yakını kadınlara ve eğitim düzeyi okur yazar olmayan ve ilkokul mezunu olan bireylere, umutsuzluk düzeyini azaltmak için 50 yaş ve üzeri şehit yakınlarına, ilkokul mezunu şehit yakınlarına ve şehit eşlerine yönelik psikolojik destek sağlanabilir ve daha sağlıklı baş etme yöntemleri üzerinde de durulabilir.
- Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı Ankara ilinde ikamet eden 140 şehit yakınına kapsamıdır. Bundan sonraki çalışmalarda Ankara ilinde ikamet eden bütün şehit yakınlarının dahil edilmesi daha kapsamlı verilerin elde edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo demografik veri formundaki değişkenlerin artırılması ya da değiştirilmesi, bundan sonraki çalışmalara katkı sağlayabilir.
- Bundan sonraki çalışmalarda şehit yakını olmayan bir kontrol grubu da çalışmaya eklenerek karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.
- Araştırma analizlerinin daha sağlıklı sonuç vermesi bakımından araştırma, daha geniş bir çalışma grubu ile yapılabilir. Araştırmaya 17 yaş altındaki şehit yakınları dahil edilmemiştir. Bu gruba yüzyüze görüşmeler yapılarak veriler toplanıp analiz yapılabilir.
- Araştırma Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği ile sınırlıdır. Aynı araştırma üzerinden farklı ölçeklerle çalışılabilir.

KAYNAKÇA

- Acehan, G., Eker F. (2013). Acil Tıp Hizmeti Veren Sağlık Personelinin Ölüm Kaygısı, Ölümle İlişkin Depresyon Düzeyleri ve Kullandıkları Başa Çıkma Yolları. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 1(4),27-35.
- Ağargün M, Beşiroğlu L, Kıran Ü, Özer Ö, Kara H. (2005). COPE (Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği): Psikometrik özelliklere ilişkin bir ön çalışma. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* , 6, 221-226.
- Ağır M. (2017). Yaşam Kalitesi, Değerleri Umut-Umitsuzluk. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11,1-20.
- Akandere, M. Acar, M. ve Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve Fiziksel Engelli Çocuğa Sahip Anne Ve Babaların Yaşam Doyumu Ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (22), 23-32.
- Akın A. (2012). *Güncel Psikolojik Kavramlar 1: Pozitif Psikoloji*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Akman Y, Korkut F. (1993). Umut Ölçeği Üzerine Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9,193-202.
- Aktürk, D., Şahin M. (2019). Ölümle Çok Karşılaşılan Servislerde Çalışan Hemşirelerle Meslekleri Gereği Ölümle Karşılaşmayan Kişilerde Ölüm Kaygısı, Sürekli Kaygı ve Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Antalya; Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(7), 9-23.
- Algın, F. (2000). *Şizofreni Hastalarında Başa Çıkma Tutumlarının Umutsuzluk, İntihar Davranışı ve İçgörüsü ile İlişkisi*. Uzmanlık tezi, Bakırköy Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 6. Psikiyatri Bilimi, İstanbul.
- Aras, A. (2011). Müzik Bölümü Lisans Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi: Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı Örneği. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 31(2), 509-524.
- Arslantaş, H. Adana, F. Kaya, F. Turan, D. (2010). Yatan Hastalarda Umutsuzluk ve Sosyal Destek Düzeyi ve Bunları Etkileyen Faktörler. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 18 (2), 87-97.
- Aydın, A. S. (2003). *Ergenlerde Stresle Başa Çıkma Tarzları ile Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aysan, F., Hamarat, E., Thompson, D., Zabrocky, KM., Steele, D., Matheny, KB. (2001). Perceived stress and coping resource availability as predictors of life satisfaction in young, middle-aged, and older adults. *Exp Aging Res*. 27(2), 181-96.
- Ayten, A. (2009). Üniversite öğrencilerinde ölüm kaygısı: Türk ve Ürdünlü öğrenciler üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*,11, 4, 86-08.

- Ayyıldız, T., Şener D.K., Kulakçı, H., Veren, F. (2012). Zihinsel engelli çocuğa sahipannelerin stresle baş etme yöntemlerinin değerlendirilmesi, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 11(2), 1-12.
- Balcı, A. (2014). *Çalışanlarda Stres Kaynakları, Stresle Başa Çıkma Yöntemleri ve Sağlık Sektörü*, Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Baltaş, A. ve Baltas, Z. (2000). *Stres ve Başa çıkma Yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Basut, E. (2006). Stres, Başa çıkma ve Ergenlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13(1), 31–36.
- Bedel, A. ve Ulubey, E. (2015). Ergenlerde Başa Çıkma Stratejilerini Açıklamada Bilişsel Esnekliğin Rolü, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (55), 291-300.
- Boysan, M. (2012). *Üniversite Öğrencilerinde Erken Dönem Uyumsuz Şemalar, Başa Çıkma Stilleri ve İyi Oluş Arasındaki İlişkilere Yönelik Bir Model Sınaması*, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, Ankara.
- Budak, S. (2005). Psikoloji Sözlüğü, *Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları*.
- Cotter, R. P. (2003). *High risk behaviors in adolescence and their relationship to death anxiety and death personifications*. Omega: Journal of Death & Dying, 47(2), 119-137.
- Çelikler, A. N. (2017). *Bir Grup Genç Yetişkinde Bilinçli Farkındalık Düzeyi İle Başa Çıkma Tutumları Ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, İstanbul, Haliç Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Çörtük, A. (2019). *Genç Yetişkinlerde Ebeveyn Duygusal Erişebilirlik ve Algılanan Ebeveynlik Biçiminin Başa Çıkma Tutumları ile ilişkisi*, Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Çuhadaroğlu, F. (1993). Adolesanlarda depresyon ve anksiyetenin birlikte görülmesi: *Gözden geçirme*, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 4(3), 183-188.
- Dilbaz, N., Seber, G. (1993). Umutsuzluk kavramı: Depresyon ve intiharda önemi. *Kriz Dergisi* 1(3):134-138
- Dinçer, D., Derelioğlu, Y. (2005). Üniversite Sınavına Hazırlanan Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi, *VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitapçığı*, Ankara, Nobel Basımevi.
- Doğan, P. (2012). Resim Öğretmeni Adaylarının Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36, 115-127.
- Dökmen, U. (2003). *Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Var Olmak, Gelişmek Uzlaşmak*. 1. Baskı, İstanbul, Sistem Yayıncılık.
- Durak, A. ve Palabıyıkoglu, R. (1994). Beck umutsuzluk ölçeği geçerlik çalışması. *Kriz Dergisi*, 2(2); 311.
- Duran, S., Ünsal, G. (2014). Şehit Aileleri ve Malul Gazilerin Psikolojik Dayanıklılık ve Depresif Belirtilerinin Belirlenmesi, *Acıbadem üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 5(2), 158-163.

- Düzgören Ü. (2017). *Boşanmış Bireylerde Başa Çıkma Tutumu İle Benlik Saygısı Arasında ki İlişkinin Sosyo Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü, İstanbul.
- Eraslan, B. (2000). *Yaşam Doyumları Farklı İlköğretim Öğretmenlerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erden, G. (2000). Çocuklarda Yas ve Acıyla Baş Etmede Yardım. *Türk Psikoloji Bülteni*, 76, 16- 17.
- Erdoğan, MY., Özkan M, (2007). Farklı dini inanışlardaki bireylerin ölüm kaygıları ile ruhsal belirtiler ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 14, s. 171-79.
- Ertufan, H. (2008). *Hekimlik uygulamalarında ölümle sık karşılaşmanın ölüm kaygısı üzerine etkisi*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Folkman, S. (1984). Personal control and stress and coping processes: a theoretical analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 4,839-852.
- Geçtan, E. (1999). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gençöz, F., Vatan, S. & Lester, D. (2006). Umutsuzluk, Çaresizlik ve Talihsizlik Ölçeği'nin Türk örneğinde güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Kriz Dergisi*, 14 (1), 21-29.
- Göka, E. (2009). *Ölme: Ölümün ve Geride Kalanların Psikolojisi*. 1. Baskı. İstanbul: Timaş.
- Howze, R. A. (2001). *Death Anxiety and Psychotherapy: An Examination of Counselor Trainees Reactions to Death-Related Issues* (Submitted to the Office of Graduate Studies of Texas A and M University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy), Texas.
- Hululular, G. (2019). *Orta Yaşlı Bireylerde Yaşam Doyumunu Etkileyen Umutsuzluk Depresyon ve Ölüm Kaygısının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yakındoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Lefkoşa.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem (ö. 711/1311) (ts.). *Lisânü'l-Arab*, (Abdullah Ali el-Kebîr vd., thk.), Kahire, Dârü'l-Meârif.
- Johnson, T. M. & Zurlo, G. A. (2014). Christian martyrdom as a pervasive phenomenon. *Society*, 51, 679- 685.
- Kalaoğlu Öztürk Z, (2010). *Yaşlı bireylerde ölüm kaygısı*. Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adana.
- Karaca, F. (2000) *Ölüm Psikolojisi*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Karancı, N. Işıklı, S. ve Aker, T. (2009). Yetişkinlerde Travmatik olay yaşama yaygınlığı, Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Travma Sonrası Gelişimin Değerlendirilmesi. TÜBİTAK SOBAG Projesi.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*, 21. Baskı. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kastenbaum, R. (2007). *Death anxiety*. Arizona State University, Tempe Az, U.S.A.

- Kemer, G., Atik, K. (2005). Kırsal ve İl Merkezinde Yaşayan Lise Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeylerinin Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeyine Göre Karşılaştırılması, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi Sayı 21*:161-168.
- Keskin, G., Babacan Gümüş, A. (2014). Infertility: İnfertilite: Umutsuzluk Perspektifinden Bir İnceleme, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5(1), 9-16.
- Kırımoğlu, H. (2010). Türkiye'deki beden eğitimi ve spor yüksek okulu son sınıf öğrencilerinin istihdam sorunu açısından umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi, *Kastamonu Eğitimi Dergisi*, (18)1, 37-46.
- Kızılgöç, M. (2011). *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Koç, M. (2004). Yaşlılık Döneminde Ölüm Ötesi Psikolojisi Üzerine Bir Alan Araştırması. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 203-228.
- Konkan, R., Erkuş, G. H., Güçlü, O. Şenormancı, Ö., Aydın, E., Ülgen, Mine C., Sungur, M. Z. (2014). İntihar Girişiminde Bulunan Kişilerde Başa Çıkma Tutumları, *Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi*, 51(1), 46-51.
- Konukbay, D. (2005). *Engelli Çocuk Ebeveynlerinin Umutsuzluk Düzeyleri Ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Korkusuz M, (2019). *Kocası Şehit Olan Kadınlarda Şehitlik Algısının Yas Sürecine ve Benlik Saygısına Olan Etkilerinin İncelenmesi: 15 Temmuz 2016 Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köftegül Ö, (2018). *Yetişkin Bireylerde Ölüm kaygısı ve Dindarlık*. Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Köklü N., Büyükköztürk Ş., Bökeoğlu Ö., (2007). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*, Ankara, Pegem Yayıncılık.
- Lavender, A, Watkins, E. (2004). Rumination And Future Thinking In Depression, *British Journal of Clinical Psychology*, 43,129–142.
- Lazarus, R.S. (2006). *A New Synthesis: Stress and Emotion*. New York: Springer.
- Mutlu, E, (2013). *İçgüdümlü ve dış güdümlü dindarlık ile ölüm kaygısı arasında ki ilişki: üniversite öğrencileriyle bir çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Melges, FT. (1969). Types of hopelessness in psychological process. *Arch Gen Psychiatry*, 20, 690-699.
- Nurdoğan A.K. (2018). *Şehit yakınları ve gazilere sağlanan desteklerin sosyal dışlanma algısı ve yaşam kalitesinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- O'connor, R, C, Connery, H., Cheyne, W, M. (2000). "Hopelessness: the role of depression, future directed thinking and cognitive vulnerability", *Psychology, Health and Medicine*, 5(2):155-161.
- Oğuztürk, Ö., Akça, F., Şahin, G. (2011). Üniversite Öğrencilerinde Umutsuzluk Düzeyi İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Üzerinden İncelenmesi, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 14 (3), 173-184.

- Onur, B. (2000). *Gelişim psikolojisi: yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, s. 45, 124-89.
- Özbayır, T., Yavuz, M., Demir Korkmaz, F., Taşdemir, N., Dirimeşe, E., Okgün A., Sek, Z. (2011). Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği İntörn Öğrencilerinin Klinik Uygulamaya İlişkin Değerlendirmeleri ve Akademik Başarı Durumları', *Ege Üniv. Hemşirelik Y.O. Dergisi*, 27(1), 1-9.
- Özben, Ş. ve Argun, Y. (2003). İlköğretim öğretmenlerinin umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri üzerine bir araştırma. *Ege Eğitim Dergisi*, 3(1), 36-48
- Özçelik, M. (2007). *Duygusal zeka becerileri eğitimi programının şehit ailelerinin depresyon ve anksiyete düzeylerine etkisi*. Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.
- Özdemir, C. (2008). Terör: Şehit ve Gazi Yakınlarının Terör Hakkındaki Görüşleri, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 5 (8), 477-500.
- Özdemir, L. (2019). *Şehit Ailelerinin Yas Süreciyle Baş etme Davranışlarının incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi , Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özkaya, G. (2017). *Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ve Umutsuzluk ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Programı, İstanbul.
- Özmen, D., Erbay Dünder, P., Çetinkaya, A. Ç., Taşkın, O., Özmen, E. (2008). Lise Öğrencilerinde Umutsuzluk ve Umutsuzluk Düzeyini Etkileyen Etkenler, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9 (1), 8-15.
- Öztürk, Z. (2010). *Yaşlı Bireylerde Ölüm Kaygısı*. Uzmanlık tezi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana.
- Peker, H. (2003). *Din Psikolojisi*, İstanbul: Çamlıca.
- Polat, A. (2019), *Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Uygulama Sırasında Yaşadıkları Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Yaşamasına Neden Olan Faktörlerin Belirlenmesi*, Yüksek lisans Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, Nevşehir.
- Romero, M. (1989). Hope and Outcome Anticipation, *Dissertation Abstract International*. Vol.50, 5, 1258-A
- Roth S, Cohen LJ. (1986). Approach, avoidance, and coping with stress. *Am Psychol*, 4, 813-819.
- Santrock, JW. (2016). *Yaşam boyu gelişim psikolojisi*. Çev: Galip Yüksel, 13. Basım, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 589-37.
- Saral, K. (2013). *Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Stresle Başa Çıkma Tarzları Eğitim Öğretim Yaşantılarında Stresle Başa Çıkma ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Serper, Ö. (2017). *Uygulamalı İstatistik*, 8. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 317-320.
- Sezer S, Saya P. (2009). Gelişimsel Açından Ölüm Kavramı; *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 151-165.

- Snyder, CR, Crowson, JJ. (1998). Hope and coping with cancer by collage women. *JPers*, 66, 195-214.
- Sümer, N. (2015). *Dinlerde intihar, şehitlik ve ötenazi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Şahin, A. (2002). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 13, 143-157.
- Şengül, S., Baykan, H. (2013). Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinde Depresyon, Anksiyete ve Stresle Başa Çıkma Tutumları, *Kocatepe Tıp Dergisi* 14(1), 30-39.
- Tahta, F., Tahta, K., Dernek, S. (2015). Çocukların Yakınlarının Ölüm Kavramlarını Algılama Üzerine Kurdukları Sistemler ve Oyunlar, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, 1-9.
- Tanhan, F. (2007). *Ölüm Kaygısıyla Baş Etme Eğitiminin Ölüm Kaygısı ve Psikolojik İyi Olma Düzeyine Etkisi*, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Doktora Programı, Ankara.
- Tarhan, S., Bacanlı, H. (2015). Sürekli Umut Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması, *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 1-14.
- Tetik, S. Yurtsever, H. (2018). Ön Lisans Öğrencilerinin Umutsuzluk Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(21), 39-56.
- Turan Başoğlu, S. (2007). *Sınav Kaygısı ile Özgüven Arasındaki İlişkinin Erinlik Döneminde İncelenmesi*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turgay, M. (2003). *Ölüm Korkusu ve Kişilik Yapısı Arasındaki İlişki*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Türküm, A. S. (1999). *Stresle Başa çıkma ve İyimserlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Araştırma Fonu Yayınları.
- Türksever, Z., Aslan F. (2014). İstanbul Folklorunda Şehitlik Etrafında Oluşan Halk İnançları, Uygulamalar ve Memoratlar: Edirnekapı Şehitliği Örneği, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 51 (51), 27-62.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2020). <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi:31.01.2020).
- Üngüren, E., Ehtiyar, R. (2009). "Türk ve Alman Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması ve Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Turizm Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma", *Journal of Yaşar University*, 4(14):2093-2127.
- Vatan, S. Gençöz, T. (2007). Huzur evlerinde Yaşayan Yaşlıların Depresif Yakınmaları, Umutsuzluk Düzeyleri ve Ölüm Kaygıları ile İlişkili Özellikler, *Ankara; Kriz Dergisi*, 15(2), 49-61.
- Yenibaş, R., Şirin, A. (2007). *Ailede Çocuğun İstismarı ve Umutsuzluk*. İstanbul: Nobel Yayın Evi.

- Yerlikaya, İ. (2006). *"Bilişisel-Davranışçı Yaklaşım ve Hobi Terapiye Dayalı "Umut Eğitimi Programlarının İlköğretim Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyine Etkisi"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, B., Keskinliç Kara S. B. (2017). Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Ulakbilge*, 5 (11), 571-587.
- Yıldırım, İ. (1991). Stres ve Stresle Başa Çıkmada Gevşeme Teknikleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara, 6, 175-189.
- Yıldırım, S. (2007). *"Anaokulu Öğretmenlerinde Tükenmişlik Düzeyi ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki"*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, Ş., Çınar, A., Kısa, İ. (2018). Şehit Ailelerine Yönelik Yas Danışmanlığı Modeline Dayalı Grup Çalışması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (60), 1183- 1196.
- Yıldırım. B. Ve Keskinliç Kara, S.B. (2017). Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Ulakbilge*, 5(11), 571-587.
- Yıldız M. (2011). "Tutuklu ve Hükümlülerde Umutsuzluk, Ölüm İlişkin Depresyon ve Ölüm Kaygısı İlişkisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(1), 1-7.
- Yılmaz S. (2013). Çocuklarda Ölüm Kaygısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *bilimname XXV*, 2013(2), 169-189.
- Yılmaz, B. (2006). *Arama kurtarma çalışanlarında travma sonrası stress belirtileri ve travma sonrası büyüme ile ilgili değişkenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Yılmaz M. (2011). Tutuklu ve Hükümlülerde Umutsuzluk, Ölüm İlişkin Depresyon ve Ölüm Kaygısı İlişkisi, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(1) 1-7.
- Yukay Yüksel M, Güneş F, Akdağ C, (2017). Investigation of the death anxiety and meaning in life levels among middle-aged adults. *Spiritual Psychology and Counseling*, 2, 165-81.

EKLER**Ek 1. Katılımcı Bilgilendirme Formu**

Bu araştırma, şehit ailelerinde ölüm kaygısının umutsuzluk ve başa çıkma tutumları ile ilişkisinin incelenmesi amacıyla Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji bölümü tarafından yürütülmektedir. Veri toplamak amacıyla bir dizi anket hazırlanmıştır. Sorulara vereceğiniz cevaplar gizli tutulacak, yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacak ve istatistiksel olarak topluca değerlendirilecektir. Samimi cevaplar vermeniz araştırmanın geçerliliğini arttıracaktır. Katılımınız gönüllülük esasına bağlıdır.

Katılımınız için teşekkürler.

Hilal Sevencan

Yakın Doğu Üniversitesi

Klinik Psikoloji

Yüksek lisans Öğrencisi

Tel: 0543 672 03 92

E-mail: hilal9439@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ULU

Yakın Doğu Üniversitesi Öğretim Üyesi

E-mail: ezgi.ul@neu.edu.tr

EK 2. AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Sayın katılımcı,

Bu anket Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Bölümü tarafından yürütülmekte olan araştırmanın bir bölümüdür. Toplanan veriler şehit ailelerinde ölüm kaygısının umutsuzluk ve başa çıkma tutumları ile ilişkisini anlamamıza yardım edecek ve sadece bilimsel amaç kapsamında kullanılacak, yalnızca ulusal/uluslararası akademik toplantılarda ve/veya yayınlarda sunulacaktır. Toplanan veriler birlikte değerlendirilecek ve değerlendirmenin sonunda istatistiksel olarak yorumlanacaktır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Sizden alınan kimlik bilgileriniz ve doldurduğunuz ölçeklerde bulunan bilgileriniz hiçbir şekilde üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır. Bizimle iletişime geçerek istediğiniz zaman çalışmadan çekilebilirsiniz. Eğer çalışmadan çekilirseniz, sizden toplanan tüm veriler veri tabanımızdan silinecektir ve sizinle ilgili olan veriler çalışmada kullanılmayacaktır. Bu konu ile ilgili herhangi bir sorunuz veya endişeniz olursa, bize aşağıdaki iletişim bilgilerinden ulaşabilirsiniz.

Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışmayla ilgili daha fazla bilgi almak isterseniz;

Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Ulu

Yüksek Lisans Öğrencisi;

Yakın Doğu Üniversitesi Öğretim Görevlisi

Psk. Dan. Hilal Sevensan,

E-mail: ezgi.ul@neu.edu.tr

E-mail: hilal9439@gmail.com.

Yukarıdaki bilgileri okudum ve bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum.

Ad / Soyad:

Tarih:

İmza:

---/---/---

Ek 3. Sosyo- Demografik Veri Formu

1.YAŞI:

2.CİNSİYET: Kadın() Erkek()

3.EĞİTİM DÜZEYİ: İlkokul() Ortaokul() Lise() Üniversite () Okur-Yazar() Okur-Yazar Değil()

4. MEDENİ DURUM: Bekar() Evli () Birlikte Yaşıyor() Ayrı Yaşıyor()
Boşanmış() Eşini Kaybetmiş()

5. KARDEŞ SAYISI:

6. ÇOCUK SAYISI:

7.AYLIK EV GELİRİNİZ: 500-1000TL( ) 1001-2000TL( ) 2001-3000TL ( )
3001-4000TL ( ) 4001TL ve Fazlası( )

8. ŞEHİT KİŞİYLE YAKINLIK DERECEYİZ: Eşiyim( ) Annesiyim ( ) Babasıyım ( )
Çocuğuyum( ) Kardeşiyim( )

Ek 4. Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği

Açıklama: Bu ölçekte gerilim ya da endişeye neden olabilecek bazı deneyim ve durumlarla ilgili ifadeler yer almaktadır. Her bir maddeyi okuyarak, maddede belirtilen durumun genelde sizi ne kadar rahatsız ettiğini "Hiçbir zaman", "Nadiren", "Ara sıra", "Sık sık" veya "Her zaman" seçeneklerinden birini (X) şeklinde işaretleyerek belirtiniz. Lütfen ifadeler üzerinde fazla düşünmeyiniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. İfadeyi okuduktan sonra fazla zaman sarfetmeden uygun seçeneği işaretleyiniz.

Sıra No	Her bir ifadenin size göre uygunluğunu en iyi şekilde gösteren kutucuğu (X) şeklinde işaretleyiniz.	Hiçbir zaman	Nadiren	Ara sıra	Sık sık	Her zaman
1	Ölümün nasıl bir şey olacağını bilememek beni kaygılandırır					
2	Ölümün belirsizliği beni kaygılandırır					
3	Ölürken yanımda kimsenin olmaması düşüncesi beni kaygılandırır					

Ek 5. Beck Umutsuzluk Ölçeği

Aşağıda geleceğe ait düşünceleri ifade eden bazı cümleler verilmiştir. Lütfen her bir ifadeyi okuyarak bunların size ne kadar uygun olduğuna karar veriniz. Örneğin okuduğunuz ilk ifade size uygun ise "evet" uygun değilse "hayır" ifadesinin altındaki kutunun içine (X) işareti koyunuz.

EVETHAYIR

1. Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum. ( ) ( )
2. Kendim ile ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur. ( ) ( )
3. İşler kötüye giderken bile her şeyin hep böyle kalmayacağım bilmek beni rahatlatıyor. ( ) ( )

Ek 6. Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği

Bu ölçek yardımıyla insanların günlük yaşamlarında güç veya bunaltı verici olaylarla ya da sorunlarla karşılaştıkları zaman nasıl tepki verdiklerini araştırmayı amaçlıyoruz. İnsanların karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerinin çok sayıda yolu olabilir. Ancak yine de siz secenekleri bir sorunla karşılaştığınızda genel olarak ne yaptığınızı ya da nasıl davrandığınızı düşünerek işaretlemeye calisin. Secenekleri işaretlerken bir öncekinden bağımsız düşünmeye özen gösterin. Secenekleri belirtirken su belirtilen puanlamayı kullanın: 1=Asla böyle bir şey yapmam 2=Çok az böyle yaparım 3=Orta derecede böyle yaparım 4=Çoğunlukla böyle yaparım

1.Sorunla karşılaştığımda daha önceki tecrübelerden yararlanıp sorunun üstesinden gelmeye çalışırım.

1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( )

2.Sorun olan şeyleri aklımdan atmak için bir şeyler yapmaya ya da başka turlu meşguliyetlere yönelirim.

1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( )

3.Sorunla karşılaştığımda moralim bozulur ve duygularımı dışarıya yansıtırım.

1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( )

Çok teşekkürler

ÖZGEÇMİŞ

Hilal Sevensan 1992 yılında Ankara'da doğmuştur. İlk okul, orta okul, lise öğrenimi Ankara'da tamamlamıştır. 2010-2015 yılları arasında Başkent Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümünden mezun olmuştur. 2015- 2018 yılları arasında Ankara Özel Sevgi Anadolu-Fen Lisesinde Çalışmıştır. Hipnoz- Hümanist eğitimi ve EMDR eğitimi almıştır.

İNTİHAL RAPORU

HİLAL

ORJİNALLİK RAPORU

% 15	% 10	% 9	% 14
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	% 2
2	www.istanbulsaglik.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	% 1
4	issuu.com İnternet Kaynağı	% 1
5	Submitted to Ankara University Öğrenci Ödevi	% 1
6	Submitted to Istanbul Gelisim University Öğrenci Ödevi	% 1
7	Submitted to Gazi University Öğrenci Ödevi	% 1
8	Submitted to Marmara University Öğrenci Ödevi	% 1

ETİK KURUL RAPORU

BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

28.01.2020

Sayın Hilal Sevencan

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na yapmış olduğunuz YDÜ/SB/2020/590 proje numaralı ve **“Şehit Ailelerinde Ölüm Kaygısının Umutsuzluk ve Başa Çıkma Tutumları ile İlişkisi”** başlıklı proje önerisi kurulumuzca değerlendirilmiş olup, etik olarak uygun bulunmuştur. Bu yazı ile birlikte, başvuru formunuzda belirttiğiniz bilgilerin dışına çıkmamak suretiyle araştırmaya başlayabilirsiniz.

Doçent Doktor Direnç Kanol

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Raportörü

Direnç Kanol